Tiberiu Brăilean

POLITICI ECONOMICE CONJUNCTURALE

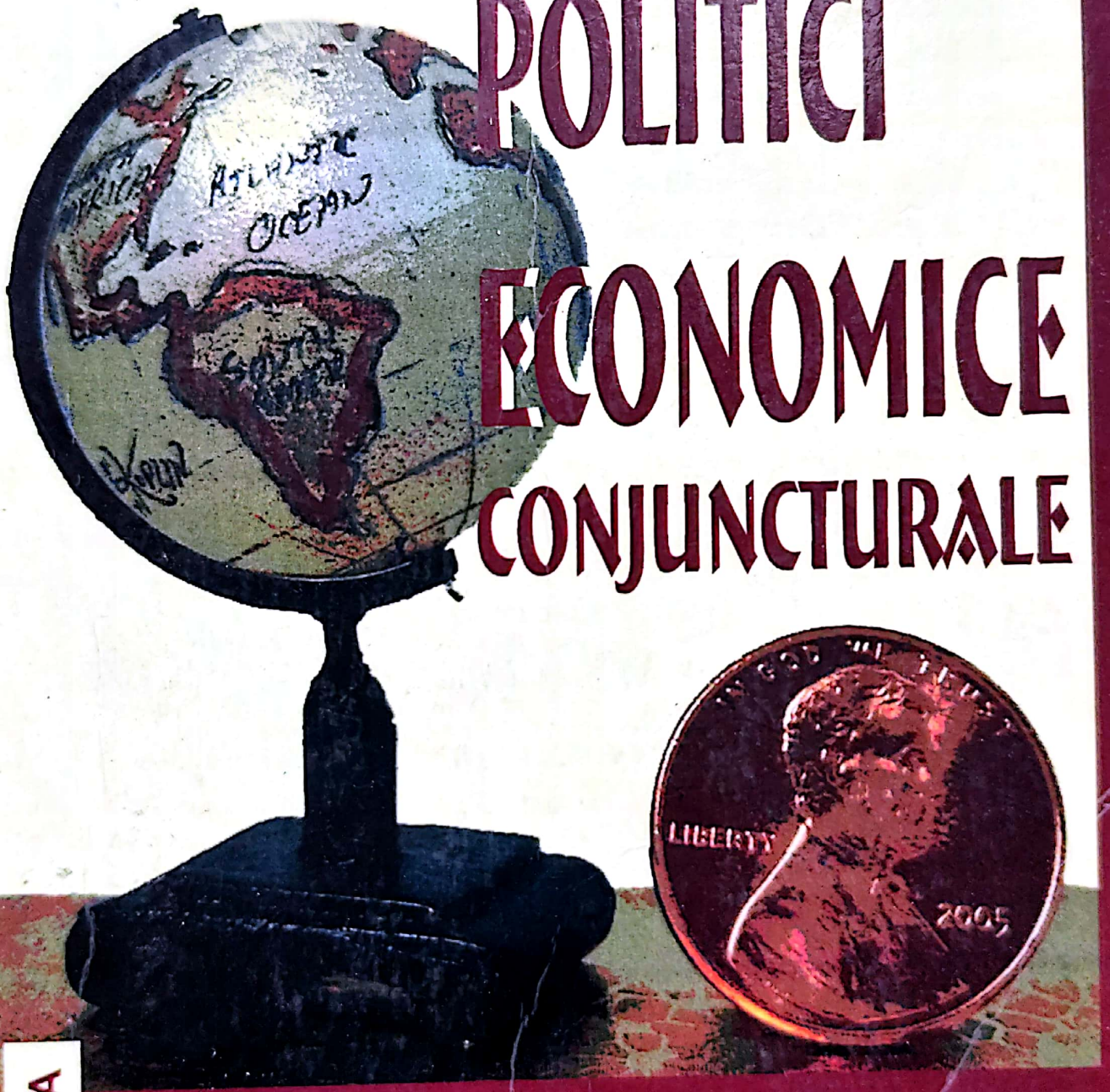

EDITURA JUNIMEA

Scanned with OKEN Scanner

Coperta: *Florentina Vrăbiuță*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BRĂILEAN, TIBERIU
Politici economice conjuncturale / Tiberiu Brăilean – Iași: Junimea, 2006
ISBN (10) 973-37-1211-6; ISBN (13) 978-973-37-1211-4

338

© EDITURA JUNIMEA, IAȘI – ROMÂNIA
© TIBERIU BRĂILEAN

Tiberiu Brăilean

Politici economice conjuncturale

EDITURA JUNIMEA
IAŞI – 2006

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Politica economică constituie ansamblul intervenţiilor puterilor publice, cu scopul de a regla mersul global al economiei. Ea utilizează, în esenţă, instrumente de natură financiară şi înglobează, ca noţiune, politica conjuncturală axată asupra obiectivelor pe termen scurt, dar cîmpul său de acţiune este mai larg şi include şi politici pe termen mediu şi lung, strategii şi orientări.

Obiectivele sale alcătuiesc un careu magic: creştere, ocupare, preţuri şi echilibru exterior. Există desigur, convergenţe între aceste finalităţi: creşterea favorizează ocuparea, stabilitatea preţurilor contribuie la asigurarea echilibrului exterior, dar şi divergenţe care pot fi importante: o creştere economică puternică şi un ridicat nivel de ocupare sunt factori de tensiuni inflaţioniste şi de degradare a situaţiei conturilor externe. Aceste divergenţe, cu atît mai vii cu cît se are în vedere termenul scurt, fac - *de facto* - dificultatea politicii economice.

Instrumentele sunt - cum spuneam -, în principal, de natură financiară. Relevînd direct de la puterea publică sau politică, politica bugetară acţionează prin mărimea şi structura veniturilor şi cheltuielilor statului, ca şi prin sold (excedent sau deficit bugetar). Politica monetară, condusă de Banca centrală, afectează contextul monetar şi financiar, influenţînd evoluţia economică. Politica ratei de schimb modulează condiţiile constrîngerii... externe. Controlul direct asupra preţurilor, veniturilor şi fluxurilor cu exteriorul, pot completa panoplia mijloacelor de reglare macroeconomică.

Politica macroeconomică nu include politicile structurale care acţionează asupra organizaţiilor şi a proporţiilor economice, cum ar fi: politicile sectoriale, privatizările sau dereglementările.

În ce priveşte raportul dintre instrumente şi obiective, reţinem două propuneri: 1) principiul coerenţei, al lui Jan Tinbergen, potrivit căruia politica economică trebuie să aibă cel puţin tot atîtea instrumente cîte obiective şi 2) principiul eficienţei,

Scanned with OKEN Scanner

al lui Robert Mundell, potrivit căruia politica economică trebuie să utilizeze fiecare instrument în funcție de obiectivul pentru care posedă un avantaj comparativ față de celelalte mijloace.

După al II-lea Război Mondial, în Occident au urmat ani de creştere cu ocupare satisfăcătoare, ani în care oportunitatea şi orientările politicii macroeconomice făceau obiectul unui anumit consens. Izvorul teoretic principal era keynesismul. Liberalismul s-a repliat la nivel macroeconomic, lăsînd liberă această credință în eficacitatea acțiunii publice, justificată de rezultatele obținute. Începînd cu anii '70, însă, această concepție s-a dovedit tot mai şubredă, contextul s-a degradat, creşterea a încetinit, şomajul şi inflația au crescut, iar dezechilibrele internaționale s-au accentuat ca urmare a introducerii sistemului ratelor de schimb flotante, a şocurilor petroliere etc. Astfel, politicile conjuncturale au suferit un eşec, în fața căruia are loc un retur în forță al tezelor liberale, în diferite forme şi adoptarea, în anii '80, de politici structurale mai ales menite să combată inflația. Acestea au reuşit să redea stabilitate prețurilor şi să relanseze creşterea, cu şomaj relativ mic, dar se face simțită o mare instabilitate financiară, alimentată şi de amploarea fenomenelor speculative, şi o degradare a raporturilor sociale.

Totuşi, aceste politici au adus, în deceniul '90, economiile occidentale la performanțe greu de întîlnit în istorie, ca urmare şi a influenței tehnologiilor de vîrf ale noii economii şi a unui foarte bun pilotaj al politicilor macroeconomice. Aceste străpungeri tehnologice au provocat o nouă fază ascendentă a ciclului Kondratiev. Să vedem ce va urma.

În întreaga perioadă comunistă, economiile răsăritene au suportat o planificare hipercentralizată ca instrument de politică economică principal, rigid şi ineficient, ingerințe şi comandamente politice şi administrative în economie. Alocarea deficitară a resurselor şi lipsa de performanță economică, înăbuşirea libertăților fundamentale au condus finalmente la implozia sistemului comunist, țările respective parcurgînd acum o dificilă tranziție.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 1
DOCTRINELE POLITICII ECONOMICE

Fundamentele analitice ale politicii economice țin de abordarea clasică sau de cea keynesiană. Deosebirea majoră dintre cele două abordări rezidă în modul diferit în care se raportează față de principiul politicii macroeconomice active, mai precis față de utilizarea de o manieră discreționară a instrumentelor financiare pentru a influența nivelul global al activității. Această dezbatere se prelungeşte astăzi prin critica economiştilor neoclasici, care invocă rolul anticipărilor agenților privați, ce pot bloca eficacitatea acțiunii publice. Altă divergență doctrinară majoră priveşte obiectivul prioritar: ocuparea pentru keynesieni; stabilitatea prețurilor pentru ortodocşi.

Pe plan istoric, mai întîi am asistat la o hegemonie a viziunii şcolii clasice, negînd posibilitatea şomajului involuntar şi oportunitatea intervențiilor globale. Dupa Marea Depresiune, lordul Keynes, în *Teoria generală*, fondează practic macroeconomia contemporană, cu accent pe cererea globală. Keynesianismul standard a dominat anii de creştere de după al Doilea Război Mondial, încercînd mai apoi să se adapteze la deschiderea internațională a economiilor. Dar el a fost repus în cauză de resurecția abordării clasice sub forma monetarismului şi a noii şcoli clasice, dupa eşecul politicilor conjuncturale în contextul degradat al anilor '70. Cercetări recente au încercat să reînnoiască analiza de bază, fie căutînd fundamente mai solide, fie reluînd anumite aspecte ale analizei clasice, cu un accent sporit acordat anticipărilor agenților şi fundamentelor microeconomice ale macroeconomiei.

Scanned with OKEN Scanner

1.1. Abordarea clasică

Această familie de gîndire, fondată pe individualism metodologic, crede în ordinea naturală, în armonia socială spontană a diferitelor interese individuale, grație pieței care asigură o alocare a resurselor socialmente optimală. Economia este concepută ca un ansamblu de piețe, pe fiecare dintre ele flexibilitatea prețurilor permițînd echilibrul dintre cerere şi ofertă. La nivel global, automatismul prețurilor exclude posibilitatea unui nivel insuficient al activității. Aceste trăsături esențiale se găsesc atît în modelul de bază al şcolii clasice, cît şi într-o serie de teorii mai recente, mai formalizate şi integrînd anticipările, cum sunt abordarea monetaristă şi noua macroeconomie clasică.

Modelul clasic este unul liberal, el cere abținerea statului de la intervenții în economie. Fundamentele sale teoretice sunt teoria ordinii naturale a lui A. Smith, legea debuşeelor a lui J.B. Say şi teoria cantitativă a monedei, susținută de mai mulți autori, printre care D. Hume şi D. Ricardo. Potrivit legii debuşeelor, oferta îşi creează cererea pentru diferitele produse sau servicii, crizele de supraproducție, sau dezechilibrele dintre cerere şi ofertă în general, nefiind posibile. Moneda este presupusă ca neutră, un simplu intermediar al schimbului. Oferta de monedă determină nivelul general al prețurilor, dar nu şi nivelul activității. Economia cunoaşte un echilibru de ansamblu, deci absența şomajului involuntar pe piața muncii şi flexibilitatea salariului real asigurînd ocuparea cvasideplină.

Politica de susținere a cererii globale este considerată inutilă, eventualele şocuri antrenînd ajustări de prețuri şi salarii care resorb dezechilibrele. Astfel, economia de piață tinde în mod spontan spre ocupare deplină, fiind suficientă asigurarea flexibilității prețurilor şi salariilor. Ineficacitatea politicii economice vine din faptul că volumul producției nu depinde de masa monetară, nici de prețuri şi nici de salarii nominale. De

Scanned with OKEN Scanner

pildă, o politică monetară expansionistă creşte oferta de monedă, iar potrivit teoriei cantitative şi legii lui Say, aceasta duce numai la creşterea nivelului general al preţurilor, fără a afecta activitatea. De asemenea, o politică bugetară de susţinere nu are efecte asupra producţiei, deoarece cererea publică suplimentară duce la scăderea cererii private, datorită cunoscutului efect de evicţie, iar în cazul finanţării prin intermediul îndatorării publice, creşterea ratelor dobînzii pe piaţa fondurilor pretabile frînează investiţia privată.

Potrivit acestei concepţii, în societăţile actuale, logica economiei de piaţă şi mecanismul său de ajustări libere sunt perturbate de anumite rigidităţi instituţionale care interferează cu tendinţele pieţei şi de ponderea mare a sectorului public. Pentru a corecta lucrurile se propun, în consecinţă, politici de inspiraţie liberală, mai ales flexibilizarea salariilor şi reducerea ponderii statului în economie. Întoarcerea spre o situaţie de echilibru poate trece şi printr-o politică macroeconomică tranzitorie, care să aibă în vedere austeritatea salarială obţinută cu mijloace mai mult sau mai puţin directe de intervenţie, mergînd de la o politică globală în acest sens pînă la o politică parţială centrată asupra salariilor din sectorul public, cu presiuni indirecte asupra celor din sectorul privat.

Doctrina ofertei este o variantă a modelului clasic ce a jucat un rol important în politica economică americană la începutul anilor 1980 (Reaganomics). În buna tradiţie clasică, ea consideră că cererea nu joacă decît un rol subordonat în economie, concentrîndu-se asupra determinantelor ofertei, dintr-o perspectivă microeconomică, cu accent pe defiscalizare şi dereglementare. Teoria lui A. Laffer (curba Laffer) constituie o versiune extremă a economiei ofertei. Curba ce leagă reţetele fiscale de rata impunerii este mai întîi crescătoare, apoi descrescătoare. Dincolo de un anumit prag sau optim fiscal, veniturile scad deşi rata impunerii creşte şi aceasta datorită afectării bazei de impozitare, descurajării investitorilor şi

Scanned with OKEN Scanner

creşterii evaziunii fiscale.

Aceste analize conduc la prescripţii macroeconomice simple în materie de politică bugetară sau fiscală. Recomandările vizează reducerea ratelor de impozitare pentru a stimula astfel oferta şi ansamblul economiei. Reducerea taxelor va trebui mai întîi să crească economisirea, investiţiile şi cererea de mînă de lucru, conducînd la stimularea creşterii economice. Astfel de idei nu sunt noi. Ele au putut fi întîlnite încă la D. Hume, sub forma atenţionărilor asupra inhibării industriei prin excesul de impozitare, apoi la A Smith, care invită şi el la o acţiune în direcţia creşterii prin intermediul ofertei şi nu al cererii.

1.2. Abordarea monetaristă

Monetarismul este o teorie şi o politică monetară care atribuie modificării masei banilor în circulatie o importanţă centrală, decisivă chiar, în mersul activităţii economice şi în stabilirea nivelului preţurilor. Monetarismul susţine că echilibrul economiei de piaţă s-ar realiza aproape automat, printr-un control oficial al masei banilor în circulaţie, admiţîndu-se o creştere anuală a ei cu un anumit procent (5-6% în varianta Friedman).

Monetarismul se sprijină (aşa cum arătam în lucrarea mea *Monetarismul în teoria şi politica economică*, Iaşi, Institutul european, 1998) pe două considerente: 1) între masa banilor în circulaţie şi produsul social nominal (cererea economică globală) există o strînsă legătură şi 2) masa banilor în circulaţie este o mărime influenţabilă. Prin urmare, autorităţile monetare trebuie să-şi îndrepte atenţia, în principal, asupra masei băneşti aflate în circulaţie ca instrument controlabil de cea mai mare importanţă în susţinerea politicii economice.

Moneda - susţin monetariştii - este singurul mijloc cu

Scanned with OKEN Scanner

efect global asupra economiei, iar politicii monetare îi revine sarcina de a administra masa monetară, prin intermediul băncilor centrale. Acestea stabilesc cantitatea de monedă ce trebuie să existe în economie şi, prin aceasta, stabilesc volumul cererii globale, fiecare subiect economic trebuind să-şi încadreze cerinţele în limitele acestei cereri globale. Cum arată Paul Samuelson, "Monetarismul este credinţa că determinanta primordială a stării cererii globale pe plan macroeconomic - dacă va fi şomaj, dacă va fi inflaţie - o constituie banii ... şi, mai precis poate, diferitele ritmuri de modificare a cantităţii lor".[1]

Monetariştii afirmă că economia capitalistă este, prin însăşi natura sa, fundamental stabilă, că ea prezintă o stabilitate intrinsecă. Deci crizele sale periodice, fluctuaţiile sale conjuncturale nu sunt expresia unor carenţe organice, a unor contradicţii de neîmpăcat, ci ele se datorează unui factor exterior mecanismului economic propriu-zis şi anume politicilor monetare neadecvate. Sectorul privat dispune de capacitate de autoreglare, deci intervenţia statului în mecanismul de reglare a economiei, care este esenţialmente unul monetar, nu face decît să-l deregleze, generînd instabilitate. Variaţiile masei monetare exercită, deci, o influenţă predominantă asupra evoluţiei nivelului nominal al venitului naţional. Pe termen lung, nu există o relaţie între inflaţie şi şomaj, cum acredita curba Phillips.

Şcoala de la Chicago este unul din principalele focare ale monetarismului, avîndu-l ca lider pe Milton Friedman, ultraliberal ce se declară favorabil recurgerii la mecanismul pieţei şi ostil, în măsura posibilului, intervenţiei guvernamentale. "Eu consider piaţa ca esenţială pentru buna funcţionare a relaţiilor între indivizi şi cred că pentru a prezerva libertatea trebuie limitat rolul guvernamental şi acordată o importanţă primordială proprietăţii

---

[1] în *The General Theory*, M.I.T. Press, Cambridge, Massachussets, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

private, pieței libere și acordurilor voluntare"[2].

Menținînd concluziile teoriei cantitative neoclasice, Friedman susține că rolul dominant în procesele economice revine banilor și se declară adeptul unei creșteri regulate de cantitatea de monedă. Funcția cererii de monedă e mai stabilă decît funcția de consum, moneda fiind un bun alternativ față de toate celelalte bunuri. Prin urmare, ansamblul tendințelor economice și în primul rînd veniturile nominale și prețurile pot fi și trebuie dirijate prin simpla reglare a volumului de monedă, factor cheie al politicii monetare și al politicii economice în general, chiar dacă efectele apar după un anumit ecart de timp, variabil de la un ciclu economic la altul, rațiune pentru care politicile voluntariste, anticiclice, nu pot conduce la stabilitate.

Există, pe termen lung - crede Friedman - o legătură strînsă între cantitatea de bani pe unitatea de produs, determinată în special de tranzacțiile pe piața liberă și nivelul prețurilor, de nivelul masei monetare în circulație depinzînd, în bună măsură, nivelul produsului social nominal și al venitului național, în timp ce viteza de circulație a banilor este relativ stabilă pe termen scurt, ea fiind invers proporțională cu mărimea venitului real. Șeful Școlii de la Chicago propune mărirea automată a masei de bani în circulație cu un anumit procent (5-6%), procent ce trebuie menținut constant, definit de parlament și aplicat la baza monetară, în strînsă corespondență cu rata anuală de creștere economică.

Se cere un rol limitat asumat de autorități și pentru reglementarea strictă a intervențiilor acestora. Friedman cere și reformarea sistemului bancar prin eliminarea capacității băncilor comerciale de a crea credit și a Băncii centrale de a efectua operațiuni de rescont. Apoi, deoarece masa bănească acționează asupra prețurilor prin consum, Friedman încearcă să lămurească legile acestuia, considerînd că el are propria tendință în timp,

---

[2] Milton Friedman, *Inflation et systèmes monétaires*, Paris, Calmann-Lévy, 1969, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

emancipat de evoluţia investiţiilor reale. Consumul general depinde de "venitul permanent", determinat ca medie ponderată a nivelului curent şi a nivelurilor trecute ale veniturilor.

În ce priveşte inflaţia, ea este considerată un fenomen pur monetar generat de excesul de masă monetară în circulaţie. Friedman recunoaşte existenţa unei relaţii pe termen scurt, de natură tranzitorie, între inflaţie şi şomaj, variaţiile neprevăzute ale ratei inflaţiei provocînd variaţii ale ratei şomajului. Astfel, autorităţile pot spera într-o rată efectivă a şomajului sub cea naturală cu condiţia acceptării unei inflaţii în creştere, ceea ce poate fi un tribut greu, cu consecinţe foarte periculoase. Anticipările inflaţioniste nu ar putea ajunge din urmă rata inflaţiei efective, autorităţile reuşind astfel să "abuzeze de toată lumea", putînd produce o prăbuşire monetară şi chiar o prăbuşire politică. Poziţia lui Friedman pledează pentru o apropiere "graduală" de controlul monetar al inflaţiei. Decelerarea monetară ar trebui pusă în operă într-o manieră progresivă şi bine orchestrată în prealabil, fără de care anticipările inflaţioniste derivate din experienţa trecută vor suprareacţiona provocînd un şomaj mult superior ratei sale naturale.

1.3. Noua macroeconomie clasică

Această doctrină, dominantă în S.U.A. în ultimele decenii ale secolului al XX-lea (Lucas, Barro, Sargent, Muth, Wallace ş.a.) integrează anticipările raţionale ale operatorilor în echilibrul clasic şi radicalizează încă mai mult decît o făcuse monetarismul mesajul nonintervenţionismului statal şi al ineficienţei politicii macroeconomice. Este vorba, deci, despre o continuare a şcolii clasice, bazată pe aceleaşi ipoteze principale de echilibru implicit al pieţelor, de rată naturală a şomajului, de nivel natural al producţiei, determinat de date structurale, de flexibilitatea preţurilor etc.

Scanned with OKEN Scanner

Noutatea o reprezintă anticipările raționale. Acestea sunt previziuni bazate pe informații bine verificate despre evenimente viitoare, bazate pe "teoria economică pertinentă". Această ipoteză înglobează trei condiții: cunoașterea perfectă a datelor și informațiilor trecute și prezente, precum și a determinantelor variabilelor anticipate (ipoteza omniscienței), modelarea corectă a datelor ce leagă variabilele anticipate de determinantele lor (ipoteza transparenței) și determinarea în cel mai bun mod posibil a anticipărilor în baza întregii informații disponibile și a prelucrării ei (criteriul optimalității).

Prin urmare, agenții economici sunt presupuși a cunoaște și utiliza întreaga informație disponibilă în economie și a produce astfel anticipări raționale. Eventualele erori rezultă din carențe existente în informarea agenților, elemente exterioare economiei de piață și datorate în special puterilor publice care nu comunică bine sau nu-și respectă promisiunile, prin politici economice neașteptate. Potrivit acestei abordări, ciclul economic nu provine din dezechilibre între cerere și ofertă, ci din erori de anticipare și lacune ale informației disponibile. De asemenea, ele pot surveni din șocuri ale ofertei sau din variații puternice ale ratei sale naturale.

Politica economică anticiclică este considerată ineficace. Dacă ea este predictibilă nu va avea nici o influență asupra activității, nici chiar pe termen scurt. Anticipate corect, politicile monetare și cele bugetare nu vor avea nici un efect real la nivel global. Numai o politică impredictibilă, bazată pe efecte de surpriză, poate fi eficace, iar aceasta se întîmplă destul de rar. Curba Phillips este infirmată. Deci politica macroeconomică activă este refuzată de către adepții noii macroeconomii clasice, aceștia preferînd valorile naturale ale producției și ocupării și ciclurile lor evolutive. Ca și monetariștii, ei preconizează o politică monetară stabilă, pentru ca agenții să se poată adapta.

Statul trebuie, în tot cazul, să renunțe la orice acțiune discreționară în dorința de a "stabiliza" activitatea. El trebuie să

Scanned with OKEN Scanner

adopte un comportament bazat pe reguli fixe definite din start. Această politică, chiar dacă nu susține activitatea, menține stabilitatea, ceea ce este mai important. Astfel, puterile publice şi-ar atinge mai uşor obiectivele acceptînd constrîngerile care le limitează marja de manevră.

Această doctrină are meritul de a atrage atenția asupra puterii pe care o au operatorii de a contracara prin anticipări efectele politicii economice. Plecînd de aici, întreaga macroeconomie actuală trebuie să integreze rolul anticipărilor în analiza incidenței acțiunii publice. Dar ipoteza raționalității perfecte este excesivă. Ea se aplică adesea piețelor financiare în ce priveşte anticiparea ratelor dobînzilor sau a cursului de schimb, dar aici agenții care operează sunt profesionişti şi dispun de un volum uriaş de informații. Însă nu la fel stau lucrurile pe piața bunurilor şi serviciilor sau pe piața muncii.

Pe ansamblu, rezultă că stabilizarea macroeconomică nu poate fi obținută prin politici macroeconomice active, mai mult, că aceasta poate afecta cererea şi oferta, datele naturale ale economiei, şi deveni astfel inutilă sau chiar dăunătoare. Luarea în calcul a anticipărilor ajută la regăsirea şi respectarea condițiilor structurale, fundamentale, ale economiei, a concluziilor de bază ale modelului clasic. Această abordare a redevenit referențială pentru politicile ultimilor 20-30 de ani.

1.4. Abordarea keynesistă

Keynesismul consideră că economia de piață este fundamental instabilă şi inaptă să asigure permanent ocuparea deplină, obiectivul său principal. El se concentrează pe cererea în economie şi justifică politica macroeconomică activă. Keynesismul a rămas mult timp hegemonic, mergînd pînă la a fi identificat cu macroeconomia şi furnizînd instrumentarul principal al acesteia pînă în zilele noastre. Principalele sale

Scanned with OKEN Scanner

credințe sunt: existența șomajului involuntar, cererea are un rol major în influențarea fluctuațiilor activității economice, mai cu seamă pe termen scurt, mecanismele spontane de echilibrare ale pieței sunt insuficiente, ceea ce face necesară politica anticiclică.

Keynes a fondat macroeconomia contemporană, opunîndu-se analizei clasice a Marii Depresiuni din 1929-1933, în special celei a lui A. Pigou, care explica șomajul masiv prin nivelul excesiv al salariilor. Analiza lui Keynes propune o abordare globală a tuturor variabilelor din economie, cu accent pe cererea efectivă, care ține cont de șomajul involuntar și legitimează politica macroeconomică (mai ales în *Teoria generală a utilizării mîinii de lucru, a dobînzii și a banilor*, apărută în 1936).

Dupa 1930, Keynes se desparte de clasici. În loc de a mai descrie economia ca pe un sistem autoreglat prin ajustarea prețurilor, capabil de ocupare deplină, Keynes își propune să identifice determinantele veritabile ale producției și ocupării. Neagă Legea lui Say privind echilibrul intrinsec al economiei, arătînd că aceasta nu este valabilă într-o economie monetară. Rupe cu teoria cantitativă a banilor și cu iluzia neutralității monedei. Cu alte cuvinte, nu orice producție își creează piața.

În ce privește consumul, el consideră că atunci cînd venitul crește, sporește și consumul, dar într-o măsură mai mică, crescînd mai mult economiile. Înclinația marginală spre consum va fi dată de raportul dintre variația consumului și cea a venitului.

În sistemul său de determinare a producției și ocupării, Keynes mai vorbește și despre alte două legi psihologice fundamentale, este vorba despre o funcție a investițiilor (înclinația spre investiții) și despre o funcție a preferinței pentru lichiditate. Cererea de investiții depinde de raportul dintre rata dobînzii și eficacitatea marginală a capitalului (rata de actualizare ce compară rata anticipată a profitului și costul echipamentului).

Scanned with OKEN Scanner

Producţia şi ocuparea rezultă din interacţiunea acestor trei legi psihologice fundamentale, sau funcţii de comportament. Înclinaţia spre consum determină consumul, preferinţa pentru lichiditate şi oferta de monedă determină rata dobînzii, iar înclinaţia spre investiţii şi rata dobînzii determină nivelul investiţiei. Totalul consumului şi investiţiilor corespunde cererii efective şi producţiei, iar aceasta determină un anumit nivel al ocupării mîinii de lucru.

Analiza keynesiană este una macroeconomică prin excelenţă. Nivelul ocupării nu este deci determinat de raporturile de pe piaţa muncii, ci e legat de nivelul cererii efective, iar acesta, de ansamblul variabilelor unei economii. În asemenea condiţii, ocuparea deplină nu poate fi decît accidentală. Flexibilitatea salariilor pe piaţa muncii nu rezolvă, cum credeau clasicii, problema. Pe de altă parte, Keynes rupe cu teoria cantitativă a monedei şi cu neutralitatea monedei.

Obiectivul principal al politicii macroeconomice este subocuparea, iar variabila privilegiată e cererea efectivă. Economia de piaţă nu tinde în mod natural spre ocupare deplină. Cum consumul creşte mai încet decît venitul, diferenţa trebuie să se ducă spre investiţii. Dar aceasta e de multe ori frînată de scăderea eficacităţii marginale a capitalului, datorită anticipărilor antreprenorilor şi evoluţiei ratei dobînzii. În aceste condiţii, Keynes preconizează o politică macroeconomică expansionistă pentru a inversa tendinţele pieţei şi a asigura ocuparea deplină. Adevăratul remediu al ciclului economic - anunţa lordul de la Cambridge în *Teoria generală* - nu consistă în a suprima boom-urile şi a menţine în permanenţă o situaţie de semi-depresiune, ci în a suprima depresiunile şi a menţine în permanenţă o situaţie aproape de cea de boom. Frumos spus. Dar cum s-ar putea realiza asta în practică?

Keynes respinge austeritatea salarială ca formă de luptă împotriva şomajului, considerînd că acesta este determinat de întregul sistem economic şi în primul rînd de situaţia cererii

Scanned with OKEN Scanner

efective. Ori, dacă se reduc salariile, cererea solvabilă scade ceea ce atrage efecte deprimante la nivelul producției și al ocupării. Mai mult, o eventuală scădere mai mare a prețurilor poate face ca salariile reale să crească de fapt, cu efecte și mai negative asupra ocupării. Pentru Keynes, o politică de susținere a cererii lasă, în general, prețurile stabile în situație de subocupare, acestea crescînd cu cît ne apropiem de ocuparea deplină.

Autorul mai preconizează și o susținere activă a investițiilor. Pentru cele private, aceasta înseamnă o politică monetară laxă, de dobînzi ușoare, condusă astfel de către Banca centrală. Dar efectul preconizat poate fi insuficient în cazul scăderii eficacității marginale a capitalului, adică a ratei anticipate a profitului, moneda creată fiind masiv tezaurizată în acest caz. Apare deci ca necesară o politică activă de investiții publice pentru stimularea cererii efective, ceea ce poate creşte deficitele bugetare datorită creşterii cheltuielilor, pentru că o creştere simultană a impozitelor ar fi indezirabilă datorită afectării veniturilor disponibile, deci a cererii private pentru consum, ca și pentru investiții. Astfel, practica deficitului bugetar programat este legitimată în perioade de subocupare, cu scopul declarat al susținerii cererii efective.

În ce-l privește, susținerea consumului s-ar face pe două căi: 1) prin practicarea unei fiscalități care să corecteze inegalitățile de venituri și astfel să crească înclinația medie spre consum, ceea ce ar reconcilia eficiența economică cu justiția socială și 2) așa-numita "eutanasiere a rentierilor", adică reducerea, activarea economiilor, pentru ca menajele să-și sporească consumul.

În sistemul keynesian, incidența bugetului asupra cererii totale, deci a activității economice în general, este totală. Pentru el, impactul cererii globale asupra producției este maxim, cu efecte extrem de pozitive asupra ocupării. Creşterea cererii globale are un efect multiplicator asupra ofertei, mai ales dacă se adresează produselor indigene și nu celor din import. De aceea,

Scanned with OKEN Scanner

deschiderea internațională a economiilor - crede Keynes - poate afecta multiplicatorul intern al creşterii şi ocupării.

1.5. Neokeynesianismul

Noi abordări keynesiene refondează în ultimele decenii politica macroeconomică:

1.5.1. Noua economie keynesiană (NEK)

Cum aprecia J. Stieglitz, dacă şcoala neoclasică alege să adapteze macroeconomia la microeconomie, noua economie keynesiană procedează invers. Această abordare reia ideile esențiale keynesiene privind economia dezechilibrului, dar încearcă să explice faptele economice plecînd de la raționalitatea comportamentelor într-un context neoclasic, afectat de costurile tranzacțiilor, de asimetria distribuirii informațiilor, de problemele reale de coordonare a politicilor în contextul globalizării ş.a. În plus, ea încearcă să demonstreze rolul activ al monedei şi să reitereze eficacitatea politicii macroeconomice.

NEK cuprinde mai multe curente. Astfel, keynesianismul rațional (Fisher, Romer, Ball) încearcă să replice şcolii neoclasice explicînd lentoarea ajustării prețurilor şi salariilor plecînd de la comportamentele microeconomice raționale într-un context de rigidități tehnologice şi organizaționale, keynesianismul informațional (Stieglitz, Greenwald) pune accentul pe rolul asimetriilor şi carențelor pieței în generarea dezechilibrelor şi articularea raționamentelor, iar un al treilea curent (Cooper, John) invocă dificultățile de coordonare a deciziilor într-o economie descentralizată, complementarități strategice şi externalități ce implică dezechilibre multiple şi ineficiență.

Scanned with OKEN Scanner

Noua economie keynesiană realizează un progres real în cercetarea fundamentelor microeconomice a politicilor keynesiene, depăşind anumite limite ale keynesismului standard, situîndu-se pe terenul microeconomiei neoclasice şi acuzînd rigiditatea preţurilor şi salariilor.

1.5.2. Fundamentalismul keynesian

Este vorba despre o serie de abordări ce refuză orice influenţă clasică sau neoclasică, separîndu-se de macroeconomia standard la putere şi aducînd justificări pentru un intervenţionism lărgit.

Una dintre aceste abordări aparţine Şcolii de la Cambridge (Kaldor, Robinson), care dezvoltă o critică acerbă la adresa neoclasicilor şi a tezelor lor principale: concurenţa perfectă, rolul ofertei şi al monedei. Cercetările lor se concentrează asupra împărţirii produsului net între salarii şi profituri, a concurenţei imperfecte, inflaţiei, rolului întreprinzătorului şi relaţiilor sociale în general, preconizînd o politică a veniturilor care să susţină cererea. Statul trebuie să intervină în repartizarea salariilor şi profiturilor, protejînd veniturile, asigurînd ocuparea, dar evitînd inflaţia şi stimulînd economisirea şi investiţiile.

O altă abordare este cea a post-keynesienilor (Davidson, Eichner, Kregel), ce pune accentul pe studiul economiei monetare a producţiei, pe rolul băncilor în finanţarea economiei şi pe incertitudinea pieţelor. Deciziile sunt influenţate de conjunctura istorică, de mediul nesigur în care agenţii operează. Moneda nu este neutră, ci inflenţează economia reală atît pe termen lung cît şi scurt, iar şomajul devine posibil şi chiar obişnuit datorită incertitudinilor economiei de piaţă şi efectelor dezechilibrante ale mecanismelor financiare fără intervenţia statului. Aceşti autori propun un contract social prin care să se

Scanned with OKEN Scanner

stabilizeze preţurile şi salariile şi intervenţia activă a instituţiilor statului pentru controlul veniturilor şi al costurilor, combătînd astfel inflaţia. Se mai recomandă investiţii publice, unificarea pieţei muncii şi diverse alte măsuri de control al activităţii.

Alte abordări explică crizele prin instabilitatea financiară a pieţelor, atenţionînd asupra rolului perturbator al îndatorării şi recomandînd o politică de stabilizare monetară şi bugetară anti *laissez-faire*, bazată pe intervenţii active ale băncilor centrale ca şi creditori de ultimă instanţă şi ale guvernelor, cu caracter anticiclic.

1.6. Abordări eclectice

Anumite analize înglobează atît mecanisme clasice cît şi keynesiene, conciliindu-le prin luarea în considerare a circumstanţelor (perioade şi ramuri). Rezultă politici economice heterodoxe.

Astfel, economia dezechilibrului, sau a echilibrului non-walrasian, vizează să integreze teze clasice şi keynesiene într-un cadru mai larg, ţinînd seama de diferite configuraţii. Această teorie s-a dezvoltat mai ales în Europa, prin autori ca Malinvaud, Benassy sau Dreze.

Teoria dezechilibrului permite o reexaminare şi o adaptare a politicilor economice după circumstanţe, fără crisparea vechilor canoane, o concepţie relativistă a politicilor economice. Ea pune în relief rolul rigidităţilor, căutînd o mai mare flexibilitate a preţurilor şi salariilor, ceea ce o apropie de teoria clasică. Dar nici o acţiune nu se impune pînă nu se cunosc cauzele dezechilibrelor.

Acţiunile trebuie adaptate fiecărei configuraţii conjuncturale, ţinînd seama de două variabile cheie: cererea autonomă şi salariul real. Faţă cu şomajul keynesian bunăoară, trebuie practicată o stimulare a cererii autonome, ceea ce asigură

Scanned with OKEN Scanner

debuşee suplimentare pentru a putea creşte producţia şi ocuparea. Relansarea nu trebuie însă finanţată prin împrumut. Această politică este utilă dacă salariul real este inferior nivelului de echilibru al pieţei muncii, dar ea trebuie însoţită de o scădere a salariului real, dacă acesta se situează peste nivelul de echilibru. În acest caz, se justifică o politică mixtă, de susţinere bugetară şi/sau monetară, însoţită de austeritate salarială.

Faţă cu şomajul clasic, în schimb, trebuie practicată o politică ce să stimuleze rentabilitatea firmelor, fie sub forma austerităţii salariale, o politică austeră a veniturilor în general, fie sub forma acceptării unei inflaţii uşoare fără indexarea salariilor. Faţă cu fenomene inflaţioniste mai grave, autorităţile trebuie să evite să inflameze tensiunile existente în economie, să frîneze cererea globală de bunuri şi servicii prin măsuri de rigoare monetară sau bugetară.

Realitatea complexă a economiei recomandă o politică selectivă. Cel mai adesea, şomajul clasic din unele ramuri coexistă cu cel keynesian din altele, astfel încît politicile unilaterale devin insuficiente, putînd chiar agrava lucrurile. Se impun deci politici complexe şi diversificate în funcţie de ramură, bazate în special pe redesfăşurări de cheltuieli publice.

Pe ansamblu, teoria dezechilibrului prezintă un anumit caracter sintetic. Ea reformulează teoria clasică şi pe cea keynesiană a şomajului, reunindu-le într-o sinteză ce se vrea superioară. Acestei teorii îi lipseşte însă analiza fundamentelor microeconomice, privind în special rigiditatea preţurilor şi salariilor. Dar ceea ce o face interesantă, sau mai interesantă faţă de alte teorii, pentru politica economică aplicată este faptul că prescripţiile sale sunt suficient de diverse şi ţin seama de natura dezechilibrelor, ceea ce oferă posibilitatea unei mai bune adaptări la realitate şi unei ameliorări sau rafinări adecvate a politicilor economice.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 2
AGENȚII POLITICII ECONOMICE

2.1. Concepții despre Stat

Se poate pune - firesc – întrebarea: de ce intervine Statul în viața economică? în ce scop? Problema naturii Statului este, după cea a existenței lui Dumnezeu, subiectul care a făcut să curgă cea mai multă cerneală. Chestiunea a fost tratată de filosofi, politologi, sociologi, antropologi, economişti, mai puțin cei neoclasici, care de peste un secol resping subiectul în mod mai mult sau mai puțin savant. Analiza politicilor economice presupune, însă, această referință, cel puțin implicită, la o anumită concepție despre Stat. Iată, în acest sens, concepțiile unor curente dominante în ştiința economică contemporană.

2.1.1. Două concepții "angelice"

a) Potrivit concepției individualiste, sau a "schimburilor voluntare", caracteristică curentului neoclasic, Statul nu constituie un centru de decizie economică, el nu este decît suma indivizilor ce decid să acționeze împreună într-un alt mod decît pe piață. Ca şi aceasta, Statul este văzut ca un mecanism prin care indivizii, considerați drept cei mai buni judecători ai propriului interes, încearcă să-şi realizeze obiectivele, un instrument menit să răspundă printr-o politică definită, printr-o procedură de decizie colectivă în domenii în care piața nu reuşeşte, în anumite circumstanțe în care soluția cooperării este preferabilă celei a acțiunilor izolate şi concurente.

b) Potrivit concepției organice, specifică keynesismului, Statul este o entitate distinctă de indivizi şi superioară acestora,

deținătoare a monopolului constrîngerii, și înzestrată cu rolul de decident social. Statul este presupus a încerca să realizeze interesul general, ce nu se confundă cu suma intereselor particulare. Aparatul instituțional al Statului este considerat un centru de decizie autonom.

c) Cele două concepții descrise constituie viziuni normative și idealiste ale Statului, ele indicînd mai mult modul cum acesta ar trebui să se comporte decît cum o face de fapt. Kenneth Arrow a arătat că nu se poate desprinde o scară de preferințe sociale dintr-un ansamblu de preferințe individuale ce nu sunt unanime; nu se pot combina preferințele unei colectivități așa cum un individ poate face cu ale sale, nici o alegere colectivă neputînd satisface pe toată lumea. Cu toate acestea, Statul este presupus a servi interesul general.

2.1.2. Două concepții "machiavelice"

a) Împotriva viziunilor Statului - instrument, aflat în serviciul societății, se îndreaptă concepția marxistă, sau materialistă, a Statului ca instrument de dominație a societății. Potrivit acestei concepții, cei care controlează producția ("capitaliștii") controlează, în egală măsură, Statul. Marx nu a furnizat o teorie sistematică a Statului, gîndirea sa în domeniu putînd fi rezumată în celebra formulă din *Manifestul Partidului Comunist*, în care afirma că "guvernul modern nu este decît un comitet care gestionează afacerile comune ale întregii clase burgheze". Totuși, nu întotdeauna deținătorii puterii economice sunt aceiași cu ai puterii politice, fapt recunoscut ulterior chiar de marxiști, care acceptă că, în anumite circumstanțe, Statul poate dobîndi un grad semnificativ de autonomie față de diferitele clase sociale.

Această concepție a stat la baza Statului comunist, dar nu s-a prăbușit odată cu el. Vorba lui G. Orwell (*Ferma*

Scanned with OKEN Scanner

animalelor): toţi suntem egali, dar, desigur, unii sunt mai egali decît alţii, şi atunci ne întrebăm dacă putem vorbi în continuare despre o clasă economică şi socială ce domină Statul? Există dintotdeauna şi pretutindeni aşa-numitele "elite ale puterii", ce domină viaţa politică şi economică, configurînd un caracter oligarhic atît democraţiilor "liberale", cît şi celor "populare", dar ele nu formează o clasă, ci mai curînd o castă, sau o categorie conducătoare.

Statul modern nu mai este atît un sistem sau un nucleu central, cît o reţea de instituţii şi organisme foarte diverse. ***Establishment***-ul nu are astăzi omogenitatea necesară care să-i permită instrumentarea unui Stat de clasă. Regimurile politice actuale de tip occidental nu mai sunt nici democraţii absolute, nici pure plutocraţii. Ele apar mai curînd ca ceea ce am putea numi „plutodemocraţii", adică regimuri în care puterea este conferită atît de popor (*demos*), cît şi de către bogăţie (*plutos*), care permite cumpărarea de lucruri, de oameni, de influenţă. Astfel, deciziile .politice sunt luate prin combinarea forţelor acestor factori.

b) Independent de curentul marxist, chiar opus acestuia, a apărut în ultimii ani o altă analiză critică a Statului, dezvoltată în principal de către Şcoala "*public choice*", avînd drept lideri pe J. Buchanan şl G. Tullock şi drept obiectiv elaborarea unei teorii economice a politicii. Economiştii amintiţi sunt apropiaţi de tezele monetariste, ultraliberale şi se caracterizează, în plan metodologic, prin generalizarea analizei microeconomice la toate acţiunile umane, iar pe plan doctrinar, prin ostilitate faţă de intervnţiile statale şl creşterea cheltuielilor publice. Dacă în concepţiile "angelice", Statul este presupus a maximiza interesul general, iar în cea marxistă se consideră că el serveşte intereselor clasei burgheze, în concepţia *public choice* se consideră că oamenii politici şi cei din administraţie nu urmăresc altceva decît propriul interes, propria bunăstare. Aceşti autori aplică sferei publice, politice, postulatul de bază al teoriei macroeconomice

Scanned with OKEN Scanner

potrivit căruia indivizii acționează întotdeauna într-o manieră rațională și egoistă. Alături de piața produselor și a factorilor de producție, ar exista deci o piață politică pe care oameni și partide rivale ("antreprenori publici") oferă politici în schimbul votului, cu scopul accederii sau menținerii la putere.

Administrația nu mai este văzută ca acceptînd docilă preferințele guvernului și ale electoratului, ci încercînd să le impună pe ale sale. Autori ca W. Niskanen, A. Breton dezvoltă o adevărată teorie economică a birocrației, demonstrînd că pe lîngă deficiențele pieței (*market failures*) există și importante carențe ale sectorului public, care conduc la o dezastruoasă alocare a resurselor și la o eficiență pe măsură. Dacă mulți observatori au contestat în timp capacitatea autorităților publice de a dezvolta politici economice stabilizatoare, de data aceasta este contestată chiar voința lor în acest sens, arătîndu-se faptul că guvernanții pot avea chiar un interes contrar, creînd cicluri economice artificiale de natură politică.

2.2. Componentele Statului

Termenul de Stat sugerează adesea ideea unui nucleu central, sau a unui fel de stat major al societății. În opinia publică, Statul și guvernul sunt adesea pur și simplu confundate. Pe de altă parte, modelele economico-matematice ale deciziei sunt aproape întotdeauna modele de politică economică centralizată, deci ele au în vedere regimuri descentralizate, atît din punct de vedere politic cît și economic. Majoritatea acestor modele formalizează decizia unui singur centru, toți ceilalți agenți fiind considerați ca docili sau pasivi ("Oameni ai lui Pavlov"" după expresia lui J. Marchal).

Potrivit lui R. Musgrave, unul din principalii exponenți ai economiilor publice modeme, acțiunea economică a Statului vizează:

Scanned with OKEN Scanner

1) **Stabilizarea**, cu scopul de a asigura o rată ridicată a ocupării şi creşterii economice, ca şi stabilitatea preţurilor;

2) **Afectarea**, cu scopul de a asigura o utilizare eficientă a resurselor şi, în particular, o distribuţie adecvată între bunuri publice şi bunuri private;

3) **Repartiţia**, cu scopul de a asigura o împărţire echitabilă a veniturilor între diferiţi subiecţi economici.

Este o viziune formală şi normativă, pedagogică dacă vreţi, dar mai puţin realistă, pentru că în practică există necesarmente multiple interdependenţe între elementele trilogiei lui Musgrave. Statul contemporan constă, cum am mai spus, într-o reţea de organizaţii şi instituţii diverse, ce intervin în grade diferite la diferite nivele ale societăţii. Sintagma "autorităţi publice" este, de aceea, foarte potrivită. Dacă guvernul central este principalul agent al politicii economice, el nu este şi singurul. Extinderea activităţilor economice ale Statului s-a însoţit de o multiplicare a Centrelor de decizie.

Instituţiile publice ce intervin în acest domeniu sunt, în principal, următoarele:

1. **Guvernul**, format din Primul Ministru, Miniştri, Secretari de Stat, plus demnitarii din cabinetele ministeriale. În ţările cu Republici prezidenţiale, Preşedintele ocupă poziţia centrală în structura politică şi constituie principala autoritate care formulează şi autorizează politicile economice.

2. **Parlamentul** constituie, în general, puterea politică supremă, delegată prin vot. Principala funcţie a Parlamentului este cea legislativă. În particular, el votează veniturile şi cheltuielile Statului. Are şi o funcţie de control.

3. **Administraţia**. Cu acest termen, înţeles în sens larg, denumim instituţiile administrative permanente, inclusiv Banca centrală, ce are drept atribuţii pregătirea şi executarea deciziilor economice ale autorităţii politice, numărul şi organizarea lor fiind extrem de diferite în funcţie de ţară, inclusiv în ce priveşte gradul lor de autonomie faţă de guverne şi de partide.

Scanned with OKEN Scanner

4. **Tribunalele**, diferitele organe ale puterii judiciare, în măsura în care ele sunt însărcinate să vegheze la respectarea legislației cu caracter economic, ca și a altor legi specifice.

5. **Autoritățile locale și regionale**, în special în țările cu structură federală.

6. **Anumite autorități supranaționale** (ex.: Uniunea Europeană) pot avea, în egală măsură, puteri în domeniul politicii economice. F.M.I este un alt exemplu, sau B.M.

7. **Grupurile de presiune**, în care includem:

- sindicatele;
- patronatele;
- diferite grupuri de interese (asociații, firme străine, centre de lobby) ș.a.

Acțiunea acestor grupuri de presiune vizează în principal apărarea pozițiilor cîștigate sau a intereselor categoriilor economice și sociale pe care le reprezintă. Ele pot acționa direct asupra celorlalți actori menționați, sau prin intermediul mass-mediei și, bineînțeles, al partidelor politice. Această influență tinde să fie instituționalizată.

Prin urmare, actori numeroși intervin, în diferite moduri, sub diverse titluri, în definirea și punerea în operă a politicilor economice. Aceste diferite centre constituie ceea ce numim Stat. Ele se influențează reciproc, suportînd diferite presiuni. Poate fi semnalată, ca tendință, o trecere de la modelele centralizate la modelele multidecizionale.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 3
STATUL CA ACTOR ECONOMIC

Economiile actuale sunt economii mixte în care coexistă, în proporţii diferite, sectorul capitalist bazat pe piaţă şi statul ca agent economic. De ce trebuie să intervină statul? În ce domenii şi în ce măsură trebuie el să-şi amplifice intervenţia sau să o diminueze? Vom încerca să identificăm, în continuare, cîteva răspunsuri:

3.1. Raţiunile şi rolul intervenţiei statale

a) Legea lui Wagner. Această lege, concepută în secolul al XIX-lea de către economistul german, poate fi enunţată astfel: "Într-o lungă perioadă de creştere, cheltuielile publice cresc mai repede decît venitul naţional." Partea cheltuielilor publice (Stat + colectivităţi locale + asigurări sociale) în P.I.B. s-a mărit de 5 ori între1880 şi 1980. Creşterea industrializării a antrenat o sporită activitate legislativă a Statului, o mai mare participare a acestuia la producerea şi la furnizarea de servicii economice şi sociale.

b) Raţiuni istorice. Acestea au fost determinante. Secolul XX, de pildă, a cunoscut două războaie mondiale. La ieşirea din acestea, ponderea economică a Statului a crescut. Pe de altă parte, criza din '29-'33 s-a rezolvat prin intervenţia directă a Statului (1933: politica New Deal în S.U A.; 1936: teoria intervenţionistă a lui J. M. Keynes în Europa).

c) Raţiuni teoretice. Lupta împotriva şomajului. Economia de piaţă poate cunoaşte un echilibru durabil de subutilizare a forţei de muncă (şomaj). Pentru a ieşi din această situaţie este necesar un impuls exterior pieţei, care să releve nivelul cererii efective. Doar Statul e în măsură să dea acest

Scanned with OKEN Scanner

impuls, sporind cheltuielile publice, reducînd impozitele sau scăzînd ratele dobînzilor. Obiectivul este ocuparea deplină a mîinii de lucru.

3.1.1. Funcțiile economice ale Statului

Robert Musgrave distinge trei funcții economice ale Statului:

- o funcție de producție: Statul trebuie să preia în sarcină producerea bunurilor colective (Educație, Sănătate, Apărare, Politic ş.a.);
- o funcție de reglare, de stabilizare a activității economice. Statul trebuie, cu ajutorul politicii sale economice, să asigure creşterea economică, opunîndu-se tendințelor inflaționiste şi recesioniste ale conjuncturii;
- o funcție de redistribuire a veniturilor, cu scopul menținerii coeziunii sociale şi asigurării egalității şanselor.

3.1.2. Reconsiderarea intervenției Stalului

Pentru neo-liberali, Statul a intervenit prea mult în economiile de piață şi se face responsabil de criza economică declanşată în 1974, criză ce a pus capăt anilor de puternică creştere economică de după război.

După monetarişti, intervenția crescîndă a Statului în economie a declanşat procesul inflaționist actual. Deficitele bugetare permanente, datorate faptului că e mult mai uşor să propui noi cheltuieli decît noi impozite, au fost finanțate prin creație monetară.

Potrivit economiştilor ofertei, intervenția crescîndă a Statului a paralizat oferta, excesiva impozitare a veniturilor a descurajat economisirea şi chiar munca.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru economiştii şcolii *public choice*, Statul nu poate fi niciodată la fel de eficace precum piaţa, în materie de producţie. Logica statului este de tip birocratic, de unde supra-costuri ce nu există atunci cînd producţia este asigurată de o întreprindere privată.

3.2. Bugetul de Stat

Bugetul este gestionat de către guvern, fiind instrumentul principal al politicii sale economice. El reflectă deci o anumită opţiune politică. Este definit ca un plan de venituri şi cheltuieli pentru o perioadă următoare.

Proiectul de buget este aprobat de Parlament, împreună cu Legea finanţelor publice. Acestea autorizează administraţiile publice să facă cheltuieli şi să preleve venituri fiscale pentru a finanţa aceste cheltuieli.

Totodată, bugetul este un act previzional şi se execută în cadru anual.

Principalele ***categorii de cheltuieli***, în structură actuală a bugetului statului romîn :

1) Cheltuieli curente, din care:
   a) Cheltuieli de personal (în principal salarii);
   b) Cheltuieli materiale (inclusiv reparaţii capitale şi curente).
2) Cheltuieli de capital (investiţii);
3) Subvenţii pentru susţinerea anumitor activităţi economice sau acţiuni de protecţie socială (ex: agricultură, industrie extractivă, transport urban de călători ş.a.).

Principalele ***capitole de cheltuieli*** : cheltuieli pentru ordinea publică, justiţie, administraţie, apărare naţională, Educaţie, Asistenţă sociala, Sănătate, Cultură şi artă, Gospodărie comunală, Transporturi şi comunicaţii, Cercetare, ş.a.m.d.

Veniturile bugetului se împart în două mari categorii:

Scanned with OKEN Scanner

1) Venituri fiscale
2) Venituri nefiscale

Veniturile fiscale sunt formate şi se grupează în:

- Impozite directe (ex: impozitul pe salariu, cel pe profit ş.a.)
- Impozite indirecte (ex: taxa pe valoarea adăugată, acciza pe benzină ş.a.)

Veniturile nefiscale sunt reprezentate, în principal, de taxele de înregistrare şi de timbru, plătibile de persoane fizice sau juridice.

Cu peste două sute de ani în urmă, Adam Smith formula patru principii pe care să se bazeze politica fiscală a unui stat. Un impozit, spunea Smith, trebuie să aibă următoarele caracteristici:

a) să fie echitabil (cele directe sunt mai echitabile);
b) să fie economicos (cele indirecte sunt mai economicoase);
c) să fie comod, convenabil pentru plătitor;
d) să fie cert, sigur.

Impunerea poate fi : generală sau parţială; în cote fixe sau în cote procentuale (proporţionale, progresive sau regresive). Impunerea trebuie să urmărească egalitatea în faţa impozitului şi nu egalitatea prin impozit.

3.3. Statul producător: sectorul public

Piaţa nu poate asigura producţia optimală a unei categorii particulare de bunuri: bunurile colective. Prin urmare, nu este necesară intervenţia statului pentru producerea acestei categorii de bunuri atunci cînd:

1) Consumul unui bun este indivizibil (ex: Apărarea naţională). Nu poate fi exclus un agent ce n-ar putea plăti, de unde necesitatea unei producţii publice finanţată prin impozit;

Scanned with OKEN Scanner

2) Există efecte externe: dacă e vorba de externalităţi pozitive, producătorul economiseşte costurile pentru ceilalţi agenţi, dar acest serviciu nu este remunerat (ex: un far pentru orientarea vapoarelor), de unde necesitatea subvenţiilor; dacă e vorba de externalităţi negative, producătorul diminuează bunăstarea altor agenţi fără să suporte costurile suplimentare ale acestora, de unde necesitatea instituirii unei taxe penalizatoare;

3) Randamentele sunt pentru toţi crescătoare, colectivitatea are interesul de a încredinţa producţia bunului respectiv unei singure întreprinderi, de unde necesitatea monopolului de Stat.

Cum inspirat scria Samuelson: "Ca răspuns la aceste slăbiciuni ale mecanismului pieţei, democraţiile au ales să introducă "mîna vizibilă" a guvernului în economia mixtă."[1]

Sectorul public poate dobîndi două accepţiuni:

- în sens larg, sectorul public cuprinde toate funcţiile statului. Paul Samuelson, Richard Lipsey, Stanley Fisher, George Stiegler, Joseph Stiglitz şi mulţi alţi economişti remarcabili ai perioadei postbelice conferă o accepţiune largă a sectorului public;

- în sens restrictiv, sectorul public constituie totalitatea activităţilor ce au ca scop producerea bunurilor şi serviciilor publice[2]. Această din urmă abordare este caracteristică unor ramuri mai recente ale ştiinţei economice, cum ar fi economia serviciilor publice, economia managerială, economia dezvoltării ş.a.

Indiferent de modul în care înţelegem sectorul public, apar probleme de proporţie sau dimensiune a acestuia asupra cărora disputa economiştilor este actualmente mai aprigă decît

---

[1] Paul A. Samuelson, *Microeconomics*, Thirteenth edition, New York, Mc Graw Hill Book Co., 1989, pag. 43.

[2] Vezi Marc Debène, Oliver Raymundie, *Du "service d'intérêt économique général" au "service universel". Quels services publics pour le Marché Unique?*, "Problèmes économiques", nr. 2481, 7 august 1996.

Scanned with OKEN Scanner

oricînd. Mărimea sau întinderea sectorului public variază şi în funcţie de evoluţia progresului tehnic, de condiţiile pieţei şi de determinantul spaţial.

În tot cazul, sectorul public nu trebuie să fie o alternativă la cel privat, ci un complement al acestuia.

Spre exemplu, la începutul secolului XX, S.U.A. a acordat monopolul telefoniei companiei A.T.&T. pe baza principiului că doar un sistem interdependent şi universal poate furniza un serviciu public eficace. Uniunea Europeană a introdus reglementarea serviciului public, ca fiind "un serviciu minimal cu o calitate specificată oferit oricărui utilizator la un preţ accesibil". Potrivit regulilor comunitare, activităţile acoperite de această noţiune sunt : telecomunicaţiile, serviciile poştale, furnizarea energiei electrice, transportul pe calea ferată şi serviciile de distribuire a apei.

Gestiunea serviciilor publice este de competenţa autorităţilor publice, dar acestea o pot exercita direct sau o pot delega unor firme private prin subcontracte.

Un bun sau serviciu public are două caracteristici esenţiale:

a) *non-exclusivitatea*, ceea ce înseamnă că, odată produs, nimeni nu poate fi exclus de la consumul său.

b) non-rivalitatea

Cum spunea acelaşi P. Samuelson: "Consumul unui asemenea bun de către un individ nu duce la nici o scădere a consumului oricărui alt individ pentru acelaşi bun"[1]. Ex.: traversarea unui pod neaglomerat de către un vehicul în plus.

Există şi o categorie de *bunuri mixte*, exclusive dar non-rivale, bunuri ce nu pot fi consumate de cei ce nu plătesc dar, odată produse, asigură beneficii egale tuturor cumpărătorilor (ex.: radioteleviziunea, furnizare gaz, apă, electricitate, sisteme de transport ş.a.); sau neexclusive şi rivale, ce pot fi consumate

---

[1] Paul Samuleson, *Economics*, New York, Printed House, 1979, p.407.

Scanned with OKEN Scanner

de oricine, dar cu afectarea altor consumatori (ex.: parcuri, rezervații, autostrăzi, monumente, biblioteci, muzee etc.).

În concluzie, există foarte puține servicii publice pure, deci non-exclusive şi non-rivale în consum, iar pentru cele care există nu rezultă cu necesitate faptul că producția trebuie să aibă loc în sectorul public, mult mai eficientă fiind cea în regim privat.

În ce priveşte ponderea sectorului public în P.I.B., judecată după ponderea cheltuielilor guvernamentale, ea variază de la țară la țară. Spre pildă, în Hong-Kong e de 15%, în Ungaria de 60%.

În fapt, diferența dintre un sector public excesiv şi unul îngust este echivalentă cu diferența dintre o rată de creştere economică de 3% "şi una de 7% pe an. Şi totuşi, pe ansamblu, ponderea sectorului public a crescut pe măsura dezvoltării economice. "Fiecare perioadă de "emergency", fiecare război, fiecare depresiune economică, fiecare val de interes privind sărăcia şi inechitatea au extins activitatea guvernului. Dar, după ce starea de urgență a trecut, cheltuielile publice nu au dat niciodată înapoi față de nivelele anterioare."[1]

Economistul australian Colin Clark a concluzionat, pe baza analizei unor serii largi de date statistice că statul nu ar putea depăşi un prag critic de 25% din P.I.B. fără a crea puternice tensiuni, restul trebuind să revină pieței. De fapt, "comparația relevantă nu este între piețe perfecte şi guverne imperfecte, nici între piețe deficiente şi guverne binevoitoare, raționale şi atotştiutoare, ci între instituții inevitabil imperfecte."[2]

---

[1] ibid., pag. 410.

[2] Otto Eckstein, *Public Finance*, Englewood Cliffs, Prantice-Hall Inc., 1973, pag. 17.

Scanned with OKEN Scanner

3.4. Statul redistribuitor : protecția socială

Protecția socială este un element central al calității vieții în modelul european de dezvoltare; dar reprezintă, totodată, și un handicap în competiția economică, costurile ei fiind, uneori, prea mari.

1. *Planul Beveridge*

Raportul lordului englez Beveridge (1942), servind drept bază sistemului britanic de securitate socială, a dat naștere Statului-Providență (Welfare State). El a inspirat toate reformele efectuate ulterior în țările industrializate, în materie de protecție socială.

Raportul Beveridge se bazează pe o nouă concepție asupra riscului social și a rolului Statului. Securitatea socială are drept scop eliberarea omului de nevoi, garantîndu-i o anumită securitate a venitului. Este considerat drept risc social tot ceea ce amenință venitul regulat al indivizilor: boală, accident de muncă, deces, bătrînețe, maternitate, șomaj. În locul unor politici parțiale și a unor reforme limitate în domeniu, lordul Beveridge propune punerea în operă a unui sistem global coerent.

2. *Cele trei funcții ale protecției sociale*

a) Funcția socială de asigurare. Printr-un sistem de cotizații obligatorii și plafonate se realizează o funcție de prevenire a riscurilor. Fiecare cotizant cîștigă, pentru el și familia lui, dreptul de a percepe indemnizații atunci cînd este atins de efectele riscului pentru care a cotizat.

b) Funcția socială de solidaritate. Protecția socială procedează la redistribuirea veniturilor. Ea prelevă cotizații asupra veniturilor primare și asigură prestații sociale celor afectați. Această redistribuire este în același timp orizontală

Scanned with OKEN Scanner

(activul cotizează pentru inactiv, sănătosul pentru bolnav, etc.) şi verticală (veniturile mari contribuie pentru cele mici). Se organizează, astfel, o solidaritate între toţi.

c) Funcţia economică anticiclică. Prestaţiile sociale reprezintă o treime din venitul mediu disponibil al menajelor. Pe această cale, Statul-providenţă susţine cererea economică globală şi aceasta independent de evoluţia conjuncturii, amortizînd efectele crizelor economice.

3.5. Creşterea şi decăderea Statului-providenţă

Partea cheltuielilor sociale în P.I.B. s-a dublat între anii 1960-1980. Pentru unele ţări, bugetul asigurărilor sociale este azi mai mare decît bugetul statului (deci cheltuielile sociale mai mari decît cheltuielile publice, iar cotizaţiile sociale cresc mai repede decît impozitele). Două treimi din aceste cotizaţii sunt în sarcina întreprinderilor şi îngreunează costurile salariale, născînd inevitabile dificultăţi şi, în primul rînd, deficite în creştere, îmbătrînirea şi gradul de îmbolnăvire al populaţiei, sporirea numărului de asistaţi social (şomeri inclusiv), politicile antiinflaţioniste ce impun o deosebită rigoare salarială, criza economică generalizată, toate au contribuit la criza Statului-providenţa, care trebuia să răspundă la imposibila întrebare: Cum să reduci ecartul structural între cheltuieli şi venituri, conservînd totodată nivelul cucerit al protecţiei sociale?

Tot neoliberalii au repus în cauză protecţia socială, arătînd că rata prelevărilor obligatorii (impozite + cotizaţii sociale / P.I.B.) este prea ridicată (45% în Franţa, de exemplu) şi handicapează competitivitatea întreprinderilor şi iniţiativa individuală.

Este aproape un truism să mai spunem că nu poate exista protecţie socială reală şi efectivă fără o prealabilă eficienţă economică concretizată în rezultate pe piaţă, în societate şi - *last*

Scanned with OKEN Scanner

but not least - în bugetul statului.

Sistemul de redistribuire statală a veniturilor costă prea mult şi este puţin eficace. O politică statală susţinută în acest sens, în ideea "echităţii sociale", a atingerii "optimului social" - de parcă s-ar putea cunoaşte şi realiza asemenea abstracţiuni, ca să nu le spunem utopii; ca şi cum Statul ar fi un personaj binevoitor, omniscient şi omnipotent -, atrage după sine nedorite efecte perverse: reduce bogăţia, încurajează nemunca, viciile de tot felul, etc.[1]

Problema "optimului social" - un fel de "fata morgana" a lumii moderne -, deşi tratată pe larg de autori importanţi (Kant, Arrow, Lange, Bergson, Hayek, Samuelson ş.a.) nu şi-a aflat rezolvarea căci, aşa cum afirmă Serge-Christophe Kohn: "Definirea noţiunii de optim presupune existenţa unei alegeri, ceea ce pune pe de o parte problemele filosofice ale determinismului, liberului arbitru etc., iar pe de altă parte problema contingentă: optimul social poate fi realizat de către un ipotetic dictator binevoitor?" [2] Cînd vorbim de valori individuale şi alegere socială, ordine socială de preferinţe şi justiţie sociala, criterii şi normative sociale, de legitimitatea acestora, ne situăm deja într-un cadru în care relativitatea este legea supremă.

Se vorbeşte despre maximizarea "sumei utilităţilor individuale" şi nu găsim un sens acestei expresii deoarece este vorba de entităţi considerate incomensurabile.

Poziţia aceasta nu merge către un liberalism utilitarist care nu vorbeşte decît despre eficacitate şi deloc despre distribuţie, preamărind virtuţile libertarianismului şi non-intervenţionismului.

Ideea este că, pe de o parte, limite sociale ale libertăţii nu sunt numai acţiunile statului ci, deopotrivă, şi cele ale altor

---

[1] A se vedea, în acest, sens, lucrarea economistului american George Gilder, *Richesse et pauvreté*, Paris, Albin Michel,1981.

[2] Serge-Christophe Kohn, *Philosophie de l'économie*, Paris, Seuil, 1986, pag. 316.

Scanned with OKEN Scanner

persoane private (organizații, asociații etc.), iar pe de altă parte, că sectorul public poate fi un mijloc de realizare a dorințelor persoanelor, deci un instrument al libertății lor. Dar statul nu realizează repartiția (distribuția) cea mai justă, intervenind birocrația, corupția și alte fenomene specifice.

Soluția cea mai bună poate fi o combinație între acțiunea forțelor autoregulatoare ale pieței și intervenții limitate ale Statului (venit minim garantat, drept la învățământ gratuit, asistență sanitară etc). Întrebarea este în ce proporții trebuie realizată mixtura respectivă, iar răspunsul nu poate fi dat decît în funcție de conjunctura spațio-temporală specifică.

Respectul valorilor umane fundamentale atrage și eficiența economică, premisă necesarmente indiscutabilă pe calea către o repartiție socială mai bună a bunurilor și serviciilor. Aici - recte pentru realizarea distribuirii sau redistribuirii necesare în favoarea celor cu adevărat năpăstuiți - trebuie să intervină și societatea civilă (cetățeni, grupuri, asociații, biserici ș.a.) pe baza principiilor morale autentice. În felul acesta, redistribuirea se face în mod natural și liber consimțit și nu impus de autoritatea statală, care oricum deformează sau chiar deturnează actele de binefacere.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 4
OBIECTIVELE POLITICII ECONOMICE

4.1. Ocuparea

4.1.1. Piața muncii și șomajul

În sistemul capitalist, munca se schimbă ca orice altă marfă. Totuşi, această piață nu seamănă cu celelalte. Fixarea unui salariu ca preț al muncii pare a rezulta din alte mecanisme decît cele de piață. Este o piață puternic dezechilibrată, şomajul crescînd ca urmare a încetinirii ritmului creşterii economice în majoritatea statelor capitaliste dezvoltate şi explodînd practic în Europa de Est, toate politicile economice adoptate părînd neputincioase în a-l resorbi.

Piața muncii corespunde ansamblului ofertelor de muncă ce emană de la întreprinderi (cererea de muncă) şi ansamblului cererilor de muncă ce emană de la populația activă (oferta de muncă). Ea poate fi schițată astfel:

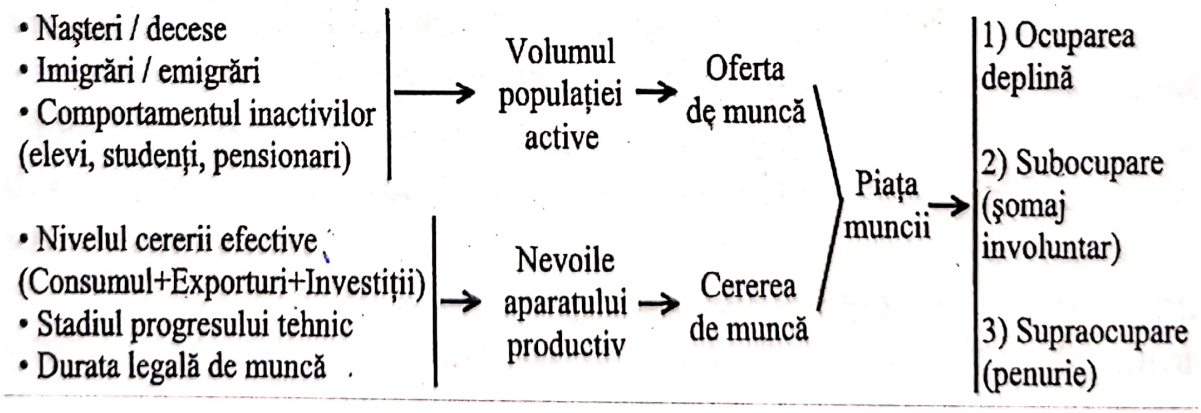

Scanned with OKEN Scanner

Raportul între cererea şi oferta de muncă pe piaţă poate conduce, deci, la trei situaţii distincte:

1) *Ocuparea deplină sau echilibrul pe piaţa muncii.* Aceasta nu înseamnă ocuparea întregii populaţii active, ci descrie o situaţie în care şomajul rămîne la un nivel scăzut (3-4%). Este un şomaj incompresibil, numit *şomaj friqional*, datorat neconcordanţelor, asperităţilor între cererea şi oferta de muncă provenite din circulaţia precară a informaţiei, mobilitatea lucrătorilor etc).

2) *Subocuparea sau şomajul involuntar* este o situaţie în care cererea de muncă a întreprinderilor nu ajunge pentru a satisface oferta de muncă a populaţiei active.

3) *Penuria de mînă de lucru* este, bineînţeles, situaţia inversă celei anterioare.

Subocuparea şi penuria pot coexista într-o economie. Putem întîlni subocupare în anumite ramuri sau pentru anume meserii şi penurie în altele.

Pe piaţa muncii, oferta şi cererea se ajustează graţie flexibilităţii salariului real. Oferta de muncă creşte odată cu creşterea acestuia, iar cererea scade. Întreprinderile vor cumpăra ore-muncă pînă cînd salariul de echilibru va fi egal cu productivitatea marginală a muncii (producţia ultimei ore-muncă cumpărate). Altfel spus, întreprinderea angajează pînă cînd ultimul angajat îi aduce venit tot atît cît reprezintă costul angajării lui, productivitatea muncii fiind descrescătoare dincolo de un anumit prag.

Şomajul involuntar nu poate fi deci de durată. El se poate reduce graţie flexibilităţii în scădere a salariului. Dacă, totuşi, şomajul durează, înseamnă că piaţa muncii este împiedicată să funcţioneze. Anumite rigidităţi blochează ajustarea spontană a pieţei. Acestea sunt, în principal, următoarele:

- existenţa unui salariu minim pe economie, care împiedică angajarea de muncitori puţin calificaţi, în măsura în care nivelul salariului minim este superior productivităţii

Scanned with OKEN Scanner

acestora;

- existența sindicatelor salariaților, care funcționează ca un monopol pe piața muncii, impunînd întreprinderilor un nivel de salarizare care nu mai scade (apărarea puterii de cumpărare);

- convențiile colective (acorduri între patronat și salariați pe ramuri productive). Acestea deconectează evoluția salariilor de cea a productivității, planificînd o creştere continuă şi regulată a salariilor în funcție de vechimea în muncă şi de evoluția costului vieții. Costul muncii devine atunci un cost fix în locul unuia variabil. Piața este anchilozată.

Conform monetariştilor, în frunte cu Milton Friedman, există o rată naturală a şomajului, un nivel sub care nici o politică economică de relansare nu ar putea coborî în mod durabil.

De asemenea, neoliberalii pun în evidență existența unui şomaj voluntar ("*job search*"), datorat căutării unui loc de muncă mai bun. Şomerul prospectează piața muncii rămînînd în căutarea unui loc de muncă mai bun cîtă vreme cîştigul sperat va fi superior costului căutării. Şomerul voluntar este, deci, cel care refuză să fie angajat la salariul de echilibru, deci cel propus de piață.

Pentru Keynes, nu există o veritabilă piață a muncii, ci un nivel global al locurilor de muncă ce depinde de nivelul producției, el însuşi, funcție de nivelul cererii efective. Deci, Keynes consideră şomajul ca datorat unei cereri globale insuficiente şi numai o politică economică avînd ca obiectiv ocuparea deplină poate să îl resoarbă. De altfel, politicile keynesiste de după război au reuşit în bună măsură să reducă şomajul la un nivel rezonabil, însă cu prețul scăpării de sub control a altor variabile şi în primul rînd a inflației.

După 1974, şomajul a devenit un fenomen foarte complex. Dintre componentele sale reținem:

a) O componentă demografică. Se înregistrează o creştere a populației active, datorită sporului demografic (în

Scanned with OKEN Scanner

multe țări) și a sosirii pe piață în măsură sporită a femeilor și tinerilor, superioară celei a locurilor de muncă.

b) Un șomaj de tip "keynesian". Este vorba de un șomaj consecutiv unei cereri mondiale ce se contractă începînd cu 1974.

c) Un șomaj clasic. Este un tip de șomaj datorat unui cost al muncii prea ridicat, ceea ce face angajările nerentabile.

d) Un șomaj de reconversie și de mutație. Progresul tehnic se accelerează, tehnologiile se schimbă, activitățile se deplasează, calificările se reînnoiesc. Categorii întregi de salariați sunt atinse din plin de aceste transformări ale aparatului productiv și în special muncitorii puțin calificați și regiunile cu mono-industrie tradițională. În acest context cererea se contractă, sporurile de productivitate permise de aceste modernizări suprimînd locuri de muncă.

Șomajul contemporan este un șomaj selectiv, ce atinge în particular anumite categorii profesionale sau sociale: tineri fără diplome, femei puțin calificate, muncitori în vîrstă, străini etc.

De asemenea, durata medie a șomajului este din ce în ce mai lungă, șomajul peste un an fiind în creștere. Cu cît se rămîne mai mult în șomaj, cu atît reangajarea este mai dificilă. Totodată, a crescut ponderea persoanelor aflate într-o zonă intermediară între situația de șomaj complet și cea de angajare pe perioadă nedeterminată, o zonă gri ce cuprinde un du-te-vino permanent între perioade de inactivitate, de activitate parțială (contracte pe perioadă determinată, timp redus de lucru) și perioade de stagii diverse. Aceasta și ca urmare a schimbării strategiei de gestionare a locurilor de muncă de către întreprinderi: apelul sporit către piața exterioară întreprinderii, mai concurențială, în dorința reducerii costurilor salariale și reflexibilizării costului muncii în detrimentul pieței interne (promovări din interior pe bază de vechime, fidelitate etc.).

Piața muncii a cunoscut, astfel, multiple segmentări.

Scanned with OKEN Scanner

4.1.2. Politici de ocupare a mîinii de lucru

4.1.2.1. Politici macroeconomice

a) *Politica de relansare a cererii*. Această politică, de inspirație keynesistă, a eşuat în fața constrîngerii externe, deoarece relansarea cererii interne s-a tradus printr-o relansare a importurilor. Mai mult, relansarea cererii menajelor a favorizat o creştere a costului muncii (creşterea salariului minim, a prestațiilor sociale), ceea ce a alimentat "şomajul clasic".

b) *Politica liberală* se traduce prin restaurarea profiturilor (a căror pondere în valoarea adăugată scăzuse în favoarea salariilor), care să permită reluarea investițiilor şi deci o diminuare a şomajului. Această politică, însoțită de o scădere a sarcinii fiscale, inspirată de economiştii ofertei, a avut un anumit succes în S.U.A., dar nu a determinat pretutindeni o scădere a şomajului.

Se poate vorbi, deci, despre o neputință a politicilor macroeconomice de combatere a şomajului.

4.1.2.2. Politici specifice

a) *Reducerea ofertei de muncă*. Ea poate fi favorizată prin următoarele măsuri:

- devansarea vîrstei de pensionare;
- prelungirea perioadei de studii;
- reducerea timpului de muncă;
- reducerea imigrației, deci a forței de muncă străine.

b) *Creşterea cererii de muncă*. Pentru a incita această creştere, se pot adopta măsuri ca:

- acordarea de subvenții pentru crearea de locuri de

Scanned with OKEN Scanner

muncă (reduceri de sarcini sociale sau fiscale pentru întreprinderile care angajează);

- favorizarea creării de întreprinderi mici şi mijlocii care, pe total, creează mai multe locuri de muncă decît marile întreprinderi;
- dezvoltarea competitivităţii pentru mărirea exportului;

c) *Ajustarea cererii la oferta de locuri de muncă.* Se pot facilita aceste ajustări prin instituirea anumitor ajutoare:

- ajutoare pentru formarea, calificarea solicitanţilor de locuri de muncă;
- ajutoare pentru favorizarea mobilităţii, a schimbării meseriei;
- ajutoare pentru reconversia, pentru recalificarea personalului;

4.1.2.3. Tratamentul social al şomajului

Consistă în atenuarea efectelor şomajului prin recursul la:

- indemnizaţii;
- lucrări de utilitate colectivă;
- stagii diverse.

4.1.2.4. Spre o nouă organizare a muncii

Criza economică a bulversat lumea muncii: criză a taylorismului şi a fordismului, criză a sindicalismului, robotică, flexibilitate, nouă gestiune a resurselor umane. Fenomene multiple care arată că o organizare nouă a muncii este în curs de a se institui în întreprinderi.

Taylorismul se baza pe o diviziune radicală a muncii între operaţiunile de concepţie şi cele de execuţie şi pe parcelarea extremă a sarcinilor. Acest tip de organizare a permis

Scanned with OKEN Scanner

creşterea productivităţii, dar a antrenat o descalificare a muncitorilor strict specializaţi lucrînd în lanţ.

Astăzi taylorismul este sursă de contraproductivitate, gestiunea producţiei devenind prea costisitoare, competenţa muncitorilor insuficientă, iar calitatea produselor în scădere.

Fordismul este o prelungire a taylorismului, un tip de organizare a muncii pentru producţia în serie mare şi consumul de masă. Acum se confruntă cu saturaţia pieţei şi cu stagnarea puterii de cumpărare.

Noi tehnologii şi o nouă cerere fac caduce taylorismul şi fordismul. Atribuţiile de execuţie sunt automatizate. Cele de coordonare şi control se multiplică. Tehnologiile noi reclamă competenţă şi polivalenţă lucrătorilor, o cerere foarte variabilă, mai personalizată şi mai exigentă înlocuieşte consumul de masă.

Concurenţa s-a internaţionalizat, inovaţia se accelerează, conjuctura devine imprevizibilă, apar comportamente noi la care producţia în mari serii standardizate nu mai este adaptată.

Se impune o organizare a muncii mult mai flexibilă: flexibilitate a echipamentelor, a competenţelor, a locurilor de muncă, a remunerării etc; reducerea ciclului de producţie; creşterea calităţii; eliminarea pierderilor şi o reacţie mai rapidă la schimbările mediului.

Se înregistrează, totodată, o cădere a ratei sindicalizării (de la 14% în 1980 la 10% în 1986) şi o reducere a numărului conflictelor de muncă (de cinci ori mai puţine în 1990 faţă de 1975).

Noi relaţii sociale se configurează, bazate pe un nou tip de management care să realizeze gestiunea optimă a resurselor umane. Două sfidări stau în faţa managementului firmei în concurenţa de astăzi: cucerirea pieţelor şi cucerirea propriului personal. El are nevoie de un personal competent şi aderent la proiectul său pentru a cîştiga noi pieţe.

Gestiunea resurselor umane devine deci o funcţie esenţială a întreprinderii moderne. Socialul serveşte economicul,

Scanned with OKEN Scanner

contrar a ce se întîmpla în întreprinderea tayloriană. Noul mod de gestiune a resurselor umane trebuie să permită inserţia şi participarea personalului, motivarea sa, formarea sa, dezvoltarea capacităţilor de inovare, ameliorarea condiţiilor de muncă şi a calităţii vieţii.

Ne îndreptăm deci spre o reglare concurenţială (piaţa muncii) sau spre un nou compromis social între capital şi muncă? Ieşirea din criză şi adaptarea la noua organizare a muncii se pot realiza într-adevăr în jurul acestor două scenarii amintite:

a) Scenariul concurenţial ar presupune o reîntoarcere la mecanismele pieţei, cu următoarele caracteristici:

- dereglementarea, în special a dreptului de muncă şi a dreptului social;
- flexibilitate cantitativă;
- dualizarea muncii (integraţi/excluşi);
- desindicalizarea;
- individualizarea salariilor.

Se regăseşte, în această ipoteză, modelul liberal britanic.

b) Scenariul unui nou compromis social

Acest scenariu s-ar putea construi plecînd de la următoarele date:

- flexibilitatea calitativă în întreprindere;
- formarea-calificarea celor activi;
- parteneriat şi negociere între actorii sociali.

Acest scenariu este conform modelului social-democrat suedez.

4.2. Creşterea şi dezvoltarea economică

Creşterea economică este rezultatul procesului de industrializare început acum două secole în ţările astăzi dezvoltate. Actualmente, cîteva ţări în curs de dezvoltare cunosc la rîndul lor o puternică creştere economică. Care sunt, deci,

Scanned with OKEN Scanner

raporturile între cele două fenomene : creşterea economică şi dezvoltarea ?

Pe de altă parte, creşterea economică este discontinuă, fiind stopată periodic prin faze de recesiune. Fazele de expansiune şi cele de recesiune se succed cu destulă regularitate, configurînd o evoluţie în spirală care nu este specifică numai economiei. De la acidul dezoxiribonucleic şi pînă la ideea lui Hegel, totul stă sub semnul acestei deveniri, totul este impregnat de această pecete.

4.2.1. *Creştere economică* versus *dezvoltare economico-socială*

Creşterea economică este un fenomen cantitativ. Este creşterea pe mai mulţi ani a unui indicator al producţiei, cum sunt P.I.B. sau P.N.B. Ea este măsurată printr-o rată de creştere a volumului P.I.B. sau P.N.B.

Se poate distinge creşterea extensivă de cea intensivă. Cea extensivă este datorată în principal utilizării în cantitate sporită a factorilor de producţie (munca şi capitalul). Dimpotrivă, creşterea intensivă rezultă în principal din obţinerea de sporuri de productivitate. Factorii explicativi ai creşterii economice sunt, deci, progresul tehnic, creşterea nivelului de calificare a populaţiei active şi progresul în materie de organizare (managementul firmelor, politica economică etc.).

Dezvoltarea economico-socială este un fenomen calitativ. Este un proces de transformări economice, sociale şi politice ce acompaniază o creştere economică durabilă şi antrenează o creştere a nivelului general de viaţă.

Creşterea poate fi puternică dar fără să antreneze dezvoltarea, dacă fructele sale nu sunt repartizate între toţi agenţii economici şi sociali. Este cazul anumitor ţări din lumea a treia care cunosc o creştere economică bazată pe un sector

industrial modern, dar extravertit (orientat spre exterior) şi pe menţinerea unui extins sector tradiţional, în care majoritatea populaţiei supravieţuieşte într-o situaţie de sărăcie absolută.

4.2.2. Revoluţia industrială şi etapele creşterii economice

Ţările cu o economie de piaţă dezvoltată sunt - cum spuneam - produsul a două secole de revoluţie industrială pe parcursul căreia creşterea economică exponenţială a permis dezvoltarea. Paul Bairoch a estimat că, între 1750 şi 1980, P.N.B. cumulat al ţărilor dezvoltate a fost multiplicat cu 100, în vreme ce cel al ţărilor subdezvoltate a crescut doar de 10 ori.

Numim **revoluţie industrială** un proces de transformare a structurilor productive caracterizat prin emergenţa industriei sau dezvoltarea unui nou tip de industrii. O explicaţie mai profundă a acestui avînt economic deosebit o dă Max Weber în *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, şi rezidă în descătuşarea spiritului liber întreprinzător ca şi în reconsiderarea semnificaţiei unor categorii economice esenţiale ca: bani, dobîndă, avuţie, comerţ, respectul faţă de muncă, rigoarea şi raţionalitatea economică, cumpătarea, spiritul capitalist ca fenomen de masă, toate fiind, în bună măsură fructe ale Reformei. "Cauza comportamentului diferit trebuie căutată în primul rînd în specificul lăuntric durabil al confesiunilor şi nu numai în situaţia istorico-politică exterioară dintr-un moment sau altul"[1], susţine Weber.

Pentru Walt Whitman Rostow (*Etapele creşterii economice*, 1960), întreaga economie, pentru a se dezvolta, trebuie să parcurgă cinci etape distincte, după modelul celor petrecute în ţările occidentale dezvoltate. Este o teorie

---

[1] Max Weber, *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, Humanitas, Bucureşti, 1993, pag. 27.

Scanned with OKEN Scanner

ETAPELE REVOLUTIEI

etnocentrică a unei dezvoltări liniare, ulterior criticată dar care are reale virtuți descriptive, ceea ce ne face să o prezentăm. Iată care sunt cele cinci etape :

a) **Societateatradițională**. Este un regim al autosubzistenței și al economiei agrare (naturale).

b) **Reunirea condițiilor prealabile**. O serie de transformări operate pregătesc etapa următoare, decisivă pentru dezvoltare. Aceste transformări : configurarea unui stat-națiune, apariția unei culturi științifice, avîntul comerțului, al sistemelor și instrumentelor bancare și, mai ales, revoluția agricolă.

c) **Demarajul ("take off")** se caracterizează printr-o creștere a ratelor de investiții, prin crearea unei industrii motrice și prin apariția unei politici economice.

d) **Drumul către maturitatea tehnologică**. Este o perioadă de progres tehnic și economic continuu. Munca salarială se generalizează.

e) **Era consumului de masă**. Asistăm lao explozie a consumului datorită producției de masă și creșterii nivelului de trai. Se instaurează "Statul-providență", serviciile se dezvoltă și schimburile se internaționalizează. Dar schimbarea a devenit o dominantă a civilizației actuale, forma de existență a naturii și a vieții. Ritmul și amploarea acesteia începe să vindece ruptura istorică dintre producător și consumator, dînd naștere viitoarei economii de "prosum". Termenul aparține lui Alvin Toffler și desemnează o civilizație născîndă ce contrazice în bună parte vechea civilizație industrială tradițională. Deși foarte tehnică, ea este antiindustrială.

Așa cum arată Toffler, "o nouă civilizație este pe cale de apariție în viețile noastre și peste tot oameni orbi încearcă să o oprească. Această civilizație nouă aduce cu sine noi tipuri de familie, alte stiluri de muncă, noi conflicte politice și, dincolo de toate acestea, o conștiință modificată. (...) În fața omenirii stă un salt cuantic înainte. În fața ei stă cea mai mare răsturnare socială și cea mai profundă restructurare creatoare din toate timpurile.

Scanned with OKEN Scanner

Fără să ne dăm perfect seama suntem angajaţi în construirea din temelii a unei remarcabile civilizaţii noi."[1]. Noi surse de energie: nucleară, informaţia, noi ramuri-motor: electronica, telecomunicaţiile, informatica, o nouă organizare a muncii caracterizată printr-o deosebită flexibilitate şi un nou centrul al economiei mondiale : zona Pacificului sunt repere importante ale acestei noi revoluţii economico-sociale. Se poate aminti de asemenea că, în ţările dezvoltate, 60 % din populaţia activă lucrează în sectorul terţiar al economiei (serviciile), dar frontiera între industrii şi servicii devine ea însăşi permeabilă, aşa că asistăm din ce în ce mai mult la o terţializare a industriei (exemplul serviciilor informatice) şi la o industrializare a anumitor servicii (ex.: serviciilor bancare).

4.2.3. Ciclul economic

Creşterea şi criza se succed. Pentru mulţi economişti şi istorici activitatea economică este parcursă de o mişcare ciclică, având patru faze : 1) Expansiunea; 2) Criza; 3) Recesiunea; 4) Reluarea creşterii. Se disting mai multe tipuri de cicluri :

a) Ciclul sezonier, ce priveşte anumite activităţi strîns legate de schimbarea anotimpurilor (agricultură, turism, ş.a.);

b) Ciclul scurt, sau ciclul Kitchin, durează patruzeci de luni. Este un ciclu de mişcare a afacerilor legat de variaţia stocurilor;

c) Ciclul mediu, sau ciclul Juglar, durează opt-nouă ani şi afectează întreaga activitate economică;

d) Ciclul lung, sau ciclul Kondratiev, durează cincizeci de ani. El se măsoară plecînd de la evoluţia producţiei şi de la cea a preţurilor.

Diferitele cicluri pot să se suprapună dar **nu există nici o**

---

[1] Alvin Toffler, *Al Treilea val*, Bucureşti, Editura Politică, 1983, pp.43-44.

Scanned with OKEN Scanner

explicație indiscutabilă comună tuturor ciclurilor.

Cel mai ades se reține analiza făcută de Schumpeter ciclului Kondratiev. Pentru economistul austriac, faza de expansiune rezultă din apariția unei noi inovații, care antrenează creația unui sector motor, acesta din urmă antrenînd restul economiei într-un proces de creştere.

Faza de recesiune exprimă epuizarea valului născut de inovația respectivă şi anunță reînnoirea sau apariția alteia. Reluarea creşterii nu va avea loc decît atunci cînd o mişcare de "distrugere creativă" va face să apară o nouă generație de inovație.

4.2.4. *Investițiile – vehicol principal al creşterii economice*

A investi înseamnă a crea noi mijloace de producție.

Investiția este un motor al creşterii economice, căci ea acționează atît asupra ofertei firmelor cît şi asupra cererii globale. Ea difuzează progresul tehnic în economie şi permite dobîndirea unor sporuri de productivitate, dar acționează şi asupra pieței muncii, modificînd mereu structura sa profesională. Evoluția investițiilor explică, deci, în mare parte fluctuațiile conjucturii economice.

Agenții investitori pot fi întreprinderile, menajele (locuințele) sau administrațiile (echipamente publice).

4.2.4.1. *Formele investițiilor*

a) *Investiția materială* este achiziția unui capital fix cu scopul înlocuirii celui existent, uzat sau depreciat (investiție de înlocuire sau de amortizare a capitalului fix), al creşterii stocului de capital fix pentru a produce mai mult (investițiile de

Scanned with OKEN Scanner

capacitate) sau cu scopul de a produce mai bine, altfel spus de a creşte productivitatea, de a reduce costurile şi de a ameliora competitivitatea firmei (investiţie de modernizare sau de raţionalizare).

b) *Investiţia imaterială* este o investiţie în servicii. Este vorba de servicii de cercetare-dezvoltare, informatice, forme de personal, marketing etc.

c) *Plasamentele financiare.* Dobîndirea de noi mijloace de producţie poate însemna achiziţionarea unor părţi din capitalul social al unei întreprinderi sau chiar preluarea controlului asupra acesteia dar, în astfel de operaţiuni, aspectul productiv este uneori secundar în raport cu cel speculativ.

4.2.4.2. Mijloacele de finanţare a investiţiilor

a) *Autofinanţarea.* Se realizează prin reinvestirea profitului - Capacitatea de autofinanţare a unei firme (cash-flow-ul acesteia) se bazează pe următoarele surse: amortismente, fond de dezvoltare, valorificări mijloace fixe ş.a.

b) *Credite bancare*

c) *Recursul la piaţa financiară.* Firma poate emite noi acţiuni pe piaţa financiară pentru a-şi spori capitalul social sau fondurile sale proprii. Ea poate, de asemenea, emite obligaţiuni, care sunt, de fapt, împrumuturi publice pe termen lung.

4.2.4.3. Determinantele deciziei de a investi

Pentru a lua o decizie optimă în privinţa unei investiţii, trebuie analizate şi apreciate evoluţiile următorilor parametri :

a) *Nivelul anticipat al cererii.* Întreprinderile investesc dacă ele anticipează debuşee suficiente.

b) *Profitabilitatea investiţiilor.* Profitabilitatea este egală

Scanned with OKEN Scanner

cu diferența dintre rata scontată a profitului și rata reală a dobînzii. Întreprinderea va investi dacă profitul pe care-l scontează este superior costului împrumutului.

c) *Rata utilizării capacităților productive.* Dacă cererea crește, dar capacitățile de producție sunt subutilizate, întreprinderea va investi numai după o justă apreciere a costurilor alternative.

d) *Nivelul îndatorării întreprinderii.* Chiar dacă îndatorarea permite creșterea rentabilității financiare (profit / capitaluri proprii), un nivel prea mare al datoriei va împiedica lansarea de noi împrumuturi pentru a finanța noi investiții.

e) *Costul relativ al factorilor de producție.* Dacă costul muncii crește mai repede decît costul capitalului, întreprinderile vor fi constrînse să substituie capitalul muncii și, deci, să practice ceea ce se numește "investiții capitalistice", responsabile de o scădere a ocupării forței de muncă.

4.2.4.4. Investițiile și fluctuațiile conjuncturii economice

O variație a investițiilor antrenează o variație amplificată a cererii. Keynes a arătat că într-o economie închisă o investiție autonomă are asupra venitului național un efect multiplicator cu atît mai mare cu cît înclinația marginală spre consum este mai puternică. Invers, o scădere a investițiilor antrenează o contractare mai puternică a cererii.

La fel, o variație din diverse cauze a cererii determină o variație amplificată a investițiilor. Fenomenul poartă numele de accelerator al investițiilor.

Într-un discurs din 1976, în Bundestag, fostul cancelar Helmuth Schmidt a lansat următoarea teoremă : "Profiturile de astăzi asigură investițiile de mîine și locurile de muncă de poimîine."

Scanned with OKEN Scanner

Axioma se baza pe constatări efectuate în anii '70 cînd partea profiturilor în valoarea adăugată a scăzut, ceea ce a condus la scăderea ratei investiţiilor, urmată de o creştere a şomajului.

Teorema este valabilă, cu condiţia ca profitabilitatea investiţiilor să fie pozitivă şi să predomine investiţiile de capacitate. Pot fi desprinse din practică trei scenarii ce evidenţiază legături diferite între creştere, ocupare şi productivitate :

a) *Scenariul american:* Creşterea economică este însoţită de o puternică creştere a gradului de ocupare, dar de sporuri slabe de productivitate;

b) *Scenariul japonez*: Creşterea economică este însoţită de o creştere a gradului de ocupare şi de creşteri puternice de productivitate;

c) *Scenariul francez*: Creşterea economică nu este însoţită de o creştere a ocupării dar se realizează numai prin creşterea productivităţii.

De asemenea, poate fi stabilită o legătură directă între investiţie şi inovaţie. Am spus că investiţia este mijlocul de a difuza progresul tehnic, deci inovaţia. Pentru Joseph Schumpeter, inovaţia este funcţia primă a întreprinzătorului. Profitul recompensează pe inovator cîtă vreme concurenţa nu a recuperat avansul economic dobîndit. Un salt în materie de inovaţie poate explica, de altfel, debitul unei faze de creştere în ciclul economic. Dar invenţia nu se referă doar la tehnici noi ci şi la noi produse sau noi metode de organizare a muncii. Astăzi, după un val de modernizare tehnică accelerată, inovaţia rezidă în mobilizarea capitalului uman, investiţia în om, în competenţa, în responsabilitatea şi în creativitatea sa.

Scanned with OKEN Scanner

4.2.5. Criza economică

În perioada preindustrială, criza economică era o criză de subproducție agricolă. În perioada industrială, ea este o criză a debușeelor pentru producția globală.

Ultima mare criză economică cu caracter mondial s-a declanşat în 1974. La început a fost vorba de o criză **conjuncturală** ce a servit ca detonator. Primul şoc petrolier, respectiv cvadruplarea prețului petrolului la finele lui 1973, a exercitat două categorii de efecte destabilizatoare pentru economiile importatoare de petrol. În primul rînd, s-a manifestat un efect deflaționist, factura petrolieră amputînd venitul național şi contractînd astfel cererea, atît cea internă, cît şi cea internațională, deoarece întreaga lume a fost ajutată; în al doilea rînd, sau într-o a doua etapă, s-a constatat un efect inflaționist : creşterea costului principalei materii prime care este petrolul s-a repercutat asupra ansamblului costurilor de producție (deci inflație prin costuri).

Criza din 1974 a fost însă, în egală măsură, o criză **structurală**, latentă încă de la jumătatea anilor '60, ce se traduce prin accentuarea unor dezechilibre cum sunt:

- creşterea inflației datorată structurilor monopoliste, sporirii creşterilor salariale şi îndatorării tuturor agenților economici, familiilor, firmelor şi statului;
- creşterea şomajului, cu localizare în anumite industrii în care substituirea capitalului în locul muncii a început;
- scăderea rentabilității capitalului fix (R=valoarea adăugată / capitalul fix utilizat).
- delocalizarea anumitor industrii şi emergența noilor concurenți industriali veniți din țări aşa zis "periferice";
- criza sistemului monetar internațional, dolarul nemaifiind convertibil în aur (din 1971), şi flotarea ansamblului monedelor.

În fine, criza a provocat **mutații** importante :

* o mutație tehnologică (informatică).

Scanned with OKEN Scanner

* o mutație economică și socială (sfîrșitul erei Statului-providență și al fordismului, ce alia producția de masă cu consumul de masă);

* o mutație în ierarhia internațională (emergența organizației Statelor Exportatoare de Petrol, a statelor din Asia de sud-est și, în primul rînd, a Japoniei, noi centre de putere economică).

Criza Estului european este o criză de sistem și o vom analiza în cadrul temei următoare, despre Capitalism și tranziția către acesta.

4.3. Inflația și combaterea ei

4.3.1. Vocabular

Inflația este un processus auto-întreținut ce conduce la o creștere a nivelului general al prețurilor. Dar nu orice creștere a prețurilor înseamnă inflație. De aceea vom încerca o definiție mai nuanțată.

Inflația este un fenomen și un proces economico-social complex ce se caracterizează prin creșterea relativ puternică, durabilă și cumulativă a prețurilor și deprecierea sau reducerea puterii de cumpărare a unității montare considerate.

Desinflația = Reducere a ratei inflației sau încetinire a inflației.

Deflația = Scădere a nivelului general al prețurilor însoțind o reducere a activității economice.

Stagflația = Situație în care se combină o puternică inflație și o stagnare a producției generatoare de șomaj.

Slumpflația = Coexistență a inflației cu scăderea producției și cu șomajul.

Scanned with OKEN Scanner

4.3.2. Calculul inflației

Pentru a calcula rata inflației, trebuie măsurată evoluția prețurilor cu ajutorul indicelui prețurilor de consum, furnizat de Comisia Națională de Statistică în fiecare lună. Indicele prețurilor publicat de C.N.S. este o informație capitală în negocierile sociale. Evoluția puterii de cumpărare a fiecărei categorii de venit nu poate fi măsurată decît cu ajutorul acestui indice (Indicele puterii de cumpărare = indicele venitului / indicele prețurilor). Cu toate că indicele prețurilor publicat de C.N.S. a fost adeseori contestat, el s-a impus puțin cîte puțin, dobîndind o reprezentativitate din ce în ce mai mare, privitoare la acoperirea geografică, populația de referință sau produsele consumate.

4.3.3. Tipuri de inflație

Inflația există de cînd există bani şi are un caracter cvasipermanent. Exceptînd diversele sale răbufniri istorice din diferite etape de dezvoltare economică şi din diferite zone, după anii '60, ea s-a accelerat în toate țările industrializate (ani de inflație rampantă sau tîrîtoare - 3-4% pe an). Apoi, cele două şocuri petroliere din 1973 şi 1979 au favorizat un puternic puseu inflaționist (ani de inflație galopantă - 15% pe an). Politicile economice de austeritate desfăşurate în anii '80 au făcut ca inflația să recadă la un nivel rezonabil (ani de desinflație). După alți cîțiva ani, totuşi, situația se prezintă în mod contradictoriu, în funcție de țara considerată, în cele mai multe țări întîlnindu-se o inflație deschisă (5-10% pe an). Desigur, există țări ce au cunoscut perioade de hiperinflație, reflex al unui dezechilibru economico-social profund, cum este din păcate şi cazul țării noastre (130% în 1997; 300% în 1993). În cazul României, este

Scanned with OKEN Scanner

vorba de o inflație de tip structural, datorată gravelor dezechilibre moștenite, la care s-au adăugat altele generate de schimbarea de sistem, de întîrzierea restructurării, a privatizării, de criza managerială profundă, o inflație alimentată și de creșterea necontrolată a costurilor, în condițiile pulverizării oricăror norme sau normative de consum, a acoperirii pierderilor prin tarif, a alocării deficitare a resurselor, a căderii masive a producției și a productivității muncii, dar și o inflație nu numai tradusă în termeni monetari, dar avînd în parte o cauzalitate monetară, determinată de evoluția disproporționată a masei monetare comparativ cu condiția cantităților de mărfuri și servicii sau a tranzacțiilor în economie, respectiv de excesul semnelor monetare în circulație.

4.3.4. Cauzele inflației

1) *Explicația monetaristă* este cea mai cunoscută explicație a inflației, care este considerată întotdeauna și pretutindeni un fenomen monetar. Teoria monetaristă atribuie creșterea prețurilor unei creșteri prea rapide a masei monetare. Inflația ar fi, deci, produsul laxismului autorităților monetare care permit creșterea masei monetare peste rata de creștere economică, deci peste masa de mărfuri și servicii ofertate în economie.

Această explicație se rezumă la analiza manifestării monetare a procesului inflaționist, cîtă vreme creația de monedă nu face decît să răspundă unor serii de dezechilibre ale căror cauze trebuie căutate în structurile producției și în cele ale repartiției venitului național. Deci deteriorarea mecanismului monetar este doar una din cauzele inflației, deși este adevărat faptul că, indiferent de ansamblul cauzal, aceasta se manifestă doar atunci cînd autoritatea monetară „legitimează" dezechilibrele economice și creșterea prețurilor prin emisiuni

Scanned with OKEN Scanner

suplimentare de monedă. Este, în consecință, absurd să se vorbească de inflație fără a se discuta, în mod implicit, despre monedă.

2) *Inflația prin cerere.* Un exces al cererii în raport cu capacitățile ofertei se traduce pe termen scurt printr-o creştere a prețurilor.

3) *Inflația prin costuri.* Creşterea costului de producție (costul consumurilor intermediare, costuri salariale sau costuri financiare) se poate repercuta asupra prețurilor de vînzare.

4) *Inflația şi structura monopolistică a piețelor.* Concentrarea întreprinderilor a redus concurența prin prețuri. Marile firme ce domină piața se concurează şi altfel: prin inovare sau prin diferite tehnici de vînzare. De aici rezultă o anumită rigiditate a prețurilor la un nivel ridicat.

5) *Inflația datorată structurii sociale.* Partajarea venitului național dă loc, într-o societate democratică, unei competiții între principalele grupuri sociale, în particular între salariați şi patronat. Fiecare grup doreşte să sporească partea sa de venituri. Creşterea simultană a părții salariilor şi a părții profiturilor nu este realmente posibilă, iar inflația devine mijlocul artifical şi păgubos de reglare a conflictului. Întreaga creştere a prețurilor este însoțită în continuare de o creştere a salariilor şi reciproc, intrîndu-se în ceea ce s-a numit "spirala inflaționistă a prețurilor şi salariilor" sau cursa salarii-prețuri.

Trebuie reținut faptul că o creştere a salariilor ce survine unui spor al productivității muncii nu este inflaționist. Ea devine astfel doar dacă creşterea salariilor se generalizează în toate ramurile productive, atunci cînd sporul de productivitate era localizat într-una singura.

6) *Inflația prin anticipări.* Anticipările agenților asupra procesului inflaționist conduc la comportamente care nu fac decît să-l întrețină şi chiar să-l amplifice. Incertitudinea este principalul element de nocivitate în acest sens.

Scanned with OKEN Scanner

4.3.5. Consecințele inflației

4.3.5.1. Avantajele inflației

Poate părea paradoxal, dar există voci care susțin că o anumită doză de inflație este tolerabilă sau chiar dezirabilă. Astfel, debitorii sunt favorizați pentru că rata inflației le diminuează efortul de rambursare a împrumutului sau de achitare a datoriilor. Investiția şi consumul sunt astfel stimulate prin inflație. Oricum primii pot profita de procesul inflaționist, în măsura în care reuşesc să-l anticipe corect.

Aceste cazuri particulare nu pot, totuşi, face uitată ideea după care inflația este rea prin definiție. Caracterul nefast al inflației este o evidență logică, iar eroarea multor raționamente macroeconomice (cum ar fi relația dintre inflație şi prosperitate) consistă tocmai în a ignora definițiile şi conceptele logice pentru a crea pure abstracțiuni cărora se încearcă a li se da un conținut empiric.

4.3.5.2. Costurile inflației

a) *Devalorizarea monedei.* În primul rînd, inflația constituie un atentat la calitatea însăşi a monedei. Creşterea prețurilor interne se repercutează asupra monedei naționale printr-o scădere a puterii sale de cumpărare, pe care piața schimburilor o va sancționa mai devreme sau mai tîrziu printr-o devaluare sau depreciere. Exemplul cel mai apropiat şi mai cunoscut este devalorizarea cursului de schimb al leului din ultimii ani, cauzată în primul rînd de procesul hiperinflaționist intern şi de căderea gravă a puterii sale de cumpărare. Deşi uneori s-a încercat controlul artificial al cursului de schimb şi

Scanned with OKEN Scanner

folosirea lui ca ancoră anti-inflaționistă - pentru că efecte se produc şi dinspre cursul de schimb spre rata inflației, este vorba de o interrelație - efectele dorite nu au putut rezista decît pe termen scurt, desigur, adevărul economic ieşind repede la iveală, ca orice adevăr.

b) *Un calcul economic eronat*. Fiecare agent economic îşi vede calculele şi estimările afectate de procesul inflaționist, drept pentru care încearcă să-l anticipeze, ceea ce nu face decît să-l întrețină şi să-l accelereze.

c) *Creşterea şomajului*. Într-un univers concurențial în care competitivitatea provine din calitatea produselor şi din prețuri, o inflație internă superioară celei a partenerilor comerciali handicapează produsele naționale. Aceasta înseamnă mai puține exporturi şi mai multe importuri. Această pierdere de competitivitate antrenează o scădere a producției şi deci pierderi de locuri de muncă.

d) *Spolierea veniturilor fixe şi a economiilor*. Veniturile fixe, chiar reactualizate periodic, şi economiile remunerate cu o rată a dobînzii real negativă (inferioară ratei inflației) sunt victimele certe şi prime ale creşterii continue a prețurilor.

4.3.6. Politici antiinflaționiste

Politicile de combatere a inflației sunt sugerate de înseşi cauzele ce provoacă flagelul inflaționist.

Politica monetaristă este esențialmente o politică antiinflaționistă. Inflația este considerată meteahna principală a economiei moderne, un fenomen pur monetar generat de excedentul masei băneşti în circulație. În consecință, se recomandă un control oficial al masei banilor în circulație, admițîndu-se o rată fixă de creştere anuală a ei corespunzătoare ratei de creştere economică.

Bazîndu-se pe observații faptice ale unor serii

Scanned with OKEN Scanner

cronologice, teoria monetaristă a inflației susține că variațiile ofertei de monedă le preced în timp pe cele ale cererii de monedă, deci, pe termen lung, rata inflației este determinată de rata creşterii masei monetare. În acest sens, autoritățile trebuie să evite, în afara situațiilor excepționale, modificările bruşte ale masei monetare şi să adopte, indiferent de conjunctura de moment, o regulă monetară fixă, considerată optimală pe termen lung, fără a încerca să îndulcească amplitudinea fluctuațiilor ciclice printr-o politică discreționară şi mereu schimbătoare ce nu va reuşi decît să le accentueze.

Deci cea mai bună politică pentru un guvern consistă - în optica monetaristă - în a menține o rată de expansiune monetară regulat compatibilă cu o creştere noninflaționistă şi practicarea dobînzilor real pozitive care să protejeze valoarea monedei.

În consecință, politica monetară contracționistă este obligatorie pentru a controla inflația. Controlul strict al masei monetare în circulație prin politica banilor scumpi şi de contractare a creditelor se impune cu necesitate, nivelul dobînzii trebuind determinat corespunzător funcției de integrare a creditului în procesele tehnico-economice şi sociale.

Experiența multor țări (S.U.A., Anglia, Japonia, Franța, Germania ş.a.) demonstrează că nu este posibil a lupta împotriva inflației fără o acțiune stabilizatoare asupra evoluțiilor agregatelor monetare.

Deținînd monopolul monetar, guvernele sunt puternic tentate, în special în perioadele preelectorale, de a abuza de puterea de a impune oferta instrumentelor monetare în exces. Considerînd că valoarea unei monede provine - dincolo de temeiul economiei reale - şi din calitatea, obiectivitatea şi profesionalitatea celor care o fabrică, o pun în circulație şi veghează asupra funcționării sale, se impune un statut de independență a Băncii Centrale, ca fiind soluția cea mai bună pentru asigurarea protecției contra inflației, iar realitatea economică arată că există o coincidență între independență şi o

Scanned with OKEN Scanner

inflație moderată, cu alte cuvinte inflația este cu atît mai slabă cu cît Banca centrală e mai independentă.

Din păcate, cel mai adesea, succesele politicii monetare în lupta împotriva inflației sunt însoțite de costuri în termenii creșterii economice și ai ocupării.

O metodă monetară mai puțin folosită este ***revalorizarea***, prin care se urmărește regăsirea parității pierdute a monedei naționale, întărirea cursului oficial în raport cu alte monede.

Această apreciere monetară poate domoli creșterea prețurilor, deci cursul de schimb poate fi utilizat ca ancoră antiinflaționistă. Riscul este deteriorarea balanței comerciale prin reducerea importurilor și creșterea exporturilor, dar și provocarea unei crize de lichiditate, lipsirea economiei de "lubrifiantul" necesar facilitării circulației, schimbului de mărfuri și servicii.

În alte conjuncturi economico-sociale, rezultate poate să dea și deprecierea sau devalorizarea monetară, care reprezintă reducerea legală a valorii paritare a monedei naționale.

O metodă mai brutală, poate fi ***reforma monetară***, stabilizarea puterii de cumpărare sau oprirea fermă a inflației, respectiv blocarea creșterii prețurilor. Deși este o metodă extremă, aproape antieconomică, ea poate da rezultate de durată dacă este însoțită de creșterea producției, asigurarea echilibrului bugetar, al balanței comerciale și de plăți externe, precum și de controlul riguros al emisiunii de monedă.

O altă politică inflaționistă, cu caracter indirect, este cea de ***diminuare a cererii***, pe următoarele căi principale:

- reducerea cheltuielilor publice;
- reducerea cheltuielilor private din fonduri împrumutate, în special a celor de consum;
- majorarea impozitelor.

Dobînzile cresc, creditele se diminuează, iar guvernul limitează strict cheltuielile bugetare. Este era economiilor și a dezvoltării încrederii în monedă.

Scanned with OKEN Scanner

inflație moderată, cu alte cuvinte inflația este cu atît mai slabă cu cît Banca centrală e mai independentă.

Din păcate, cel mai adesea, succesele politicii monetare în lupta împotriva inflației sunt însoțite de costuri în termenii creșterii economice și ai ocupării.

O metodă monetară mai puțin folosită este ***revalorizarea***, prin care se urmărește regăsirea parității pierdute a monedei naționale, întărirea cursului oficial în raport cu alte monede.

Această apreciere monetară poate domoli creșterea prețurilor, deci cursul de schimb poate fi utilizat ca ancoră antiinflaționistă. Riscul este deteriorarea balanței comerciale prin reducerea importurilor și creșterea exporturilor, dar și provocarea unei crize de lichiditate, lipsirea economiei de "lubrifiantul" necesar facilitării circulației, schimbului de mărfuri și servicii.

În alte conjuncturi economico-sociale, rezultate poate să dea și deprecierea sau devalorizarea monetară, care reprezintă reducerea legală a valorii paritare a monedei naționale.

O metodă mai brutală, poate fi ***reforma monetară***, stabilizarea puterii de cumpărare sau oprirea fermă a inflației, respectiv blocarea creșterii prețurilor. Deși este o metodă extremă, aproape antieconomică, ea poate da rezultate de durată dacă este însoțită de creșterea producției, asigurarea echilibrului bugetar, al balanței comerciale și de plăți externe, precum și de controlul riguros al emisiunii de monedă.

O altă politică inflaționistă, cu caracter indirect, este cea de ***diminuare a cererii***, pe următoarele căi principale:

- reducerea cheltuielilor publice;
- reducerea cheltuielilor private din fonduri împrumutate, în special a celor de consum;
- majorarea impozitelor.

Dobînzile cresc, creditele se diminuează, iar guvernul limitează strict cheltuielile bugetare. Este era economiilor și a dezvoltării încrederii în monedă.

Scanned with OKEN Scanner

Asupra cererii se poate acționa și prin *"înghețarea" salariilor*.

De asemenea, măsurile luate pentru diminuarea cererii în economie, pot conduce la afectarea creșterii economice și la scăderea nivelului de trai, cel puțin într-o primă fază.

Împotriva inflației prin costuri, politica monetară și cea bugetară sunt considerate mai puțin eficace, mult mai recomandabilă fiind o politică a prețurilor și veniturilor care să evite sporuri de salarii peste creșterea productivității muncii, să instituie norme și normative de consum specific pentru materii prime și materiale, combustibili și energie, un anumit control al prețurilor etc. Deci o politică salarială și a prețurilor riguros determinată. Dar această politică este lacunară. Sintetizînd, Roland Morin afirma: "Politica veniturilor este neclară în intenții, imprecisă în conținut și incertă în procedeele sale"[1].

Politica de control a prețurilor poate îmbrăca atît forme radicale, de blocare efectivă a prețurilor pe un anumit palier de creștere, cît și forme mai suple. *Un control permanent al prețurilor* este un procedeu administrativ ce nu are legături cu logica economică și poate bloca mecanismele pieții, bazate pe concurență și pe opțiuni libere.

Există și cauze ale inflației legate de structura deficitară a economiei, de dezechilibrul grav între cerere și ofertă, iar măsurile de luat țin de o anumită politică industrială care să vizeze optimizarea structurală, a balanței legăturilor dintre ramuri, stimularea ofertei prin crearea și/sau utilizarea eficientă a capacităților de producție pentru ramurile competitive, maximizarea productivității sectoriale a muncii, cu accentul pe sectoarele cheie, de la infrastructură și pînă la tehnologiile de vîrf, înlăturarea dezechilibrelor regionale, identificarea și impulsionarea constituirii și dezvoltării unor politici regionale de

---

[1] Roland Morin, *Théorie des grands problèmes économiques contemporains*, Paris, Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1984-1985, p. 574.

Scanned with OKEN Scanner

creştere şi a anumitor produse cu nivel ridicat de competitivitate.

În acelaşi timp, nu trebuie uitat faptul că inflaţia are şi o dimensiune sociologică şi psihologică, deci cauze şi remedii se pot afla şi în comportamentul diferiţilor actori ai vieţii sociale şi în anticipările mai mult sau mai puţin corecte ale agenţilor economici. Nivelul inflaţiei depinde şi de gradul de consens social realizat, de realizarea unui climat de încredere şi de reducere a incertitudinilor.

Există şi opinia conform căreia un rol moderator în desfăşurarea inflaţiei deschise îl are mecanismul de indexare, respectiv legarea nivelului nominal al salariilor şi capitalurilor de evoluţia preţurilor, a producţiei sau productivităţii. După alţi autori însă, o asemenea "scară mobilă" ar fi un remediu periculos ce nu ar face decît să transforme inflaţia "curentă" în inflaţie "instalată".

Politicile de combatere a inflaţiei trebuie să asigure restabilirea echilibrului economic, mecanismele spontane de autoreglare ale pieţei trebuind descătuşate pentru absorbirea şi temperarea elanului inflaţionist. Pe lîngă incorporarea mecanismelor autoreglatoare ale pieţei, politicile antiinflaţioniste au devenit, însă, tot mai complexe, mixturi ale diferitelor ingrediente ale politicilor parţiale, în proporţii bine echilibrate şi adaptate conjuncturii spaţio-temporare specifice.

4.3.7. Aspecte contemporane ale inflaţiei

"Oricare ar fi originea sa imediată, inflaţia este o boală, o maladie periculoasă şi uneori fatală, o maladie care, dacă nu este oprită la timp, poate distruge o societate"[1].

Iată un adevăr, iată un mesaj exprimat de unul din marii economişti ai acestui secol, pe care l-am putea numi, alături de

---

[1] Milton Friedman, *La monnaie et ses pièges*, Paris, Dunod, 1992, p.101.

Scanned with OKEN Scanner

alte apelative, şi „secol al inflaţiei". Inflaţia persistă, pustiind ţări şi aruncînd în cumplită tulburare şi durere întregi popoare: ea este de cea mai stringentă actualitate.

Inflaţia este un fenomen produs de reacţiile organismului economic la dezechilibrele existente înlăuntrul său, o manifestare prin care raporturile şi proporţiile economico-monetare caută să se autoechilibreze.

Dat fiind faptul că societatea nu poate trăi peste posibilităţile sale, cererea globală este adusă, prin creşterea preţurilor şi erodarea puterii de cumpărare a unităţii monetare, la dimensiuni reale în concordanţă cu mărimea efectivă a ofertei globale.

În 1958, un economist britanic postula o relaţie de inversă proporţionalitate între inflaţie şi şomaj, exprimată prin celebra "curbă Phillips", după numele autorului. Dar au venit anii '70, ani de stagflaţie, şomajul şi inflaţia crescînd în acelaşi timp. "Încă o lege pierdută pentru ştiinţa economică", exclamă Paul A. Samuelson, Milton Friedman critică relaţia exprimată de curba Phillips şi demonstrează că, pe termen lung, inflaţia şi şomajul evoluează independent şi acreditează ideea unei rate "naturale" a şomajului, pe care nici o politică inflaţionistă nu poate să o reducă.

Pe parcursul anilor '80, datorită internaţionalizării economiilor şi constrîngerii exercitate din exterior asupra fiecărei economii naţionale, guvernele ţărilor industrializate şi-au concentrat eforturile în primul rînd asupra inflaţiei, considerîndu-se că aceasta provoacă şi şomajul, acţionîndu-se prin măsuri cum sunt:

- controlul preţurilor şi salariilor, cu caracter tranzitoriu;
- o politică monetară mai strictă;
- limitarea deficitului bugetar;
- stimularea concurenţei;
- o politică a veniturilor ce renunţă la indexarea acestora potrivit evoluţiei preţurilor şi fixarea *a priori* a unui obiectiv de

Scanned with OKEN Scanner

inflație redusă și creșterea salariilor în concordanță cu acesta.

Astfel, s-au obținut rezultate spectaculoase în țările dezvoltate, dar rămîn încă suficiente zone (Europa de Est, America de Sud etc.) în care "cancerul monetar" face ravagii.

4.4. Economia bunăstării și alegerilor colective

Economia bunăstării se preocupă de identificarea condițiilor în care se poate asigura maximum de satisfacție indivizilor care compun societatea. Într-un prim timp, teoria neoclasică demonstrează că piețele perfect concurențiale conduc la o alocare optimală a resurselor, în sensul accepțiunii lui W. Pareto. Dar aceasta nu este valabil decît în absența ***randamentelor crescătoare,*** a ***bunurilor publice*** (serviciilor colective) și a ***interdependențelor dintre satisfacțiile indivizilor*** (efecte externe). În aceste trei cazuri, libera concurență nu mai conduce la un optim de tip paretian și intervențiile Statului sunt necesare pentru a corecta aceste defecțiuni ale pieței.

Deîndată ce deciziile publice (guvernamentale) sunt necesare funcționării eficace a economiei, o teorie economică a alegerilor individuale pare insuficientă. De aceea, s-a încercat dezvoltarea unei teorii economice a alegerilor colective (sau alegerilor publice). Dar analiza economică are destule dificultăți în a servi ca ghid acestor decizii publice. Într-adevăr, criteriul lui Pareto, pe care economia neoclasică își fondează propunerile normative, nu este decît un criteriu de eficacitate. El permite eliminarea soluțiilor neeficace, dar nu ne spune nimic în privința alegerilor între mai multe soluții eficace, ce se disting printr-o repartiție diferită a bunăstării între indivizi.

Ori, analiza economică este incapabilă de a defini repartiția "bună", exceptînd un criteriu obiectiv de dreptate. Optimul social fiind, deci, indefinibil *a priori,* s-ar dori căutarea procedurilor democratice de decizie care să reușească agregarea

Scanned with OKEN Scanner

preferințelor indivizilor, pentru a deduce din ele alegerile colective. Dar teoria alegerilor publice demonstrează faptul că nici o procedură democratică nu poate garanta alegeri eficace, stabile şi coerente. Teoria economică pură nu are, prin urmare, de oferit recomandări simple şi sistematice pentru a ghida alegerile publice.

4.4.1. Deficiențele pieței

Există deficiențe ale pieței (cum ar fi randamentele crescătoare şi imperfecțiunile concurenței) care nu permit tarifarea sau practicarea de prețuri la nivelul costului marginal, deci al optimului lui Pareto. Dar, chiar dacă toate întreprinderile se comportă ca firme perfect concurențiale, piața rămîne ineficientă în fața a două probleme majore: efectele externe şi bunurile colective.

Randamentele crescătoare şi concurența imperfectă

În activitățile în care randamentele ramîn crescătoare pentru o anumită scară de producție, conform mărimii pieței de satisfăcut, tinde să se instaleze un monopol natural. Acesta practică un preț superior costului marginal şi se îndepărtează de optimul lui Pareto.

Această situație conduce adesea Statul la naționalizarea monopolului, cu scopul de a evita efectele sale perverse în alocarea resurselor. Statul, care nu caută să-şi maximizeze profitul, poate practica prețuri la nivelul costului marginal, dar în acest caz, întreprinderea publică administratoare va realiza o pierdere ce trebuie finanțată. Cum? Prin subvenționare de la buget.

Intervenția Statului nu este, deci, neutră pentru restul economiei, pentru că mobilizarea resurselor necesare se poate face în două moduri: fie Statul împrumută fondurile necesare pe pieţele financiare (deturnînd astfel resurse care ar fi altminteri

Scanned with OKEN Scanner

disponibile pentru finanțarea sectorului privat); fie prelevă impozite suplimentare. Ar exista şi o a treia posibilitate, cu totul contraindicată, cea a creării artificiale de monedă, contribuind astfel la declanşarea sau amplificarea unui proces inflaționist, adică la o prelevare indirectă, prin afectarea puterii de cumpărare a tuturor. Prin urmare, în încercarea de a reduce ineficiența asociată monopolului privat, Statul impune colectivității alte costuri, rezultatul net în ce privește eficacitatea alocării resurselor fiind, deci, ambiguu.

Pe de altă parte, pe pieţele unde condiţiile tehnice de producție nu conduc în chip inevitabil la monopol, concurența determină întreprinderile să facă tot ce pot pentru a evita sau surmonta pierderile. Producătorii încearcă să obțină randamente crescătoare, cel puțin în anumite perioade, dispunînd momentan de monopolul unui produs nou, sau realizînd randamente de substituție. Pe de altă parte, importanța costurilor fixe şi strategiile disuasive ale firmelor prezente pe piață pot limita contestabilitatea acesteia. Iată, deci, că procesul concurențial poate antrena, el însuşi, limite ale concurenței (!...). De asemenea, chiar în absența reglementărilor sau instituțiilor care să limiteze concurența, economia reală nu funcționează întotdeauna în condiții care să garanteze tarifarea la nivelul costului marginal.

Efectele externe (externalitățile)

Deciziile agenților economici individuali au efecte asupra altor agenți. Interdependența între aceştia se manifestă în cadrul schimburilor pe diferitele piețe. Dar cînd prețul pieței a fost fixat, deciziile de consum sau de producție ale indivizilor nu afectează satisfacția sau utilitatea altora. Totuşi, în realitate există interdependențe directe între utilitățile individuale, iar economiştii numesc aceste interdependențe directe ***efecte externe,*** sau ***externalități.***

Există efecte externe negative şi efecte externe pozitive. Un efect extern se produce atunci cînd decizia unui individ

Scanned with OKEN Scanner

modifică în mod direct nivelul de satisfacție al altui sau altor indivizi, în afara procesului de schimb pe piață.

În cazul efectelor externe negative, acțiunea unui agent diminuează în mod direct bunăstarea altor membri ai colectivității. De exemplu: o uzină care deversează deşeurile într-un rîu, sau eliminarea masivă de gaze toxice în atmosferă, sau vecinul care exersează la saxofon la miezul nopții, sau individul care se urcă beat la volan, eventual şi fără permis de conducere etc.

În cazul efectelor pozitive, alegerile individuale contribuie la ameliorarea satisfacției restului colectivității. De exemplu: ameliorarea igienei, a stadiului de sănătate, sau a nivelului individual de educație. E, într-adevăr, mai agreabil pentru anturaj să se afle în compania unui individ curat, cultivat, care ştie să se protejeze împotriva maladiilor contagioase. Ridicarea nivelului de educație a unui individ îi ameliorează productivitatea, deci şi contribuția sa la bunăstarea colectivă creşte. La fel, un individ sănătos este mai prezent, mai performant, mai eficient

Problema economică vine din faptul că, în prezența efectelor externe, mecanismul pieței concurențiale nu permite atingerea optimului paretian. Într-adevăr, în deciziile lor, indivizii nu țin cont decît de avantaje şi costuri private şi nu de avantaje şi costuri sociale (sau colective) ce le sunt asociate. Dacă dl. Popescu ar ține cont de faptul că satisfacția colectivă creşte cînd el se spală pe dinți, ar face-o - cu siguranță - mai des. Dacă studenții ar fi - nu-i aşa? - sensibili la satisfacția profesorului în fața amfiteatrului plin, ar veni în număr mult mai mare la cursul său. Dacă întreprinderea poluantă ar ține cont de efectele nocive ale producției sale asupra colectivității, ea ar produce mai puțin, sau ar pune la punct mai multe mijloace pentru a reduce poluarea.

Astfel, alegerile individuale conduc la o supraproducție de bunuri avînd efecte externe negative şi la o subproducție de

Scanned with OKEN Scanner

bunuri avînd efecte externe pozitive, în raport cu producția optimală pentru colectivitate.

Efectele externe pot, deci, justifica o intervenție a Statului pentru a corecta slăbiciunile pieței. Prin reglementări diverse şi prin fiscalitate, Statul caută astfel să *internalizeze* efectele externe, adică să reintegreze costurile şi avantajele sociale în calculul economic individual. De exemplu: deoarece indivizii (cu excepțiile de rigoare, desigur) ar consuma în mod spontan mai puțină educație şi s-ar îngriji mai puțin de sănătate față de cît este considerat optimal pentru societate, s-a introdus şcolarizarea obligatorie, vaccinarea obligatorie, s-au dezvoltat sisteme de educație şi de sănătate publică, gratuite integral sau în parte, se subvenționează anumite stabilimente private etc.

De asemenea, pot fi impuse taxe pe activitățile poluante, pot fi reținuți şoferii care conduc sub influența alcoolului, se poate interzice zgomotul în locurile private după o anumită oră etc. Aceste intervenții vizează să corecteze semnalele incomplete pe care le constituie costurile şi avantajele private. Dacă ele conduc indivizii la reintegrarea în alegerile lor a impactului pozitiv sau negativ al comportamentului lor asupra colectivității, aceştia s-ar apropia mai mult de optimum.

4.4.2. Bunurile colective

Teoria microeconomică a consumatorului şi a cererii nu se aplică decît bunurilor private, adică al căror consum de către un individ este exclusiv. O roşie este un bun privat: dacă este consumată de un individ, nu poate fi consumată de către un altul. Există însă bunuri colective: filmul proiectat într-o sală de cinema, rețeaua rutieră, iluminatul public, apărarea națională, transportul în comun, justiția, poliția, cursul acesta de economie etc.

Un bun colectiv este un bun ce poate fi utilizat simultan de către mai mulți indivizi, fără ca consumul unuia să reducă,

Scanned with OKEN Scanner

să afecteze consumul celorlalți.

Se înțelege că bunul nu este cu adevărat colectiv decît în măsura în care consumul său nu este îngrădit, limitat. De pildă: cînd cursul are un asemenea succes încît nu se mai găsesc locuri libere în amfiteatru, consumul unora începe să se facă în detrimentul altora.

Piața concurențialâ este în mod clar ineficientă pentru producția unei categorii particulare de bunuri colective, așa-numitele "bunuri colective pure", sau "servicii colective pure".

Un bun (sau serviciu) colectiv pur este un bun colectiv pentru care nici un agent privat nu poate exclude utilizatorii ce nu sunt dispuşi să plătească.

Astfel, cinema-ul nu este un bun colectiv pur, fiind uşor de exclus spectatorii ce nu vor să plătească. În consecință, nu contează ce firmă privată administrează o sală de cinema, ea nu va avea dificultăți în a finanța difuzarea unui film (dacă e bun).

In schimb, farul care luminează un recif în plin ocean este un serviciu colectiv pur. Cum ar putea un producător privat să excludă de la beneficiile sale navigatorii privați care nu plătesc serviciile aduse? La fel, majoritatea marilor servicii publice (apărare, poliție, justiție, infrastructură rutieră etc.) sunt servicii colective pure. Pentru acest tip de servicii, sau produse, fiecare individ ştie, într-adevăr, că odată produs, serviciul respectiv va servi tuturor, atît celor care plătesc cît şi celor care nu plătesc.

În consecință, un producător privat neavînd puterea de a constrînge alți agenți prin forță, toată lumea îşi va declina pretențiile sale şi va aştepta ca alții să plătească producerea serviciului respectiv. Astfel, de exemplu, deşi majoritatea indivizilor preferă să locuiască într-o țară care dispune de o bună apărare națională şi nu într-una slabă, sau lipsită de apărare, fiecare se declară antimilitarist şi refuză să plătească atunci cînd este solicitat de reprezentantul unei firme private; dacă alții plătesc, va beneficia şi "antimilitaristul", chiar dacă a refuzat să

Scanned with OKEN Scanner

plătească.

Astfel, întreaga societate şi fiecare individ se simt mai bine dacă serviciile colective pure sunt produse, dar nimeni nu are interesul de a-şi manifesta dispoziţia să le plătească.

In consecinţă, întreprinderile private nu vor fi în măsură să le asigure producţia. Doar o instituţie ce dispune de putere de constrîngere, Statul, poate produce acest tip de servicii. Într-adevăr, Statul poate constrînge toţi indivizii să plătească serviciile colective ridicînd impozitele.

4.4.3. Teoria optimului de rang secund

Anumite lacune inevitabile ale mecanismelor pieţei fac deci necesară existenţa şi intervenţia Statului. Dar această intervenţie introduce, la rîndul său, costuri şi distorsiuni în raport cu funcţionarea ideală a unei economii de piaţă.

Astfel, pentru a finanţa serviciile colective pure, trebuie desigur prelevate impozite, care produc efecte asupra alocării resurselor. De exemplu, dacă un produs X face obiectul unei taxe, faptul că preţul său este egal cu costul marginal nu mai conduce la o situaţie optimală. Taxa îndepărtează optimul paretian. La fel se întîmplă şi dacă se operează o prelevare asupra veniturilor provenite din muncă.

Distorsiunilor introduse prin intervenţia Statului în alocarea resurselor vine să li se adauge faptul că, chiar în absenţa unei asemenea intervenţii, anumite sectoare şi anumite întreprinderi sunt determinate să practice preţuri diferite de costul marginal.

Existenţa unor distorsiuni inevitabile împiedică atingerea unui optim de prim rang (adică o situaţie în care optimul lui Pareto este atins în toate activităţile). Trebuie deci căutate condiţiile unui optim de rang secund, care limitează cel mai bine efectele perverse ale acestor distorsiuni.

Scanned with OKEN Scanner

În 1956, Richard Lipsey şi Kelvin Lancaster au enunţat teorema fundamentală a optimului de rang secund *(second best)*. Ea se prezintă astfel:

Dacă condiţiile optimului paretian nu pot fi respectate în anumite activităţi, optimul de rang secund nu este, în general, atins dacă se respectă aceste condiţii în celelalte activităţi.

Altfel spus, din moment ce există distorsiuni inevitabile în anumite sectoare, trebuie, în general, noi distorsiuni corectoare în celelalte sectoare, pentru a ţine seama de costul de oportunitate pentru colectivitate.

4.4.4. Imposibila definire a unui optim social

4.4.4.1. Problema repartiţiei bunăstării

Analiza economică încearcă, deci, să identifice condiţiile unei alocări eficiente a resurselor şi necesitatea unei intervenţii publice pentru restaurarea eficacităţii în caz de neajunsuri ale pieţelor. Dar pentru căutarea maximului de eficacitate (în sens paretian) nu este suficientă determinarea alegerilor publice optime. Într-adevăr, criteriul lui Pareto nu permite izolarea *unei soluţii* optime, ci a unui *ansamblu de soluţii* eficace, între care trebuie ales. În plus, permite eliminarea alegerilor evident ineficace, ca şi intervenţii în cazurile în care este încă posibil să ameliorezi bunăstarea tuturor, sau bunăstarea cutărui sau cutărui individ fără a o deteriora pe a celorlalţi.

Dar, odată eliminate alegerile ineficace, rămîne de realizat justa repartiţie a bunăstării între indivizi (sau grupuri de indivizi). O teorie economică, ghidată de căutarea alocării eficace a resurselor nu poate răspunde la această chestiune, şi aceasta pentru că îi lipseşte un veritabil criteriu al optimului

Scanned with OKEN Scanner

social, sau al justiției sociale *(fata morgana)*.

Teoria economică pare, astfel, incapabilă să ghideze alegerile publice, dincolo de o triere tehnică prealabilă între un ansamblu de alegeri eficace şi un ansamblu de alegeri ineficace. Există economişti care au încercat, desigur, să depăşească acest impas, dar toate tentativele au eşuat.

4.4.4.2. Funcția bunăstării sociale

a) *Funcția Bergson — Samuelson*

Abram Bergson (în 1938) şi Paul Anthony Samuelson (în 1947) arată că imposibilitatea determinării alegerilor publice optime nu poate fi rezolvată decît adăugînd modelului microeconomic o funcție a utilității colective sau a bunăstării sociale (F.B.S.). Această funcție, desemnată în mod obişnuit prin litera W (de la *welfare* = bunăstare), reprezintă preferințele colectivității referitoare la repartiția bunăstării între indivizi. W este funcție de utilitatea (satisfacția) fiecăruia dintre cei *n* indivizi ce compun societatea: $W = W(Uj, U_2,..., U_n)$.

Această funcție operează un clasament între toate repartițiile posibile şi se traduce grafic prin curbe de indiferență colectivă, care au aceleaşi proprietăți tehnice ca şi curbele de indiferență individuale, studiate.

Scanned with OKEN Scanner

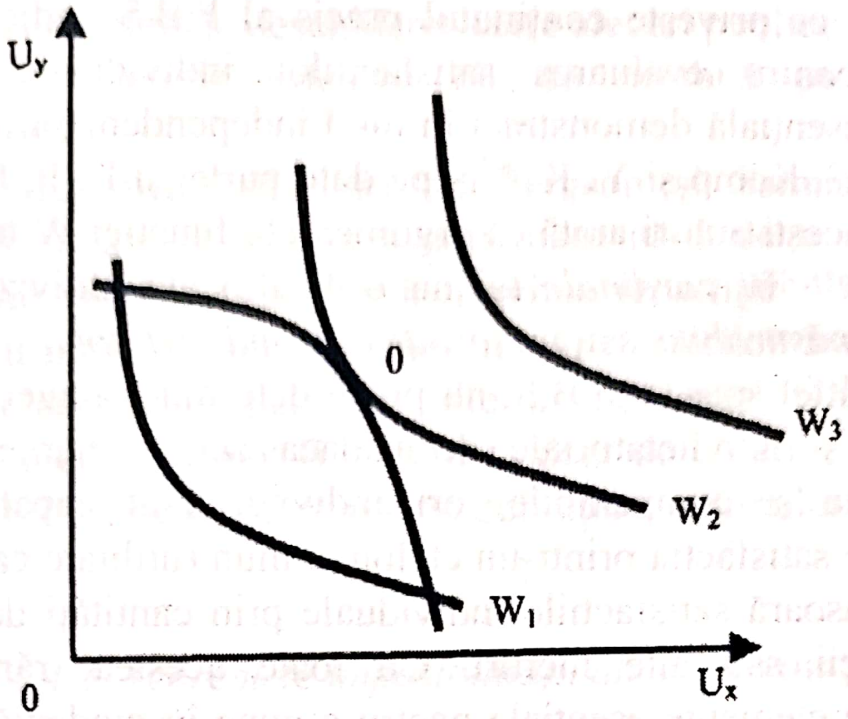

Frontiera lui Pareto

Potrivit figurii, există o infinitate de curbe de indiferență colective, de tip W_1 W_2, sau W_3. Statul este însărcinat să caute maximizarea bunăstării colective. În consecință, alegerea publică optimă consistă în a selecționa din ansamblul de soluții eficace (optimale în sensul lui Pareto) pe cea care maximizează W, adică cea care permite atingerea curbei de indiferență colectivă cea mai ridicată. Soluția optimală este dată de punctul 0, punct de tangență între funcția utilității colective şi frontiera lui Pareto.

O serie de lucrări ulterioare au permis precizarea formei matematice şi a conținutului ce trebuie să caracterizeze o asemenea funcție, dacă se doreşte, grație acesteia, clasarea tuturor alegerilor posibile şi definirea celei care maximizează bunăstarea colectivă, ca medie aritmetică ponderată a satisfacțiilor individuale. Printre contribuțiile aduse în acest sens o reținem pe cea a lui John Harsanyi (în 1955), care a enunțat o teoremă despre forma F.B.S., asemănătoare cu cea propusă de Bergson şi Samuelson.

Scanned with OKEN Scanner

În ce privește conținutul precis al F.B.S., adică indicii reținuți pentru evaluarea satisfacțiilor individuale, reținem teorema esențială demonstrată în mod independent (în 1976) de către M. C. Kemp și Y. K. Ng, pe de o parte, și R. P. Parks, pe de alta. Acești autori arată că argumentele funcției W trebuie să fie sau *utilități cardinale* (și nu ordinale) ale indivizilor, sau *cantități măsurabile,* sau *preferințe ale unui dictator.*

Altfel spus, o F.B.S. nu poate determina alegeri publice coerente și nondictatoriale decît dacă aceste elemente sunt măsurabile și comparabile: ori indivizii sunt capabili să-și cuantifice satisfacția printr-un etalon comun (utilitate cardinală), ori se măsoară satisfacțiile individuale prin cantități de bunuri, de servicii sau alte lucruri. Cu toate acestea, rămîn încă suficiente elemente esențiale pentru a pune în evidență limitele unei abordări în termeni de F.B.S.

b) *Imposibila definire a unei funcții a bunăstării sociale*

Dacă F.B.S. trebuie să fie o medie ponderată a utilităților individuale, cine va defini ponderea atribuită fiecărui individ și pe baza cărui criteriu? În lipsa unui răspunsobiectiv la această întrebare, teoria economică rămîne incapabilă să definească o soluție unică și socialmente optimală deîndată ce se pune problema repartiției bunăstării.

Teoremele lui Kemp, Ng și Parks implică de altfel faptul că conținutul teoretic necesar al F.B.S. este fie imposibil, fie inacceptabil. O F.B.S. democratică este imposibilă dacă ea presupune indivizi capabili să dea o valoare cifrată nivelului lor de bunăstare. Ea este inacceptabilă dacă nu ține cont decît de elemente cantitative, bunăstarea individuală nedepinzînd decît de acumularea de bunuri și servicii cuantificabile.

Dar dacă este imposibil de măsurat și de comparat bunăstarea indivizilor, nici un calcul nu permite efectuarea unui oarecare arbitraj și determinarea soluțiilor la problemele de repartiție. Doar funcția preferințelor unui dictator permite

Scanned with OKEN Scanner

tranşarea problemei şi deschiderea către alegeri publice coerente. Dar această soluție este pe cît de posibilă pe atît de inacceptabilă.

Astfel, pista deschisă de Bergson şi Samuelson are meritul de a atrage atenția asupra necesității de a introduce judecăți de valoare colective în privința repartiției. Dar ea nu rezolvă cu nimic problema indeterminării teoretice a optimului social. De aceea sunt necesare criterii, sau alegeri, pur politice, iar aceste alegeri nu pot fi guvernate doar de criteriul eficienței (criteriul lui Pareto), nici prin vreo definiție a optimului social.

4.4.4.3. Teoremele imposibilității ale lui Arrow şi Sen

În continuarea contribuțiilor lui John Kenneth Arrow, o serie de lucrări au extins problema alegerilor colective, adoptînd o abordare axiomatică şi normativă. Sunt definite un anumit număr de postulate ce s-ar dori unanim recunoscute ca norme minimale pentru ca o procedură de alegere colectivă să fie respectată. În continuare, se caută, printr-un raționament matematic, dacă există reguli ale alegerii colective care respectă fiecare din aceste postulate. Aceasta echivalează cu întrebarea dacă normele minimale ce se impun societății sunt compatibile în mod logic şi în ce condiții pot fi astfel.

Dintr-o literatură mai bogată pe această temă, reținem două teoreme esențiale, cele ale lui J. K. Arrow şi A. Sen. Începem cu prezentarea celor cinci postulate minimale care, potrivit lui Arrow, trebuie respectate de orice procedură a alegerilor colective:

Postulatul nr. 1: Principiul unanimității (sau principiul lui Pareto). O soluție preferată de către toți membrii comunității este întotdeauna adoptată. Aceasta semnifică mai ales că procedura de alegere colectivă îndepărtează toate soluțiile ce nu sunt optimale, în sensul lui Pareto. Soluțiile ineficiente trebuie

Scanned with OKEN Scanner

într-adevăr unanim respinse, deoarece este oricînd posibil să le fie substituită o alegere care ameliorează satisfacția tuturor, sau ameliorează bunăstarea unora fără să o afecteze pe a altora.

Postulatul nr. 2: Absența dictaturii. Nici un individ şi nici un grup de indivizi nu-şi poate impune preferințele colectivității.

Postulatul nr. 3: Tranzitivitatea alegerilor colective. Dacă societatea estimează că A>B şi B>C, atunci ea estimează de asemenea că A>C. Altfel spus, procedura alegerii colective trebuie să evite ***paradoxul lui Condorcet*** (sau ***efectul Condorcet),*** enunțat în 1785 astfel: preferințe individuale tranzitive pot antrena alegeri colective nontranzitive, dacă se decide astfel prin votul majorității.

Alegerile colective riscă să fie arbitrare şi instabile. Arbitrare deoarece alegerea depinde de ordinea în care chestiunile sunt supuse la vot, adevărata putere aparținînd atunci celor care stabilesc ordinea de zi şi poate să apară astfel un element de dictatură a unui grup particular; şi instabile, deoarece o alegere particulară, odată efectuată, va putea tot timpul să fie repusă în cauză în numele unei alte preferințe care întruneşte majoritatea.

Postulatul nr. 4: Nonlimitarea alegerilor previzibile. Nici o chestiune, nici o propunere, nici o soluție nu este *a priori* exclusă de la procedura alegerii colective. Este vorba, în acest caz, de postularea unei libertăți minimale de expresie: toate preferințele individuale pot fi luate în seamă în elaborarea alegerilor colective.

Postulatul nr. 5: Independența alegerii de alternativele nonpertinente. Aceasta semnifică faptul că alegerea societății între X şi Y nu depinde decît de comparația dintre X şi Y şi nu este afectată de luarea în calcul a unei oarecare propuneri Z. Simplificîndu-şi propunerile la extrem, se spune că Arrow introduce acest postulat pentru a evita ca deciziile colective să depindă de întinderea alegerilor avute în vedere, în acest caz,

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

într-adevăr, o putere exorbitantă este conferită celor care definesc numărul de chestiuni puse, sau supuse alegerii, şi maniera de a le pune.

1. Teorema imposibilității a lui Arrow

Arrow demonstrează că nu există nici o regulă de alegere colectivă care să respecte simultan ansamblul celor cinci condiții de mai sus. Altfel spus, nu există posibilitatea de a imagina reguli de decizie publică democratică respectînd libertatea de expresie, care să evite alegerile evident ineficace (principiul unanimității) şi care să asigure coerența şi stabilitatea alegerilor publice (alegeri nonciclice).

Forța acestei teoreme ține de natura puțin constrîngătoare şi dificil contestabilă a majorității normelor inițiale reținute de Arrow. A majorității, cert, dar nu a tuturor acestor norme. Într-adevăr, ultimul postulat este discutabil şi a fost, de altfel, intens criticat în literatura de specialitate. Este adevărat că pare puțin acceptabil faptul de a limita orice alegere publică la o comparație între doar două soluții. Dar, chiar abandonînd această condiție contestabilă, nu se rezolvă imposibilitatea revelată de către Arrow.

2. Teorema imposibilității a lui Sen

Amartya Sen (în 1970) reia problema pusă de Arrow, renunțînd la al 5-lea postulat. Potrivit concepției sale, o regulă a alegerilor colective trebuie să respecte patru condiții: primele trei condiții ale lui Arrow (principiul unanimității, nondictaturii, nonlimitării *a priori* a alegerilor previzibile) plus o condiție de libertate individuală.

Această ultimă condiție se exprimă astfel: pentru fiecare individ în societate, există o alegere pentru care preferințele sale sunt decisive, oricare ar fi preferințele restului societății. Este vorba de o condiție de libertate minimală. Concret, aceasta înseamnă că fiecare poate decide în chestiuni precum modul de a

locui, de a se hrăni, de a-şi petrece vacanţele etc., fără ca colectivitatea să-i poată impune o alegere diferită.

Sen demonstrează că *nici o procedură de decizie colectivă ce respectă cele patru condiţii nu permite asigurarea alegerilor colective nonciclice.*

Consecinţa practică a acestor teoreme ale imposibilităţii este următoarea: alegeri publice coerente şi eficace nu pot fi deduse direct din agregarea preferinţelor individuale, şi aceasta oricare ar fi procedura de agregare imaginată.

Alegerile publice coerente necesită, într-un fel sau altul, un fenomen de *putere,* adică capacitatea unui individ (sau a unui grup de indivizi) de a impune alegerile sale, opţiunile sale, colectivităţii. Această putere poate fi ea însăşi impusă colectivităţii (dictatură), sau delegată temporar de către cetăţeni responsabililor politici în situaţie de liberă competiţie pentru putere (democraţie).

4.4.5. Satisfacerea bunurilor publice şi reducerea inegalităţilor

Nu există o opinie unanimă în rîndul economiştilor privind optimul alocării resurselor prin intermediul pieţei sau eventualele corecţii aduse prin intervenţia Statului. În cazul anumitor bunuri e clar că mecanismele pieţei se dovedesc incapabile să asigure o producţie satisfăcătoare şi chiar analiza neoclasică justifică în aceste cazuri un minimum de intervenţie din partea puterii politice. În alte cazuri, Statul intervine din raţiuni sociale, datorită repartiţiei cu totul inegale a resurselor şi consumaţiilor între diferitele menaje sau indivizi.

Scanned with OKEN Scanner

4.4.5.1. Satisfacerea bunurilor publice

O primă categorie de bunuri publice este formată din ceea ce numim bunuri colective sau publice "pure". Securitatea exterioară, menținerea ordinii interioare, justiția, protecția mediului constituie principalele exemple de astfel de nevoi.

Aceste bunuri sunt caracterizate prin indivizibilitatea lor, prin nonexclusivitate şi non-rivalitate în consumul lor: un bun disponibil pentru un subiect economic este disponibil pentru toți, iar consumul unui bun colectiv de către un individ nu limitează consumul său de către un altul. Astfel, dacă calitatea aerului într-o țară este ameliorată, toți locuitorii profită de aceasta în mod indistinct.

Pentru producerea de bunuri şi servicii colective, utilizarea resurselor existente nu poate fi deci asigurată în mod adecvat de către piață şi sistemul său de prețuri. Prin urmare, trebuie asigurată producerea lor prin procedee în afara pieței, printr-un proces de decizie politică şi de comandă din partea statului. În ce priveşte sistemul de finanțare, el este coercitiv, o contribuție fiscală la scara întregii colectivități substituindu-se plății individuale a unui preț.

Dar Statul central nu este singurul furnizor de bunuri colective, existînd şi autoritățile județene (regionale) sau locale. Pe de altă parte, dacă puterile publice asigură finanțarea acestor bunuri, aceasta nu înseamnă că ele sunt şi producători: spre exemplu, armamentele pot fi fabricate de firme private şi achiziționate de către stat, ca şi alte produse.

Alături de aceste bunuri publice pure, există o a doua categorie de bunuri colective numite în general bunuri meritorii, sau tutelare. Oferta acestor bunuri este divizibilă, consumul lor este individualizabil, se poate fixa un preț, astfel încît producția prin intermediul pieței să fie perfect posibilă. Dar puterile publice apreciază că satisfacerea nevoilor corespondente prezintă un asemenea caracter meritoriu încît ele decid să le

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

pună sub tutelă şi să preia în sarcină, integral sau în parte, cheltuielile necesare pentru ca aceste bunuri să se găsească într-o măsură mai mare decît dacă producerea lor ar fi abandonată pieţei.

Bunurile considerate meritorii sunt, în primul rînd, cele care trec drept vitale sau esenţiale într-o societate dată, la un moment dat. Ele variază de la o ţară la alta şi de la o epocă la alta. "Numărul însuşi al nevoilor (trebuinţelor) zise naturale, ca şi modul de a le satisface, este un produs istoric şi depinde astfel, în mare parte, de gradul de civilizaţie". (Karl Marx). Ca exemplu de bunuri considerate astăzi aproape pretutindeni fundamentale, pot fi citate învăţămîntul, sănătatea, locuinţele etc.

Interesul puterilor publice în producerea şi consumul acestor bunuri nu are, totuşi, numai o justificare socială, ci deseori o justificare pur economică. Majoritatea produselor şi serviciilor încadrabile aici au, într-adevăr, drept caracteristică comună faptul de a se însoţi de importante efecte externe pozitive. Producerea sau consumul bunurilor meritorii serveşte altor generaţii, altor agenţi, ceea ce constituie o raţiune de a le plasa sub tutela autorităţilor publice şi de a le favoriza răspîndirea.

4.4.5.2. Reducerea inegalităţilor economice şi sociale

Statul intervine pentru reducerea inegalităţilor, încercînd să protejeze individul împotriva riscurilor grave ale existenţei, să asigure o anumită egalizare a şanselor, sau a rezultatelor (venituri şi condiţii de viaţă).

Totuşi, este de remarcat faptul că, din punctul de vedere al ameliorării bunăstării unei comunităţi, este evident că realizarea unei rate de creştere ridicate reprezintă un mijloc mai eficace decît o redistribuire egalitară a veniturilor. Procesul de producţie e cel care determină volumul de repartizat şi

modalităţile de repartizare a veniturilor zise primare. Pe de altă parte, bunăstarea unui individ depinde, în bună măsură, de proprietăţile şi de consumul celorlalţi membri ai societăţii, la un moment dat. Omul este o fiinţă socială, iar bunăstarea sa este determinată într-o manieră semnificativă de poziţia sa relativă în societate. Fenomenul repartiţiei acţionează, la rîndul său, asupra volumului viitor al producţiei, prin intermediul consumului şi al investiţiilor.

Pentru unii mari economişti, ca Quesnay, Ricardo şi Marx, chestiunea repartiţiei venitului naţional constituie preocuparea fundamentală.

Există două abordări ale fenomenului repartiţiei:

- La nivelul producţiei, repartiţia este numită *funcţională.* Ea arată cum se împarte venitul naţional între diferiţii factori de producţie, după rolul lor în activitatea economică;

- La nivelul cererii finale, repartiţia este numită *personală.* Ea indică modul cum se distribuie veniturile finale disponibile pentru menaje.

Pentru a reduce inegalităţile în distribuţia veniturilor, puterile publice pot să acţioneze la nivelul repartiţiei funcţionale, interferînd cu funcţionarea mecanismelor pieţei.

Printre măsurile utilizate sunt: fixarea unei rate a salariului minim, controlul chiriilor, al preţului utilităţilor publice ş.a. Dar cel mai adesea intervenţia statului se manifestă în stadiul repartiţiei secundare şi este de natură bugetară: prin impozitele prelevate şi transferurile acordate, autorităţile publice redistribuie veniturile primare.

În majoritatea ţărilor, ponderea prelevărilor obligatorii în produsul naţional, pe de o parte, şi a veniturile din transfer pe de altă parte, au crescut puternic în ultimele decenii. În mod corespunzător, au crescut prestaţiile sociale, "securitatea socială", lărgindu-se plaja riscurilor preluate în sarcina statului, ameliorîndu-se acoperirea acestora şi extinzîndu-se prestaţiile la

Scanned with OKEN Scanner

cvasi-totalitatea menajelor. Redistribuirile efectuate de către instituțiile de securitate socială se operează de la activi la inactivi (şomeri, pensionari), de la indivizi sau familii fără copii la familii numeroase, de la sănătoşi la bolnavi, în principiu, de la bogați la săraci. Natura economică a acestei protecții sociale este totuşi ambiguă, deoarece ea combină astăzi un dispozitiv de asistență cu unul de asigurare obligatorie şi cu un altul de redistribuire a veniturilor fără legătură cu principiul asigurării individuale.

Aproape toate guvernele îşi proclamă voința de a reduce inegalitățile economice şi sociale şi utilizează pentru aceasta o gamă largă de instrumente. Dar cunoaştem puține lucruri privind eficiența acestei maşinării, deoarece evaluările sunt greu cuantificabile. Se operează cu aproximări, pentru a se cunoaşte cel puțin sensul de evoluție.

Dar inegalitatea veniturilor nu constituie decît un aspect al inegalității economice şi sociale, celelalte aspecte fiind legate de inegalitatea distribuirii patrimoniilor sau cea a utilizării serviciilor colective. Dar şi în aceste privințe informațiile disponibile sunt limitate şi contestabile din cauza fraudei sau a disimulării avuțiilor. Dar multe guverne nici nu doresc să dispună de evaluări prea precise, practicînd doar disimulări şi declarîndu-şi bunele intenții. Dincolo de aceasta, însă, este într-adevăr dificil de găsit o unitate fizică optimă pentru a măsura inegalitatea, sau o unitate de timp, sau o concepție privind venitul, sau un indicator statistic deplin relevant.

Se apeciază, în general, că menajele constituie o unitate statistică mai bună decît indivizii.

Scanned with OKEN Scanner

4.5. Echilibrul exterior: balanța de plăți

4.5.1. Preliminarii

Protecția anumitor ramuri ale activității economice naționale sau, dimpotrivă, promovarea concurenței internaționale pot fi considerate, în anumite condiții, drept obiective ale politicii economice. Dar obiectivul principal în relațiile cu exteriorul este echilibrul balanței de plăți. Acesta poate fi privit, în egală măsură, şi ca instrument al politicii economice (vom reveni). Realizarea sa atrage numeroase efecte favorabile asupra creşterii economice, ocupării sau stabilității prețurilor.

Echilibrul balanței comerciale şi al balanței de plăți externe poate fi considerat şi ca o constrîngere ce nu poate fi neglijată mult timp, pentru că finanțarea unui eventual deficit consumă rezervele valutare, mai mult sau mai puțin limitate. Desigur, se poate apela la un împrumut extern, dar acesta implică o sarcină ulterioară de rambursare, inclusiv dobînzi şi comisioane deloc neglijabile şi atunci, dacă dezechilibrul nu este eliminat, țara în cauză va continua să se îndatoreze față de străinătate, nu numai pentru acoperirea deficitului, ci şi a serviciului financiar al datoriilor sale anterioare. Finalmente, țara respectivă va trebui să crească exporturile şi să diminueze importurile, să furnizeze în străinătate bunuri şi servicii, din a căror vânzare sa onoreze obligațiile datoriei acumulate. Pentru aceasta ea va fi obligată la măsuri interne de anvergură, la reformarea activității în sensul unei eficiențe superioare. Nici o țară nu poate suporta, pe termen lung, deficite importante, fără a se expune la grave dificultăți.

Contabilizarea tranzacțiilor exterioare sub denumirea de balanță comercială de conturi sau de plăți a apărut la sfîrşitul secolului al XV-lea, odată cu mercantilismul, cu încercarea de a

Scanned with OKEN Scanner

atrage sau a reține aurul și argintul în interiorul statului. Balanța generală de plăți este un releveu al tuturor tranzacțiilor economice, reale și financiare, ale unei țări cu restul lumii, pentru o perioadă dată. Acest tablou se prezintă sub forma unei scheme contabile stabilite conform normelor internaționale, subdivizată în rubrici pentru a distinge tranzacțiile după natura lor.

În general, se disting șase mari concepte, aflate în următoarea relație:

Balanța comercială (1) + Serviciile = *Balanța bunurilor și serviciilor* (2) + Transferurile = *Balanța curentă* (3) + Mișcările de capitaluri pe termen lung = *Balanța de bază* (4) + Mișcările de capitaluri nebancare pe termen scurt + Erorile și omisiunile = *Balanța operațiunilor nonmonetare* (5) + Mișcările capitalurilor bancare = *Balanța reglementelor oficiale (6)* + Mișcarea rezervelor de schimb și a angajamentelor aparente = 0

1) *Balanța comercială* cuprinde importurile și exporturile de mărfuri.

2) *Balanța bunurilor și serviciilor* cuprinde tranzacțiile cu mărfuri vizibile și servicii (invizibile). Soldul acestei balanțe măsoară transferul net de resurse reale cu destinație sau avînd ca proveniență restul lumii și fluxul veniturilor corespondente.

3) *Balanța curentă* se definește ca suma balanței bunurilor și serviciilor și transferurilor. Acestea din urmă sunt plăți efectuate fără nici o contrapartidă (ajutoare, cotizații etc). Balanța curentă arată în ce măsură o țară exportă o economie internă sau face apel la una externă. Cînd soldul curent este negativ, aceasta semnifică faptul că cheltuiala națională cu scopuri de consum sau de investiții, ca și transferurile nete în străinătate depășesc, în ansamblu, venitul național, excedent acoperit prin resurse împrumutate în afară, țara cu deficit curent fiind, astfel, una debitoare.

4) *Balanța de bază* cuprinde operațiunile curente și mișcările de capitaluri pe termen lung. Ea vizează punerea în lumină a tendințelor fundamentale ale balanței de plăți, exclusiv

Scanned with OKEN Scanner

operațiunile ce cunosc fluctuații importante pe termen scurt.

5) *Balanța operațiunilor nonmonetare* cuprinde, cum îi indică și numele, ansamblul operațiunilor nonmonetare. Ea indică finanțarea tranzacțiilor cu străinătatea, asigurată de către organismele monetare și deci incidența operațiunilor exterioare asupra lichidității acestor organisme.

6) *Balanța reglementelor oficiale* cuprinde ansamblul operațiunilor ce au dat loc unei variații a rezervelor oficiale de schimb și a angajamentelor aparente și ea indică această variație. Mai des utilizat este conceptul de balanță "globală".

Rezervele oficiale de schimb sunt constituite din "mijloace de plată" cu străinătatea, în principal aur, DST (drepturi speciale de tragere), dolari, euro și alte devize libere utilizate de către Banca centrală. Este vorba de titluri de creanță asupra străinătății, fără de care o țară nu-și poate finanța un eventual deficit al balanței sale de plăți, decît îndatorîndu-se sau lăsînd să se ajusteze automat *à la baisse,* cursul monedei sale naționale.

Indicatorii de care dispun în mod curent responsabilii politicii economice în acest domeniu sunt, pe de o parte, statisticile vamale ale importurilor și exporturilor de mărfuri și, pe de altă parte, variațiile rezervelor oficiale în aur sau devize. Aceşti indicatori nu oferă decît o viziune parțială, dar pot servi drept repere sau drept "clopoței" de atenționare.

4.5.2. Condițiile echilibrului extern

Acestea nu pot fi disociate de cele ale echilibrului intern. Revenind la balanța tranzacțiilor curente, este interesant de subliniat relațiile sale cu marile agregate macroeconomice interne. Astfel:

a) În cursul unei perioade, venitul național (Y) se naște din cheltuielile ce au remunerat agenții economici naționali și

Scanned with OKEN Scanner

care constau din:

- cheltuieli de consum public şi privat (C);
- cheltuieli de investiţii publice şi private (I);
- exporturi de mărfuri şi servicii, sau cheltuieli ale străinilor în economia naţională (X).

Dar toate aceste bunuri şi servicii ce fac obiectul acestor consumuri, investiţii şi exporturi, conţin bunuri şi servicii importate (energie, materii prime, produse etc.), notate cu M. Deci: $Y = (C + I + X) - M$;

b) Pe de altă parte, venitul unei perioade a primit, în mod necesar, una din afectaţiile următoare:

- plata consumului de bunuri şi servicii (C);
- a fost economisit (S). Deci: $Y = C + S$

Reunind cele două relaţii, vom obţine:

$(C + I + X) - M = C + S$, sau:

$C + I + (X-M) = C + S$, deci:

$X-M = S-L$

Economia globală (E) este constituită din economia menajelor (Em), a întreprinderilor (Ei) şi a Statului (Es). Economia menajelor este egală cu venitul disponibil (V) după plata taxelor (T), plus transferurile nete primite de la stat (Tr), minus cheltuielile de consum ale menajelor (Cm). Economia întreprinderilor este egală cu venitul disponibil (Vi) după plata taxelor, plus transferurile nete primite de la stat. Economia Statului este egală cu reţetele fiscale (Vs), minus consumul public (Cp) şi minus transferurile destinate menajelor şi întreprinderilor.

Deci: $Eg = Em + Ei + Es$;

$Em = Vra - T + Tr - Cm$;

$Ei = Vi - T + Tr$;

$Es = Vs - Cp - T$.

Dacă $E < S$, înseamnă că naţiunea în cauză a realizat investiţii (publice şi private) mai mari decît economiile disponibile. Dacă investiţiile se consideră constante, înseamnă

Scanned with OKEN Scanner

că națiunea a consumat (public şi privat) mai mult decît venitul pe care l-a produs. Aceasta obligă la angajarea de importuri nete pentru a acoperi diferența dintre cheltuială şi producție (venit). Responsabilitatea împrumutării din exterior poate fi împărțită între persoane fizice, menaje, întreprinderi şi autorități publice din țara considerată, a cărei economie a consumat mai mult decît a produs.

Într-o economie deschisă, situația conturilor externe ale unei țări relevă forța sau slăbiciunea economiei sale naționale relativ la mijloacele altor țări. Dacă dezechilibrul extern provine din operațiuni cu mărfuri şi servicii, înseamnă că de vină e competitivitatea scăzută a economiei în raport cu concurența, slaba sa performanță la export şi succesul produselor importate pe piața internă.

4.5.3. Competitivitatea economică şi factorii determinanți ai acesteia

Competitivitatea poate fi definită ca fiind capacitatea şi oportunitatea pentru întreprinderile unei țări de a concepe, produce şi vinde bunuri şi servicii al căror ansamblu de caracteristici este mai atractiv decît al celor oferite de economiile concurente, atît pe piața internă cît şi pe piețele externe. Prin urmare, competitivitatea nu este un concept unidimensional şi nu se reduce la problema costului factorilor de producție sau a prețului produselor. Acestea sunt elemente importante, dar lor li se adaugă şi altele, cum ar fi calitatea, originalitatea produselor, eficacitatea utilizării resurselor, calitatea politicii macroeconomice ş.a.

European Management Forum publică în fiecare an un raport privind competitivitatea industrială a principalelor țări dezvoltate, în baza a zece grupuri de factori (*clusters*-uri), fiecare integrînd multiple criterii, ce conduc la un anumit

Scanned with OKEN Scanner

clasament. Cele zece grupuri de factori sunt:

1) Dinamismul economiei, în principal rata de creştere economică;

2) Eficacitatea industrială (costurile salariale, productivitatea muncii, înclinaţia spre investiţii ş.a.);

3) Dinamica pieţei (înclinaţia spre consum, calitatea produselor şi a serviciilor post-vînzare ş.a.);

4) Dinamismul financiar (înclinaţia spre economisire, vitalitatea sectorului financiar şi a pieţei bursiere ş.a.);

5) Resursele umane (calificarea mîinii de lucru, înclinaţia de a munci, mobilitatea şi flexibilitatea profesională ş.a.);

6) Resursele naturale (disponibilitatea materiilor prime, în primul rînd a resurselor energetice sigure şi ieftine);

7) Intervenţiilepublice(incluzînd diferitele aspecte ale politicii economice şi, în particular, ponderea fiscalităţii şi a parafiscalităţii);

8) Dinamismul extern (prospectarea pieţelor-ţintă pentru export, investiţiile în străinătate ş.a.);

9) Capacitatea de inovare (importanţa cheltuielilor publice şi private destinate cercetării - dezvoltării, starea de spirit a antreprenorilor etc.);

10) Stabilitatea politică şi gradul de consens social (frecvenţa grevelor, durata de viaţă a guvernelor ş.a.).

Creşterea exporturilor este funcţie - în principal - de cea a veniturilor clienţilor, a competitivităţii în materie de costuri şi preţuri şi a disparităţii ritmurilor de inovare între ţări, termenul de inovare fiind înţeles aici în sens larg, înglobînd aspectele calitative ale competitivităţii.

De partea cealaltă, creşterea importurilor este funcţie de cea a venitului naţional şi a factorilor de competitivitate menţionaţi anterior. Ecartul exporturi / importuri depinde deci, în mod esenţial, de disparităţile în creşterea venitului, de inflaţia şi de ritmul de inovare din ţara considerată, în raport cu restul lumii, aspecte care ţin - prin urmare - atît de evoluţia costurilor,

Scanned with OKEN Scanner

cît şi de restructurarea activităţilor.

În ce priveşte operaţiunile cu capital, evoluţia, mişcările capitalurilor pe diferitele pieţe şi soldul lor sunt extrem de eretice, de fluctuante de la un an la altul. Aceasta se explică prin doi factori: 1) Un anumit număr de operaţiuni cu capital (spre exemplu, cumpărarea de valori mobiliare) sunt extrem de volatile, deoarece ele reflectă reacţii ale unor factori instabili, precum diferenţialul ratelor dobînzii, evoluţiile bursiere şi anticipările în privinţa ratelor de schimb; 2) Evoluţiile voluntariste ce pot afecta anumite operaţiuni, spre exemplu politica ratei dobînzii, sau îndatorarea externă a sectorului public.

4.5.4. Analiza economică a balanţei de plăţi

Balanţa de plăţi este un „cont" care reflectă toate plăţile efectuate între agenţii rezidenţi şi cei nonrezidenţi. O plată sau un vărsămînt, care se traduce printr-o ***intrare de devize,*** este înscrisă la ***credit*** (un export de mărfuri, o subvenţie acordată de către un stat străin, o investiţie a unei întreprinderi străine pe teritoriul naţional, o cumpărare de acţiuni sau obligaţiuni de către un operator străin pe piaţa financiară naţională etc.). Invers, operaţiunile care antrenează o ***ieşire de devize*** spre exterior sunt înscrise în ***debitul*** balanţei de plăţi (importuri, transferuri şi mişcări de capitaluri către străinătate). Diferenţa dintre credite şi debite dau soldul balanţei de plăţi.

4.5.4.1. Prezentarea balanţei de plăţi

Din punct de vedere al analizei economice se disting trei componente principale în rîndul plăţilor externe: **a)** ***tranzacţiile curente;*** **b)** ***mişcările de capitaluri nonmonetare;*** **c)** ***variaţia rezervelor de schimb.***

Scanned with OKEN Scanner

a) ***Balanța tranzacțiilor curente (B. T.C.)***

Tranzacțiile curente cuprind toate operațiunile legate direct sau indirect de schimbul internațional de bunuri și servicii; importuri și exporturi de bunuri și servicii, venituri ale factorilor de producție, transferuri unilaterale ale agenților privați sau ale administrațiilor. Ca urmare acestora, desemnăm soldul balanței tranzacțiilor curente (B.T.C.).

B.T.C. este considerată în echilibru atunci cînd intrările și ieșirile se compensează, deci cînd soldul = 0. Echilibrul B.T.C. semnifică faptul că țara considerată își poate finanța importurile de bunuri și servicii cu ajutorul exporturilor sale și al veniturilor nete primite din restul lumii. Un deficit al tranzacțiilor curente implică o îndatorare externă a națiunii respective, care nu-și poate plăti importurile cu ajutorul veniturilor din exporturi și al altor venituri primite dinafară; o parte a acestor importuri este deci finanțată prin împrumuturi în devize. În schimb, un excedent al tranzacțiilor curente implică o creștere a creanțelor asupra străinătății, sau o dezîndatorare externă a națiunii în cauză. Mărimea devizelor dobîndite în schimbul internațional o depășește pe cea a devizelor cheltuite; acest excedent putînd fi conservat în devize, plasat în străinătate sau utilizat pentru rambursarea datoriei externe trecute.

b) ***Balanța mișcărilor de capitaluri nonmonetare (B.M.C.)***

Mișcările de capitaluri nonmonetare cuprind plasamentele financiare pe termen lung (cumpărări de valori mobiliare în vederea unui plasament durabil), investițiile directe în străinătate (cumpărări sau dezvoltări de întreprinderi) și plasamentele financiare pe termen scurt ale sectorului privat nonbancar. Rezultatul acestor mișcări ne dă soldul balanței mișcărilor de capitaluri nonmonetare, mai pe scurt al balanței capitalurilor.

Soldul B.M.C. > 0 implică o intrare netă de capitaluri.

Scanned with OKEN Scanner

Soldul B.M.C. < 0 corespunde unei ieşiri nete de capitaluri, iar cînd el = 0, B.M.C. este considerată în echilibru. A se reţine faptul că sunt excluse mişcările de capitaluri pe termen scurt ale sectorului bancar şi ale celui oficial (Trezoreria publică şi Banca centrală), aceste mişcări constituind ceea ce vom numi mai jos ***variaţia rezervelor de schimb.*** Raţiunile teoretice ale acestei distincţii ţin de incidenţa acestor mişcări asupra creaţiei monetare.

Balanţa plaţilor globale (B.P.G.)

Balanţa plăţilor globale este pur şi simplu suma celor două componente precedente: B.P.G. = B.T.C. + B.M.C.

Soldul B.T.C. şi cel B.M.C. se pot, eventual, compensa. De pildă, un deficit al tranzacţiilor curente poate fi finanţat prin împrumuturi de devize din străinătate, care constituie o intrare de capitaluri. Un excedent al balanţei mişcărilor de capitaluri poate, deci, compensa un deficit al B.T.C, astfel încît balanţa globală ramîne echilibrată. Invers, un excedent al B.T.C, care implică o intrare netă de devize în ţară, poate fi utilizat pentru efectuarea de plasamente în străinătate, care reprezintă o ieşire de capitaluri. Un excedent al B.T.C. poate fi eventual compensat printr-un deficit al B.M.C şi balanţa globală rămîne echilibrată.

c) ***Variaţia rezervelor de schimb***

Dacă balanţa globală (B.T.C. + B.M.C.) este excedentară, aceasta înseamnă că rezultanta schimburilor, transferurilor şi mişcărilor de capitaluri este o intrare netă de devize în ţară. Aceste devize se regăsesc în rezervele de schimb deţinute de către bănci, sau de Banca centrală. Un sold pozitiv al balanţei globale antrenează o creştere în mărime echivalentă a rezervelor de schimb publice şi private. Invers, un deficit al balanţei globale implică o ieşire netă de devize şi deci o diminuare a rezervelor de schimb cu o mărime echivalentă. Variaţia rezervelor de schimb ale ţării este, deci, egală cu soldul balanţei globale. Dacă notăm variaţia rezervelor de schimb cu A R.S., vom avea:

Scanned with OKEN Scanner

$\Delta R.S. \equiv B.T.C. + B.M.C.$

4.5.4.2. Factorii determinanți ai balanței de plăți

Din punct de vedere macroeconomic, balanța de plăți se poate rezuma la cele trei componente ale identității de mai sus. Va trebui să precizăm, deci, factorii care determină fiecare din aceste componente. În evoluția gîndirii economice au existat și există abordări diferite și complementare, care pun un accent special pe una din cele trei componente.

a) Factorii determinanți ai balanței tranzacțiilor curente

Începem prin descompunerea balanței tranzacțiilor curente în manieră contabilă. Se știe că:

$B.T.C. \equiv E - I + V_n$, unde:

E = exportul de bunuri și servicii;

I = importul de bunuri și servicii;

V_n = venitul net intrat dinafară.

Un prim mod de a explica evoluția B.T.C constă, deci, în emiterea de ipoteze asupra factorilor care determină fiecare din componentele acestei balanțe (E, I, și V_n). Putem explicita mai curînd variabilele ce determină nivelul exporturilor. Ele reprezintă cererea externă pentru produsele naționale. Aceasta depinde de nivelul activității și de venitul real al importatorilor. E este deci o funcție crescătoare a veniturilor reale din afara țării (notate cu Y*).

Pe de altă parte, cumpărătorii străini trebuie să compare prețurile produselor exportate spre țările lor cu prețurile din aceste țări. Exportatorii dintr-o țară depind deci, în egală măsură, de prețurile relative ale produselor naționale și ale produselor străine, adică de rata de schimb reală definită mai sus. O creștere a exporturilor se traduce printr-o ameliorare a competitivității-preț a produselor naționale, care stimulează activitatea. Pe total,

Scanned with OKEN Scanner

exporturile depind deci de venitul real interior, în ţările de destinaţie şi de rata reală de schimb.

$E = E (Rrs, Y^*)$

În mod simetric, este raţional să considerăm că importurile sunt o funcţie crescătoare a venitului real interior din ţara considerată (Y). Dacă nivelul activităţii interne creşte, cererea internă devine mai puternică. O parte din această cerere internă fiind satisfăcută cu produse străine, importurile cresc. Pe de altă parte, importurile sunt cu atît mai slabe (sau mai intense) cu cît preţul relativ al produselor străine este mai ridicat (sau mai scăzut). I este deci o funcţie descrescătoare a ratei reale de schimb. Pe total, importurile depind, deci, de venitul real intern şi de rata reală de schimb:

$I = I (Rrs, Y)$.

b) Sterilizarea mişcărilor monetare

Într-un regim de schimburi fixe, excedentul sau deficitul balanţei de plăţi se traduce printr-o creştere sau o reducere a masei monetare interne. Totuşi, aceasta presupune ca autorităţile monetare să rămînă neutre în faţa acestor mişcări monetare induse de fluxurile exterioare. Dar exigenţele politicii monetare interne pot conduce Banca centrală la intervenţii pentru a contracara variaţiile de origine externă ale masei monetare. În acest caz, se spune că Banca centrală „sterilizează" mişcările monetare.

În cazul unui excedent ce induce o intrare de devize şi o creştere a masei monetare, Banca centrală poate adopta măsuri restrictive care să frîneze creaţia monetară internă. Instrumentele pe care ea le poate utiliza sunt, totuşi, mai limitate decît în cazul unei economii închise. Astfel, ea nu poate ridica ratele dobînzilor deoarece efectul restrictiv asupra creditului intern ar putea fi compensat prin noi intrări de capitaluri străine. Dar ea poate recurge la rezerve obligatorii sau la controlul direct (încadrarea creditului).

În cazul unui deficit exterior care induce o reducere a

Scanned with OKEN Scanner

masei monetare, Banca centrală poate adopta o politică monetară internă expansionistă, pentru a compensa efectul restrictiv al balanței de plăti. Şi în acest caz, Banca centrală va trebui să recurgă la alte instrumente decît rata dobînzii. Într-adevăr, o scădere a ratelor destinată să stimuleze creația monetară va fi contracarată de o ieşire de capitaluri spre exterior.

Reținem faptul că, în regimul ratelor de schimb fixe, balanța de plăți induce variații ale masei monetare cu o dublă condiție: menținerea unei politici monetare neschimbate şi absența operațiunilor de sterilizare.

4.5.5. Echilibrul balanței de plăți

4.5.5.1. Mecanismele de ajustare a balanței de plăți

Ce se întîmplă cînd, dintr-un motiv sau altul, balanța de plăți se dezechilibrează? Un deficit sau un excedent exterior au efecte asupra prețurilor relative şi a venitului național care, uneori, contribuie în mod automat la resorbția dezechilibrului inițial. Mai mult, rata de schimb reacționează la dezechilibrul plăților externe, fie în mod continuu, într-un regim de schimburi flexibile, fie în mod discontinuu (devaluare şi revaluare), într-un regim de schimburi fixe. Vom prezenta aici, pe scurt, doar un rezumat al efectelor mecanice ale unui dezechilibru al balanței de plăți şi efectelor variațiilor ratei de schimb.

Economiştii clasici şi cei neoclasici credeau în eficacitatea mecanismelor automatice de ajustare prin prețuri. Transpunerea acestei ipoteze în domeniul schimbului internațional conduce la ideea că echilibrul balanței de plăți este restaurat în mod automat prin variațiile prețurilor bunurilor şi serviciilor, în regim de schimburi fixe, sau prin cele ale prețului monedei (rata de schimb) în regim de schimburi flexibile. Odată

Scanned with OKEN Scanner

cu dezvoltarea abordărilor keynesiene, însă, au fost integrate în analiză şi efectele-venit induse de soldul balanţei de plăţi.

A. Efectul-preţ într-un regim de schimburi fixe

Logica clasică şi cea neoclasică implică, aşa cum am arătat, o restabilire automată a echilibrului de plăţi între două ţări. Limitele acestei analize sunt, totuşi, serioase. Într-adevăr, pentru ca această logică să fie funcţională, trebuie îndeplinite mai multe condiţii:

a) ***Perfecta flexibilitate a preţurilor.*** Este de reţinut faptul că, pe termen scurt şi mediu, în economiile moderne, ajustările prin cantităţi sunt mai frecvente decît cele prin preţuri;

b) ***Ocupare deplină în ţările cu balanţă excedentară.*** Afluxul de monedă provocată de excedent nu se traduce complet printr-o creştere a preţurilor, ci - de asemenea - printr-o creştere a producţiei şi ocupării;

c) ***Oferte şi cereri elastice.*** Echilibrul nu va fi restabilit decît dacă cererile de produse din ţările implicate în schimb reacţionează rapid şi semnificativ la schimbarea preţurilor relative. Pe de altă parte, oferta trebuie să fie perfect elastică în ţara deficitară.

Dar aceste ipoteze, sau condiţii, sunt rareori realizate pe termen scurt.

B. Efectul-preţ într-un regim de schimburi flotante

Dacă ratele de schimb sunt perfect flexibile, dezechilibrul plăţilor între două ţări va fi restabilit fără modificarea preţurilor interne. Autorităţile monetare neintervenind pentru stabilizarea ratei de schimb, aceasta este ajustată în permanenţă pe piaţa schimburilor, în maniera echilibrării şi cererii a două monede.

Logica fundamentală este strict identică celei a analizei precedente. Variaţiile preţurilor relative sunt suficiente pentru a restabili echilibrul balanţei de plăţi. Singura diferenţă ţine de

Scanned with OKEN Scanner

modul de a provoca schimbarea preţurilor relative: printr-o modificare a preţurilor interne exprimate în monedă naţională, sau printr-o modificare a ratei de schimb care converteşte preţurile interne în preţuri internaţionale.

Economiştii clasici din secolele XVIII şi XIX, care raţionau într-un cadru teoretic şi istoric marcat de flexibilitatea preţurilor, adoptă prima soluţie. Monetariştii, confruntaţi cu rigiditatea, cu vîscozitatea preţurilor în a doua jumătate a secolului XX, s-au dovedit, din contră, avocaţii flexibilităţii schimburilor. Aceasta apărea atunci ca un substitut al flexibilităţii pierdute a preţurilor interne.

Limita esenţială care desparte cele două abordări ţine de problema elasticităţii. Balanţa de plăţi nu se apropie de echilibru decît dacă cererile din ţările participante la schimb sunt suficient de elastice la schimbarea preţurilor relative.

C. Efectul-venit

Dacă se renunţă la ipotezele potrivit cărora ţările implicate în schimb sunt caracterizate în permanenţă de o ocupare deplină, iar variaţiile cererii sunt reflectate instantaneu în preţuri, un excedent sau un deficit extern vor avea, de asemenea, efecte asupra venitului intern şi ocupării. Ori, în logica keynesiană, venitul intern este principalul determinant al cererii, deci în egală măsură a cererii de produse străine. Dacă soldul balanţei de plăţi modifică venitul real al unei ţări, el îi afectează deci importurile, ceea ce va modifica soldul schimburilor externe. Astfel, pot fi puse în evidenţă mecanisme de echilibrare automată asociate efectului-venit.

Şi în acest caz, analiza presupune îndeplinirea mai multor condiţii limitative. Înclinaţia spre import a ţărilor implicate trebuie să fie stabilă. Pe de altă parte, producătorii din ţările respective trebuie să-şi menţină ratele profiturilor constante. Ori, se constată uneori că întreprinderile exportatoare care beneficiază de o relansare a cererii, profită de ea pe termen

Scanned with OKEN Scanner

scurt pentru a-şi ridica preţurile, mai cu seamă cînd producţia este insuficient de elastică. În fine, realitatea este mult mai complexă cînd se consideră mai multe ţări participante la schimbul internaţional.

4.5.5.2. Variaţiile ratei de schimb şi echilibrul balanţei de plăţi

Literatura economică este interesată mai mult de efectele devaluărilor decît de cele ale reevaluărilor, probabil datorită frecvenţei mai mari a primelor în politicile reale. Vom urma şi noi această tendinţă, analizînd consecinţele unei devaluări. Dar aceeaşi analiză poate fi făcută şi unei reevaluări, inversînd pur şi simplu sensul efectelor descrise.

A. Devaluare, termeni de schimb şi echilibru intern

Devaluarea are aceleaşi efecte-preţ ca şi o depreciere într-un regim de schimburi fixe: ea scumpeşte importurile şi ieftineşte exporturile. Competitivitatea produselor naţionale creşte şi ne putem aştepta la o substituire cu produse naţionale a produselor străine, ceea ce ameliorează balanţa de plăţi. Dar, dacă pe termen scurt cantităţile importate şi cele exportate rămîn neschimbate, efectul devaluării este mai curînd pervers: ea deteriorează termenii de schimb.

Termenii de schimb (T.S.) măsoară raportul între indicele preţurilor de export (Pe) şi indicele preţurilor de import (Pi). Vom avea, deci:

$$T.S. = \frac{Pe}{Pi}$$

Se mai poate spune şi că termenii de schimb sunt raportul între preţul mediu al exporturilor şi preţul mediu al importurilor. Este, într-un anumit fel, un indicator al puterii de

Scanned with OKEN Scanner

cumpărare externe dobîndite de către o naţiune graţie exporturilor sale. Dacă produsele importate sunt, în medie, mai scumpe decît produsele exportate, termenii schimbului sunt defavorabili. Astfel, pentru a-şi procura bunuri străine, ţara respectivă trebuie să producă şi să vîndă mai multe bunuri şi servicii decît străinii. O diminuare a termenilor de schimb semnifică faptul că operatorii naţionali trebuie să vîndă mai multe bunuri în străinătate pentru a fi în măsură să cumpere o cantitate neschimbată de produse străine, sau că, cu un acelaşi volum de exporturi, se poate cumpăra o cantitate mai mică de produse străine.

Degradarea termenilor de schimb este indusă de o devaluare a trei consecinţe potenţiale: a) o accentuare a deficitului extern; b) un efect inflaţionist şi c) o încetinire a activităţii.

a) ***Accentuarea deficitului.*** Preţurile de export scad, iar cele de import cresc. În consecinţă, pentru un volum de schimburi constant, veniturile obţinute din exporturi diminuează, cheltuielile pentru importuri cresc şi deficitul exterior se adînceşte.

b) ***Efectul inflaţionist.*** Dacă preţul produselor importate creşte şi dacă acestea din urmă constituie o parte nonneglijabilă a cheltuielilor interne, atunci ele exercită o presiune de creştere a nivelului general al preţurilor. Materiile prime şi bunurile intermediare importate intră în preţul a numeroase produse naţionale şi pot incita întreprinderile la ridicarea preţurilor interioare. Anumite preţuri ale bunurilor de consum importate cresc în mod direct. Cînd lucrătorii iau cunoştinţă despre această inflaţie importată, este posibil ca ei să revendice o creştere a salariilor nominale, ceea ce va accentua tendinţa inflaţionistă. Devaluarea poate, deci, favoriza o inflaţie prin costuri. Ameliorarea competitivităţii-preţ obţinută prin devaluare riscă atunci să fie contrariată printr-o creştere a preţurilor produselor exportabile.

Scanned with OKEN Scanner

c) ***Încetinirea activității.*** Creşterea facturii importurilor reprezintă o lovitură dată puterii de cumpărare naţionale. O parte mai importantă a venitului naţional trebuie consacrată reglementării importurilor, în detrimentul cumpărăturilor de bunuri şi servicii naţionale. Cererea reală adresată producătorilor naţionali de către agenţii rezidenţi poate deci să scadă. Dacă această mişcare nu este compensată printr-o creştere a cererii străine, ea exercită un efect depresiv asupra producţiei interne. Reţinem că încetinirea activităţii frînează importurile şi contribuie la limitarea deficitului exterior. Dar, în mod natural, obiectivul devaluării este de a obţine acest rezultat mai curînd prin ameliorarea competitivităţii decît prin recesiune.

Pe total, cum s-a văzut, devaluarea comportă riscul unei înlănţuiri perverse: factura importurilor creşte şi deficitul se accentuează; inflaţia importată limitează cîştigurile de productivitate-preţ care încetează să relanseze exporturile; activitatea internă este frînată de eroziunea puterii de cumpărare şi astfel pot să se acumuleze deficitele, să crească inflaţia şi şomajul. Singura şansă de a evita efectele perverse ale devaluării ţin de amploarea şi de rapiditatea efectului de competitivitate-preţ asupra fluxurilor schimburilor. Dacă volumul exporturilor creşte, iar volumul importurilor se diminuează rapid, deficitul se reduce, factura importurilor nu mai creşte sau creşte uşor, iar efectele inflaţioniste şi depresive menţionate mai sus rămîn limitate. Chestiunea elasticităţii-preţ a importurilor şi a exporturilor este deci determinantă.

B. Curba în formă de „*J*”

Observarea empirică a efectelor unei devaluări conduce adesea la un anumit pesimism. Într-adevăr, dacă se observă evoluţia soldului balanţei tranzacţiilor curente ca urmare a unei devaluări, se constată cel mai adesea apariţia sau accentuarea deficitului pe o perioadă de timp, urmată de o diminuare progresivă a deficitului. Departe de a se petrece imediat,

Scanned with OKEN Scanner

întoarcerea către echilibru poate lua mai mulți ani.

Reprezentat grafic, soldul de plăți curente descrie ceea ce se numeşte o curbă în formă de J:

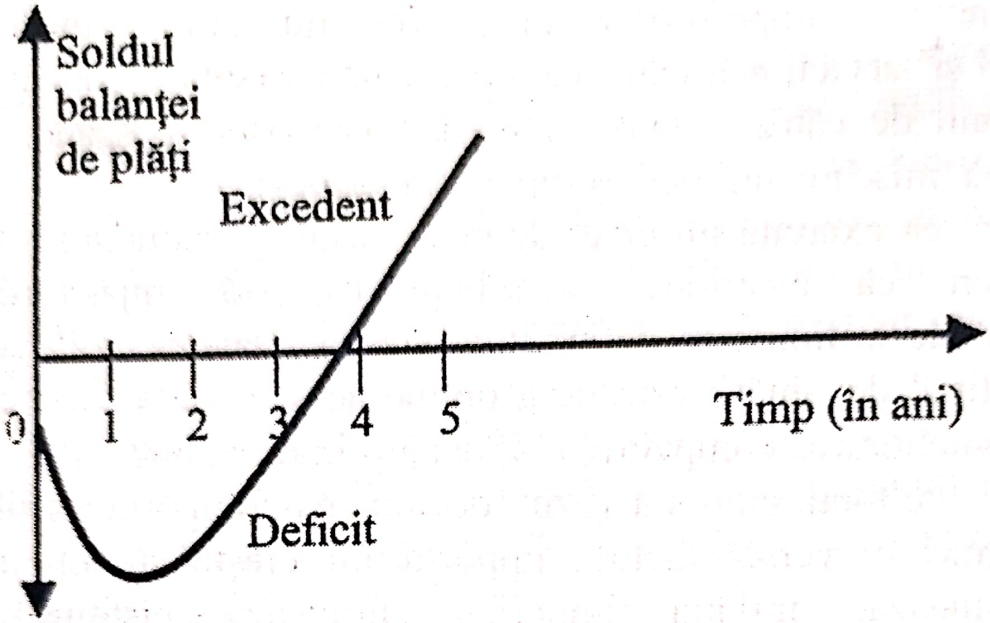

Astfel, în figura de mai sus, se pleacă de la o balanță curentă echilibrată şi se procedează la o devaluare la începutul anului 0. Un deficit va apărea şi se va mări vreme de un an şi jumătate, iar echilibrul nu va fi restabilit decît la sfîrşitul celui de-al treilea an, *ceteris paribus*. Soldul devine pozitiv începînd cu al patrulea an. Curba sub formă de J demonstrează că întoarcerea spre echilibru, chiar atunci cînd este asigurată din punct de vedere teoretic, poate necesita un timp îndelungat.

C. Limitele fundamentale ale unei devaluări

Să recapitulăm acum principalele raţiuni care pot limita eficacitatea unei devaluări:

a) Rigiditățile cererii. Există mai multe raţiuni pentru a cere scumpirea importurilor, iar scăderea preţurilor la export nu modifică în mod brutal structura cererii interne şi externe.

Alături de competitivitatea-preț, un produs poate să se impună pe piață şi datorită calităților sale (fiabilitate, soliditate etc.), termenelor de livrare sau condițiilor post-livrare. Există

Scanned with OKEN Scanner

deci o ***competitivitate structurală*** care face ca cererea pentru un produs să fie, în parte, independentă de preţul său, cel puţin pe termen scurt.

b) ***Rigidităţi ale ofertei.*** Cînd devaluarea începe să influenţeze cererea internă şi cea străină, aceasta nu modifică fluxurile de schimb decît dacă oferta răspunde în mod pasiv cererii.

c) ***Factorii politici.*** Eficacitatea devaluării, deja limitată prin rigidităţile cererii şi ale ofertei, poate fi anulată de eventualele represalii ale partenerilor comerciali. Dacă aceştia din urmă percep devaluarea ca pe o agresiune comercială destinată să dea produselor o competitivitate pe care acestea nu ar fi capabile să o dobîndească altfel, aceşti parteneri pot lua măsuri de retorsiune, pentru a limita importurile ce provin din ţările ce practică devaluarea. La rîndul lor, partenerii respectivi pot lua măsuri de devaluare şi anula astfel, pur şi simplu, efectul-preţ iniţial al devaluării practicate iniţial.

Devaluări în cascadă de acest tip au putut fi observate în anii 1930 cînd, în absenţa cooperării internaţionale, anumite ţări erau tentate să menţină propria parte din piaţa mondială în criză cu ajutorul unei politici comerciale externe agresive. Experienţa a demonstrat că un război al devaluărilor nu poate decît să frîneze activitatea mondială. El conduce la o creştere a protecţionismului, iar dacă toată lumea va căuta, în acelaşi timp, să importe mai puţin, aceasta va reduce cererea mondială şi va agrava o situaţie de recesiune.

Numai acordurile internaţionale pot autoriza devaluări fără riscul de represalii. Astfel, în cadrul sistemului monetar internaţional instituit după cel de-al Doilea Război Mondial, devaluarea este autorizată cînd o ţară se confruntă cu un deficit durabil al balanţei sale de plăţi şi cu condiţia ca ea să adopte măsuri interne pentru a remedia respectivul dezechilibru (reducerea cheltuielilor interne şi a deficitului bugetar, în special).

Scanned with OKEN Scanner

Sub amenințarea de a fi anulată prin măsuri de retorsiune, devaluarea modernă este, deci, o devaluare ***sub supravegherea*** principalilor parteneri comerciali. Dar ea se operează, de asemenea, sub supravegherea speculatorilor care intervin pe piața schimburilor. Devaluarea nu este eficace decît dacă capacitatea autorităților monetare de a apăra nivelul cursurilor nu este pusă la îndoială de către speculatori.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 5
INSTRUMENTELE POLITICII ECONOMICE

5.1. Politică monetară *versus* politică bugetară

Politica economică se constituie din ansamblul deciziilor pe care guvernul le ia pentru a acționa asupra conjuncturii și asupra structurilor economice. Vom trata aici despre politica economică conjuncturală, ale cărei principale două componente sunt politica monetară și cea bugetară.

Politica monetară este una din formele cele mai vechi de reglare conjuncturală. Prima sa manifestare s-a produs în 1837, cînd Banca Angliei a descoperit influența ce ar putea-o avea variația propriei rate a scontului. Importanța sa a crescut după primul război mondial, odată cu adoptarea etalonului aur-devize.

După Costin C. Kiriţescu, politica monetară reprezintă un "ansamblu al măsurilor monetare luate de stat și de Banca centrală pentru realizarea echilibrului dintre masa banilor în circulație și nevoile de bani ale economiei, sau pentru influențarea într-un anumit sens a conjuncturii economice".[1]

Autorii francezi Jacques și Colette Nême o definesc ca pe o "acțiune exercitată de către autoritățile monetare (Banca centrală și uneori Trezoreria) asupra masei monetare și anumitor active financiare în vederea orientării economiei pe termen scurt sau mediu; ea tinde deci să fie condusă conform obiectivelor generale ale politicii economice care îi desemnează prioritățile și contraindicațiile".[2]

Principalele măsuri prin care politica monetară caută să-

---

[1] Costin C. Kiriţescu, *Moneda - mică enciclopedie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p.244.

[2] Jacques şi Colette Nême, *Politiques économiques comparées,* Paris Presses Universitaires de France, Collection Thémis, 1989, p.392.

Scanned with OKEN Scanner

şi atingă scopurile sunt:

1) manevrarea ratei scontului care, prin scumpirea sau ieftinirea creditului, face să scadă sau să crească masa monetară în circulaţie.

2) operaţiuni pe piaţa liberă (*open market*), constînd din vînzarea sau cumpărarea de titluri de credit ale statului (obligaţiuni, bonuri de tezaur etc.), cu acelaşi efect.

3) restricţii de credit, prin impunerea unor limite sau plafoane ce conduc la comprimarea masei monetare.

4) rezerve bancare obligatorii care, de asemenea, micşorează capacitatea băncilor de a acorda credite.

Politica monetară "zeifică" moneda, aurul şi rezervele valutare.

Politica bugetară este, de asemenea, un instrument de reglare conjuncturală, dar de utilizare mai recentă. îşi află începuturile în anii '30 şi reprezintă expresia preocupărilor intense ale epocii pentru găsirea unor soluţii capabile să influenţeze evoluţia ciclică a economiei, să corecteze fazele nefavorabile ale acesteia.

"Prin intermediul cheltuielilor bugetare şi al impozitelor, care fac să crească sau să se diminueze veniturile sectorului privat, autoritatea publică acţionează asupra cererii de bunuri de consum şi de investiţii".[1]

Politica bugetară nu are obiective specifice. "Ea este reflexul şi instrumentul politicii generale a statului ce ilustrează bugetul funcţional pe de o parte şi nivelul şi repartiţia presiunii fiscale pe de altă parte."[2]

Politica bugetară poate fi aservită unui obiectiv de dezvoltare prioritar care nu este întotdeauna conciliabil cu cel de reglare conjuncturală. Aceasta poate duce la dezechilibrul

---

[1] Iulian Văcărel, *Finanţele publice - teorie şi practică*, Bucureşti, Editura Academiei, 1985, p. 215.

[2] Jacques şi Colette Nême, *op.cit*, p. 428.

Scanned with OKEN Scanner

bugetar, fenomen care nu este de dorit *à la longue*.

Impozitele, transferurile şi achiziţiile publice sunt, de fapt, tot atîtea căi de modificare a masei băneşti în circulaţie. Prin instrumentele bugetare aflate la îndemînă, autorităţile publice pot induce asupra economiei o influenţă inflaţionistă sau deflaţionistă, după caz.

Se practică în mod curent, în mai toate ţările cu economie de piaţă, politica deficitului bugetar (*deficit spending*), ca metodă de creare, prin intermediul finanţelor publice, a unei conjuncturi economice ascendente. Metoda constă în sporirea cheltuielilor statului peste veniturile normale pentru finanţarea unor mari lucrări destinate relansării economiei. Finanţarea deficitului bugetar se poate realiza prin una din următoarele căi: 1) mărirea impozitelor şi taxelor; 2) împrumuturi interne; 3) împrumuturi externe; 4) creaţie monetară.

Politica deficitului bugetar are însă limite şi dezavantaje ce s-au vădit adesea. Stimularea cererii, crearea de putere de cumpărare pe această cale nu trebuie să depăşească posibilităţile economiei de a satisface; altfel, dezechilibrul economic se agravează printr-o influenţă negativă asupra sistemului de preţuri, cu consecinţele sale previzibil inflaţioniste.

Impulsurile bugetare sau fiscale pot influenţa, deci, veniturile şi preţurile, dar numai pe termen scurt. Cheltuielile guvernamentale finanţate prin împrumuturi publice sau impozite vor conduce la suprimarea unui volum aproximativ egal de cheltuieli private, atît pentru consum cît şi pentru investiţii, astfel încît în cele din urmă producţia, ocuparea mîinii de lucru şi venitul global nu vor suferi modificări esenţiale.

Dar nici politica monetară nu poate reduce şomajul sub rata sa naturală sau scădea simţitor rata nominală a dobînzii decît, poate, pentru perioade scurte de timp. Căci rata nominală a dobînzii depinde de cea reală, prea puţin afectată de fenomene monetare şi de rata anticipată a inflaţiei. Dacă, pe termen scurt, o politică monetară expansionistă face să scadă ratele dobînzilor,

Scanned with OKEN Scanner

iar o politică deflaționistă face ca ele să crească, pe termen lung rezultatul va fi invers.

Aceeași distincție între efectele pe termen scurt și lung ale politicii monetare este valabilă și în privința șomajului. Rata sa naturală "este determinată de factori structurali reali ce scapă controlului politicii conjuncturale în general și impulsurilor monetare în particular"[1], compromisul între inflație și șomaj nefiind posibil decît cel mult pe termen scurt, deci temporar sau tranzitoriu. Astfel, șomajul nu va putea fi îndepărtat în mod sistematic de rata sa naturală, singurul efect al expansiunii monetare fiind, în cele din urmă, creșterea prețurilor.

În concluzie, politicile conjuncturale anticiclice sunt sortite eșecului, ele neputînd afecta pe termen lung variabilele reale și nominale, neizbutind să controleze mărimi ca: rata dobînzii, șomajul, venitul etc.

Aceasta nu înseamnă că politica monetară și cea bugetară nu ar avea o influență asupra variabilelor reale, dimpotrivă, ele pot fi surse majore de fluctuații, pot constitui cauza declanșării sau amplificării crizelor economice de tot felul, cum s-a întîmplat în 1929-1933 (cînd masa monetară a fost redusă masiv), sau fenomenul contrar (creșteri spectaculoase ale masei monetare, ale cererii în general) ilustrat printr-o mulțime de exemple de hiperinflații.

Dimpotrivă, o politică monetară și una bugetară corectă pot asigura economiei un mediu propice de dezvoltare, caracterizat printr-un nivel general stabil al prețurilor, sau aflat în creștere ușoară, într-un ritm previzibil, lipsit de elementul costisitor al incertitudinii. Ele pot determina o mai bună alocare a resurselor și o mai mare eficiență economică, pot contribui într-o anumită măsură la contracararea efectelor perturbatoare exogene avînd diverse alte origini, reducînd astfel amplitudinea ciclurilor economice cu fluctuațiile lor atît de dăunătoare.

---

[1] Florin Aftalion și Patrice Poncet, *Le monétarisme*, Paris, Presses Universitaires de France, Collection "Que sais-je?", 1987, p. 96.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru atingerea obiectivelor de politică monetară, limitate dar esențiale, autoritățile monetare trebuie să aibă în vedere două condiții interdependente: una privește indicatorul pe care trebuie să se bazeze în luarea deciziilor și cealaltă rata de expansiune monetară ce trebuie adoptată.

1. Pentru satisfacerea primei condiții, trebuie ales un indicator ce poate fi controlat în mod efectiv, direct și decisiv. În acest sens, se impun nivelul general al prețurilor (definit printr-un indice oarecare) și masa monetară.

Într-o lume ideală, indicele general al prețurilor ar putea fi indicatorul ideal. Din păcate, legătura dintre autoritățile monetare și prețuri nu este decît indirectă și imperfectă, acestea din urmă nereacționînd decît cu întîrziere și de o manieră variabilă la impulsurile monetare, în funcție și de împrejurări, de circumstanțe conjuncturale specifice.

Ca urmare, trebuie adoptată masa monetară ca indicator supus controlului, ea constituind intermediarul între instrumentele de politică monetară și stabilitatea prețurilor ca obiectiv final. Acest agregat intermediar reacționează cu mai multă rapiditate și precizie la o schimbare intervenită în instrumentele de politică monetară și trebuie să servească drept ghid autorităților în promovarea acestei politici.

2. A doua condiție este ca autoritățile monetare să evite, în afara situațiilor excepționale, modificările bruște ale masei monetare. Ele trebuie să adopte indiferent de conjunctura de moment, o rată anuală fixă de creștere monetară, rată considerată optimală pe termen lung, fără a încerca să îndulcească amplitudinea fluctuațiilor ciclice printr-o politică discreționară și mereu schimbătoare, ce nu va reuși decît să le accentueze.

Baza monetară este formată din numerar și depozitele la vedere. O variație a acesteia antrenează o variație amplificată a masei monetare, ca urmare a acțiunii multiplicatorului ofertei de monedă. Deci, B x m = M. În acest fel, Banca centrală este lipsită de o bună parte din puterea sa discreționară, iar puterea

Scanned with OKEN Scanner

politică rămîne fără posibilitatea exercitării de presiuni pentru satisfacerea unor păguboase interese electorale.

Nivelul ratei de creştere monetară este destul de controversat. Milton Friedman, cel mai autorizat exponent al ideii, recomandă o rată apropiată de cea de creştere a venitului real, de ordinul 3-5%. Această simplă regulă monetară nu poate fi considerată un panaceu împotriva fluctuaţiilor activităţii şi venitului, dar ea poate contribui la menţinerea, pe termen mediu şi lung, a unei rate a inflaţiei (sau, eventual, a deflaţiei) stabile şi uşoare, eliminînd instabilitatea monetară.

De fapt, politica monetară trebuie să vizeze trei obiective intermediare: masa monetară, rata dobînzii şi rata de schimb, fără a privilegia vreunul din aceste obiective în dauna celorlalte.

Politica fiscală, bugetară trebuie să-şi fixeze ca obiectiv realizarea unui buget echilibrat, facilitînd redistribuirea veniturilor şi realocarea resurselor şi ocupîndu-se de producţia şi gestionarea eficientă a bunurilor publice ce nu pot fi încredinţate iniţiativei private.

În lipsa eficacităţii politicii conjuncturale, eforturile guvernului ar trebui îndreptate, de asemenea, spre ameliorarea structurilor diferitelor pieţe, pentru a le face mai lichide şi mai performante şi a favoriza astfel creşterea economică.

Desigur, eficacitatea politicii monetare depinde, în bună măsură, de coordonarea sa cu politica bugetară, ceea ce nu se întîmplă întotdeauna. Mai mult, trebuie ţinut seama şi de faptul că fiecare dintre ele interferează şi cu celelalte politici, mai puţin globale. Astfel, politica monetară poate fi mai mult sau mai puţin suplă - după sectoare şi, acolo unde este cazul, după regiuni. Ea poate lăsa în afara restricţiilor sale activităţi cum ar fi cele agricole, exportul, investiţiile ce economisesc energia sau ameliorează mediul înconjurător, după cum poate afecta mai puternic anumite sectoare industriale producătoare de bunuri durabile sau semi-durabile. Experienţa, inclusiv cea postrevoluţionară a ţării noastre, demonstrează că politica

Scanned with OKEN Scanner

monetară este mai puțin eficace dacă se are în vedere relansarea activității economice: ea are efecte mai spectaculoase dacă se urmărește calmarea sau frînarea acesteia. Desigur, politica bugetară este mult mai utilă pentru reanimarea activității dar, mai totdeauna, cu prețul inflației. Deci, politica monetară singură nu poate stimula eficient producția, de aceea, în practică, se impune însoțirea ei cu măsuri compensatorii stimulative, cum ar fi cele de reducere a presiunii fiscale. Reducerea impozitelor este susținută de economiștii neoliberali cu formula: "Prea multă impozitare ucide impozitarea", ilustrată de celebra curbă Laffer (reprezentant al economiei ofertei în S.U.A.). Potrivit economistului american, creşterea sarcinii fiscale va spori veniturile numai pînă la un punct, după care acestea vor scădea, ca urmare a afectării bazei impozabile şi a amplorii evaziunii fiscale. O presiune fiscală prea mare descurajează munca şi economisirea, ceea ce contribuie la încetinirea activității economice, paralizează oferta penalizînd munca şi profitul, măreşte chiar deficitul bugetar responsabil de inflație şi de creşterea dobînzilor. Altfel spus, criza nu este numai o criză a cererii, cum cred keynesienii, dar poate fi şi o criză a ofertei insuficient stimulate. În aprecierea eficacității politicii monetare sau bugetare trebuie ținut seama de context, de conjunctură, căci "în contexte diferite, măsuri tehnice analoage au efecte inegale, ori, diversitatea cadrului instituțional al politicilor monetare - ca şi al celor bugetare - este mai mare decît cea a instrumentelor lor."[1]

Apoi, impactul politicii monetare şi/sau bugetare într-o țară anume variază de la un an la altul, afectat fiind şi de modificarea profundă a structurilor monetare şi financiare, ca urmare a internaționalizării piețelor şi a succeselor inovațiilor financiare.

Politica economică trebuie să vizeze, permanent, păstrarea marilor echilibre ale economiei între obiectivele ce pot

---

[1] Jacques şi Colette Nême, op.cit, p.302.

Scanned with OKEN Scanner

forma laturile unui "careu magic": creşterea, stabilitatea preţurilor, ocuparea mîinii de lucru şi echilibrul extern. Conform principiului lui Robert Mundell, o politică economică trebuie să dispună cel puţin de tot atîtea instrumente cîte obiective de atins. De aceea, politicile economice actuale sunt din ce în ce mai mult mixturi, în dozaje diferite, ale diverselor instrumente şi politici parţiale (politica monetară, cea bugetară, politica preţurilor, a veniturilor etc.). O politică economică este cu atît mai eficace cu cît ea se apropie mai mult de idealul creşterii economice rapide, fără inflaţie, fără şomaj, şi cu realizarea unui excedent în schimburile economice externe.

5.2. Politica monetară

Politica monetară acţionează asupra contextului monetar, avînd în vedere mărimea şi costul monedei, prin care încearcă să influenţeze evoluţia globală a economiei, în principal nivelul preţurilor şi creşterea economica. Transmisia între instrumentele monetare şi obiectivele finale se operează prin intermediul obiectivelor monetare operaţionale şi al celor intermediare, astfel:

Instrumente monetare	*Obiective operaţionale*	*Obiective intermediare*	*Obiective finale*
* Rescontul	* Rata de creştere monetară	* Rata dobînzii	* Preţuri
* Intervenţiile pe piaţa monetară	*Rezervele băncilor	* Masa monetară	* Creştere
* Rezerve obligatorii	* Baza monetară	* Creditul interior	*Ocupare
* Încadrarea creditului	-------	* Rata de schimb	* Echilibru exterior

Scanned with OKEN Scanner

Politica monetară acționează prin intermediul unor mecanisme interne și externe.

a) Mecanisme interne

Manevrarea ratei dobînzii

O creștere a ratei dobînzii afectează costul împrumutului și frînează investițiile firmelor, ca și consumul menajelor, în special în ce privește bunurile de lungă întrebuințare. Ea diminuează valoarea titlurilor financiare (acțiuni sau obligațiuni), reducînd cererea de bunuri și servicii. De asemenea, o creștere a ratelor dobînzilor generează un transfer de valoare de la debitori spre creditori.

Lucrurile se petrec în sens invers în caz de scădere a ratei dobînzii.

Manevrarea agregatelor monetare

Este avută în vedere, în special, masa monetară. Reducerea sa induce o constrîngere a lichidității în sistem. Ea antrenează o reducere a ofertei de monedă, a încasărilor monetare efective, ceea ce provoacă o reducere a cererii de bunuri a agenților, ceea ce coboară prețurile și/sau producția pînă la regăsirea unui punct de echilibru.

Efecte de sens opus se produc în caz de creștere a masei monetare.

b) Mecanisme externe

Politica monetară acționează puternic asupra capitalurilor flotante. O politică de expansiune monetară tinde sa facă să refluieze capitalurile, pentru că scăderea ratelor naționale face plasamentele mai puțin atractive, în timp ce încrederea în moneda națională regresează. Efectele asupra plăților curente, mai mult indirecte și tardive sunt în același sens. Austeritatea monetară internă ameliorează soldul curent al balanței de plăți, dacă cererea, producția și importurile scad.

O politică de rigoare monetară va produce efecte inverse.

Într-un regim de schimburi fixe, balanța globală de plăți

Scanned with OKEN Scanner

se ameliorează prin austeritate monetară şi se degradează prin expansiune monetară.

Mecanismele precedente au impact şi asupra ratei de schimb. Astfel, o politică monetară de relansare favorizează deprecierea monetară. Conform modelului Interlink al OECD, o scădere a ratei dobînzii de un punct antrenează o depreciere continuă de 0,5-1 punct pe an a ratei de schimb. Dimpotrivă, o politică de austeritate monetară favorizează aprecierea monedei naționale. Spre exemplu, decelerarea monetară practicată in S.U.A. între 1980-1982 a contribuit la o întărire de 34% a dolarului american, iar în Marea Britanie la o întărire de 13% a lirei slerline, în aceeaşi perioadă. Austeritatea monetară antrenează o apreciere a ratei de schimb pe termen scurt superioară celei pe termen lung, la fel cum laxismnul monetar antrenează o depreciere a ratei de schimb pe termen scurt, superioară celei pe termen lung.

Față de regimul de schimburi fixe, schimburile flotante cresc eficacitatea politicii monetare, inclusiv în privința prețurilor interne. Astfel, variația ratei de schimb devine un nou canal de transmisie între agregatele monetare şi nivelul prețurilor. În caz de austeritate monetară, aprecierea ratei de schimb induce o reducere a inflației, datorită scăderii prețurilor de import şi a concurenței crescute. Fenomenul invers se produce în caz de laxism sau susținere monetară.

Influența variațiilor ratei de schimb asupra prețurilor are drept consecință limitarea impactului acestora asupra producției.

5.2.1. Obiectivele politicii monetare

Din punct de vedere logic, politica economică este simplă, cel puțin la nivel enunțiativ, dacă obiectivele sunt fixe. În acest caz, valorile variabilelor-obiectiv sunt date, rămînînd să fie adoptate valorile variabilelor-instrument.

Scanned with OKEN Scanner

În fapt, însă, obiectivele politicii economice sunt cel mai adesea flexibile. Altfel spus, în limbajul modelelor economice, obiectivele nu mai constituie variabile exogene ci endogene şi atunci logica politicii economice îşi schimbă natura.

În majoritatea ţărilor, guvernele urmăresc cam aceeaşi gamă a obiectivelor de politică economică: un nivel ridicat al ocupării, creşterea produsului naţional, stabilitatea cel puţin relativă a nivelului general al preţurilor, reducerea inegalităţilor etc., ponderea acordată fiecăruia putînd varia în timp şi spaţiu.

Cum politica economică luptă împotriva diferitelor "maladii" economice (şomaj, stagnare, inflaţie), retorica sa face uz adeseori de vocabularul medical. Astfel, se spune că înainte de a formula diferite "terapeutici", prin utilizarea instrumentelor politicii economice, trebuie pus mai întîi un bun diagnostic privind cauzele maladiei. Însă, cum nu există un tratament pentru cancer, întîlnim pretutindeni şomaj, inflaţie. Problema diagnosticului este strîns legată de cea a "termometrului" utilizat, de nesigura evaluare pe care acesta ne-o poate da privind situaţia existentă şi rezultatele atinse.

Obiectivele finale ale politicii monetare sunt creşterea economică şi stabilitatea preţurilor. Dar efectele politicilor monetare sunt diferite în privinţa creşterii de cele în privinţa inflaţiei, de aceea ea trebuie să-şi stabilească priorităţile.

Doctrina monetaristă favorizează stabilitatea preţurilor, chiar traversînd dificultăţi tranzitorii în privinţa ocupaţiei. Dimpotrivă, keynesismul privilegiază creşterea şi ocuparea, chiar creşterea în regim de subocupare. Pentru el, inflaţia nu reprezintă decît creşterea preţurilor dincolo de ocuparea deplină. Problema devine mult mai complexă în caz de stagflaţie sau de slumpflaţie.

După al Doilea Război Mondial, keynesismul triumfător impusese ocuparea ca obiectiv prioritar în contextul creşterii economice. După şocurile petroliere, obiectivul principal a devenit combaterea inflaţiei, însă la sfîrşitul anilor ultimului

Scanned with OKEN Scanner

deceniu prioritățile au fost din nou reconsiderate, creşterea economică cu absorbția şomajului revenind pe primul loc.

Obiectivele intermediare ale politicii monetare sunt şi ele considerate în mod diferit de cele două doctrine majore ale contemporaneității. Astfel, keynesismul privilegiază manevrarea ratei dobînzii ca obiectiv intermediar, în timp ce monetarismul îşi îndreaptă preferințele către masa monetară, al cărei control îl preconizează, printr-o politică automatică de norme axate pe o creştere monetară stabilă.

Mutațiile financiare din ultimii ani au făcut neclare contururile monedei. Astfel, distincția dintre monedă şi titlurile de valoare este mai puțin netă, iar criteriul lichidității îşi pierde sensul în clasificarea activelor. Aceste inovații financiare antrenează o mare instabilitate a cererii de active şi numeroase transferuri între ele.

În aceste condiții, interpretarea evoluției agregatelor monetare a devenit problematică, iar politicile monetare exclusive apar ca inadecvate. În mod paradoxal, liberalizarea financiară a contribuit la obsolescența monetarismului. În plus, emergența mecanismelor pieței a adus în prim plan ajustarea prețurilor. Per total, un anumit eclectism al obiectivelor monetare este astăzi inevitabil.

Pentru autorii noii macroeconomii clasice (Kydland, Prescott, Barro, Gordon), regulile monetare sunt mai valoroase decît politica discreționară, ele transmițînd credibilitate. Dacă anticipațiile agenților depind de politica afişată, un guvern are interesul să anunțe o politică de rigoare pentru a stabiliza prețurile. Dacă însă guvernul nu va fi sincer, încercînd "dezghețul" monetar, în vederea reducerii şomajului, de pildă, acest comportament va fi perceput drept politică discreționară ce *nu* respectă jocul noncooperativ cu agenții privați şi rezultatul va fi un surplus de inflație fără scăderea şomajului. Prin urmare, trebuie adoptate reguli clare, constrîngătoare, pentru a asigura reputația autorităților şi a le împiedica să revină asupra

Scanned with OKEN Scanner

angajamentelor asumate.

Independența Băncii centrale - principala autoritate monetară - devine tot mai mult o garanție a continuității politicii monetare şi a creşterii încrederii în aceasta. În timp ce puterea politică este vulnerabilă la presiuni, puterea monetară (conducătorii Băncii centrale) acordă o mai mare importanță stabilității prețurilor, conservînd prioritatea acesteia şi adaptînd instrumentarul utilizat şi dă dovadă de o mai mare fermitate şi credibilitate.

Există o relație directă, de dependență, între gradul de independență al Băncii centrale şt stabilitatea prețurilor (rata inflației). Globalizarea financiară a sporit rolul credibilității în cadrul mediilor financiare în privința impactului politicii monetare. Credibilitatea limitează manevrarea ratei dobînzii prin reacțiile pieței financiare şi ale pieței ratelor de schimb.

Prin creşterea independenței băncilor centrale, un element esențial al politicii economice, cel monetar, este sustras puterii politice, multiplicînd astfel centrele de decizie, ceea ce provoacă numeroase discuții. Oricum, procesul pare ireversibil, monedele nemaifiind expresia vechilor puteri politice naționale, ele concurînd pe diferitele piețe şi integrîndu-se în diferite sisteme multinaționale, cum este Uniunea Europeană. Aceasta poate afecta coerența politicii economice, necesara armonizare a politicii monetare cu celelalte elemente ale politicii economice, şi limita utilizarea politicii monetare active în susținerea creşterii.

Într-o economie deschisă pot exista conflicte între obiectivele interne şi cele externe, datorită dualității politicii monetare. Subocuparea însoțită de excedent extern reclamă susținere monetară, în timp ce supraocuparea, supraîncălzirea economiei şi deficitul exterior impun austeritate monetară. Conflictele apar însă în momentul coexistenței subocupării cu deficitul exterior, sau a supraîncălzirii interne cu ascedent extern. În asemenea situații, unicitatea instrumentului monetar

Scanned with OKEN Scanner

nu poate face față dualității obiectivelor.

Internaționalizarea financiară conduce adesea la privilegierea aspectelor externe, creînd astfel o constrîngere monetară exterioară asupra ratelor dobînzii în caz de fixitate a cursului de schimb. Dacă se dorește menținerea cursului de schimb și evitarea mișcărilor masive de capitaluri, atunci ratele interne ale dobînzilor nu trebuie influențate de anticipațiile de schimb ale operatorilor. O creștere / scădere a ratelor străine ale dobînzilor implică o creștere / scădere a celor naționale, pentru o anumită rată de schimb și anticipări date.

Actualmente, lumea monetară este ierarhizată în trei cercuri concentrice. În centru, S.U.A. dispun de o largă autonomie pentru politica lor monetară, datorită rolului internațional al dolarului și a posibilității de a perpetua an de an un "deficit fără lacrimi". Într-un al doilea cerc, se pot regăsi Uniunea Europeană, Japonia și, eventual, Marea Britanie și Elveția, țări care pot privilegia obiectivele lor interne, dar care trebuie să țină cont de politica americană, dacă nu vor să provoace fluctuații majore ale monedelor lor față de dolar. În ultimul cerc se găsesc țările periferice, a căror politică monetară rămîne larg subordonată considerațiilor externe. Dependența externă a politicii monetare este la rîndul ei dependentă de două elemente: 1) inserția în sistemul monetar internațional și 2) urmărirea unui anumit obiectiv al cursului de schimb de către autoritățile monetare naționale.

5.2.2. *Instrumentele politicii monetare*

Există instrumente de control direct și instrumente de control indirect. Pe măsura liberalizării contextului financiar, se înregistrează o creștere a importanței instrumentelor indirecte, în profitul unei economii a piețelor financiare.

*a) **Politica rescontului***. Manevrînd rata dobînzii și

Scanned with OKEN Scanner

plafonul pentru fondurile acordate băncilor comerciale, băncile centrale redefinesc condițiile finanțării în economie. Aceasta antrenează mai multe efecte. Există mai întîi un efect-cantitate asupra lichidităților băncilor, asupra posibilității acestora de acordare de credite, de creație monetară. Apoi se exercită un efect-preț: o reducere a ratei de refinanțare incită băncile la creşterea ratelor dobînzilor pentru creditele acordate în economie, ceea ce frînează cererea de finanțare bancară. Un al treilea efect se îndreaptă asupra anticipațiilor agenților.

Eficacitatea acestui instrument este limitată. Pe de o parte, rata rescontului modificîdu-se rar, nuditatea sa împiedică o adaptare rapidă la modificarea condițiilor de pe piață. Pe de altă parte, ea nu afectează decît băncile ce apelează la refinanțare. Țările ce utilizează mai intens această politică sunt Japonia şi Germania.

b) Intervențiile pe piața monetară (open market)

Banca centrală intervine pe piața monetară prin cedarea şi cumpărarea de titluri. Pentru a reduce creația monetară, ea cedează titluri plătite în „monedă Banca centrală" de către băncile comerciale. Pentru a stimula creația monetară, ea cumpără titluri, furnizînd "monedă Banca centrală". Contrar ratei scontului care este fixă, intervențiile pe piața liberă se efectuează la rate variabile, în funcție de tendințele pieței. Acest instrument este utilizat intens în mai toate țările dezvoltate. El vizează mai ales piața interbancară, căreia Banca centrală decide ce volum de lichidități doreşte să-i furnizeze şi presupune existența unei piețe secundare importante pe care se negociază titlurile de valoare. Cea mai mare dezvoltare o cunoaşte această tehnica in S.U.A., care este şi cea mai mare piață de titluri de stat.

Această politică influențează creația monetară pe două căi. Pe de o parte, efectul-cantitate provocat acționează prin lichiditățile băncilor, vînzarea sau cumpărarea de titluri reducîndu-le sau crescîndu-le lichiditatea, ceea ce le incită să

Scanned with OKEN Scanner

scadă sau să sporească creaţia de monedă. Pe de altă parte, efectul-preţ trece prin rata dobînzii pe piaţa monetară; vînzarea (cumpărarea) de titluri făcând să crească (scadă) rata monetară, deci şi costul resurselor băncilor. Aceasta le incită să crească (scadă) propriile rate ale dobînzilor, de unde o scădere (creştere) a volumului creditelor bancare.

Acest instrument prezintă o serie de avantaje faţă de rata scontului. Mai întîi, iniţiativa aparţine Băncii centrale. Apoi, el acţionează în maniera descrisă asupra tuturor instituţiilor financiare. Nu în ultimul rînd, un mare avantaj este supleţea instrumentului, pentru că nivelul şi volumul intervenţiilor variază în funcţie de piaţă.

c) Politica rezervelor obligatorii

Aceasta constă în a obliga băncile comerciale să deţină „moneda Banca centrală" într-o anumită fracţiune din valoarea propriului bilanţ, în cont la Banca centrală, în general nepurtător de dobîndă. Procentul respectiv poate fi aplicat asupra creditelor sau asupra depozitelor, iar rata poate varia în funcţie de termenele scadente sau de originea depozitelor. Această politică poate fi aplicată numai băncilor, sau tuturor instituţiilor de credit.

Practica rezervelor obligatorii a fost introdusă ca regulă prudenţială în S.U.A., în 1933, mai apoi ea răspîndindu-se ca mijloc al politicilor monetare conjuncturale în majoritatea ţărilor, procentele diferind însă foarte mult de la o ţară la alta.

Rezervele obligatorii exercită mai întîi un efect de lichiditate, acţionînd asupra cererii de monedă centrală. Astfel, ele pot fi utilizate pentru a compensa efectul unor factori autonomi, o creştere a lor, de pildă, putînd compensa efectul expansionist al unui aflux de devize.

Rezervele obligatorii acţionează asupra creşterii monetare, o creştere (reducere) a procentului reduce (creşte) multiplicatorul creditelor, ca şi rezervele libere ale băncilor. De asemenea, acest instrument exercită un efect-preţ, o creştere a sa constrînge băncile să se adreseze pieţei monetare pentru

Scanned with OKEN Scanner

dobîndirea capitalurilor necesare. Aceasta induce o creştere a ratei dobînzii pe piaţa monetară, deci a costului resurselor băncilor şi implicit al propriilor rate. Efectul invers se produce în caz de scădere a coeficientului general.

Acest instrument poate oferi politicii monetare un grad sporit de libertate prin disocierea costului creditului de rata dobînzii pe piaţa monetară. Totuşi, el a scăzut ca importanţă în ansamblul politicilor monetare conjuncturale, începînd cu 1980. Cîteva ţări chiar au renunţat la el (Marea Britanie, Suedia). Acest recul se explică prin presiunea inovaţiilor financiare, creşterea operaţiunilor şi a instituţiilor nesupuse rezervelor obligatorii şi mai ales prin deschiderea internaţională tot mai mare, care a condus la tendinţa reducerii coeficienţilor practicaţi pentru a evita delocalizarea operaţiunilor şi fuga capitalurilor.

d) Politica de încadrarea a creditului

Este un mijloc direct de control, ce a cunoscut, de asemenea, o reducere semnificativă în ultimul timp. Încadrarea creditului constă în fixarea de norme, de plafoane de credit pentru instituţiile monetare, pe o perioadă de timp. Este o politică esenţialmente antiinflaţionistă, menită să frîneze creaţia monetară. Normele sunt stabilite anual, depăşirea lor fiind sancţionată prin rezerve obligatorii suplimentare, cu o rată progresivă în funcţie de amploarea depăşirii normelor.

Acest instrument a fost utilizat periodic în Italia, Belgia, Suedia, Danemarca, Olanda, Japonia, Franţa, fiind însă refuzat în S.U.A. şi Germania, care l-au considerat prea dirijist. Eficacitatea sa este mai mare acolo unde lipsesc în mod relativ finanţările substituibile creditelor bancare.

În ultimii 20 de ani, mijloacele de control direct s-au redus în mod progresiv pînă aproape de dispariţie. Marea Britanie, Belgia, Olanda, Italia, Danemarca, Elveţia, Franţa ş.a. le-au suprimat efectiv. Această evoluţie se explică, în primul rîud, prin incovenientele controlului direct care antrenează distorsiuni în alocarea resurselor, producînd un efect de scleroză

Scanned with OKEN Scanner

asupra pieței și producînd rente de conjunctură și, de aici, numeroase inegalități.

O altă explicație constă în mutațiile și transformările financiare înregistrate în ultimii ani, ce oferă numeroase posibilități de ocolire a controlului direct. Pe de o parte, deschiderea financiară internațională, în primul rînd eliminarea controlului schimburilor, a furnizat facilități de finanțare din exterior. Pe de altă parte, dezvoltarea piețelor financiare a oferit mijloace de finanțare substituibile creditelor bancare. Extinderea rolului pieței în finanțare și refluxul parțial al economiei de credit au mărit influeața acțiunii prin intermediul ratelor dobînzii. În fine, deschiderea internațională a suscitat o concurență sporită între țări pentru atragerea de capitaluri și active financiare. Aceasta a antrenat un reflux al reglementărilor de orice fel și, în primul rînd, al restricțiilor de natură cantitativă.

În afară de încadrarea creditului, administrarea ratelor dobînzilor bancare constituie un alt instrument de natură dirijistă. Acesta poate viza dobînda activă, prelevată la creditele acordate de bănci și/sau dobînda pasivă, bonificată depunătorilor. Dar și această reglementare a ratelor dobînzilor a regresat în majoritatea țărilor dezvoltate. A progresat. în schimb, reglarea indirectă a creației monetare prin intermediul lichidității bancare, utilizînd în principal intervențiile pe piața liberă și uneori rezervele obligatorii.

5.2.3. Tipurile reglării monetare

În mod obișnuit, se distinge între reglarea prin intermediul bazei monetare mai puțin frecventă și reglarea prin intermediul ratei dobînzii, mai răspîndită.

a) Reglarea prin intermediul bazei monetare

Baza monetară este formată din numerarul în circulație și

Scanned with OKEN Scanner

depozitele bancare la vedere. Uneori, este asimilată cu „moneda Banca centrală (numerarul în circulaţie şi rezervele băncilor). Banca centrala este cea care stabileşte volumul lichidităţilor furnizate pieţei monetare. Oferta de monedă fiind astfel determinată, ajustarea pe piaţa monetară se efectuează prin variaţia ratei dobînzii, chiar dacă aceasta determină o puternică instabilitate a ratelor.

Favorabili acestei politici, monetarişiii afirmă că masa monetară este controlabilă plecînd de la baza monetară, potrivit unei secvenţe de tipul:

bază monetară - masă monetară - venit nominal

Condiţiile unei reuşite depline sunt rareori reunite. Este necesar ca băncile să aibă rezerve excedentare pentru a suporta variaţia ratelor dobînzii, dacă nu, creşterea acestora poate să le aducă mari prejudicii. Este necesară apoi stabilitatea comportamentului băncilor pentru a permite funcţionarea multiplicatorului de credit. În plus, adeseori, raportul dintre baza monetară şi masa monetară se dovedeşte instabil.

Această politică prezintă incovenientul că antrenează o mare instabilitate a ratelor dobînzilor, ceea ce poate modifica cererea de monedă, politica rezervelor bancare şi provoca efecte financiare greu de stăpînit. În egală măsură, ea poate afecta stabilitatea ratelor de schimb, deci numeroase riscuri şi incertitudini, ca şi o mare instabilitate. Ea are, însă, efecte pozitive în stăpînirea inflaţiei şi a fost utilizată cu succes în S.U.A., Marea Britanie, Germania ş.a.

b) Reglarea prin intermediul ratei dobînzii

Aflată in inima acţiunii monetare, acest tip de reglare este larg utilizat în numeroase ţări. În acest caz, variabila operaţională este rata dobînzii. Banca centrală acţionează manevrînd costul monedei centrale, pentru echilibrarea pieţei. Astfel, mecanismul de transmisie trece prin variaţia costului monedei centrale. O creştere a ratei dobînzii interbancare

Scanned with OKEN Scanner

afectează costul resurselor, rentabilitatea şi comportamentul băncilor, care cresc ratele proprii ale dobînzilor, rezultînd o reducere a cererii de credite şi deci a creaţiei monetare. Dincolo de sectorul bancar, în economia reală, aceste evoluţii se repercutează asupra preţurilor titlurilor şi bunurilor pe piaţă.

Eficacitatea acestui tip de reglare depinde de factori diverşi şi e limitată în cazul unui conflict de obiective, atunci cînd unicitatea unui instrument se confruntă cu dualitatea obiectivelor interne şi externe.

Inovaţiile şi mutaţiile financiare produse în ultimul timp produc efecte ambivalente privind acest tip de reglare monetară. Dacă evoluţiile financiare interne au crescut eficienţa reglării prin intermediul ratelor dobînzii, cele internaţionale au accentuat constrîngerea în privinţa utilizării sale.

Mutaţiile financiare au contribuit la creşterea eficacităţii acestei politici. Liberalizarea financiară creşte rolul anticipărilor şi reduce impactul politicii monetare asupra ratelor dobînzii pe termen lung, crescînd elasticitatea acestora. În acelaşi timp, cresc posibilităţile de substituire între active monetare sau nonmonetare şi se întăreşte legătura dintre ratele naţionale ale dobînzilor şi cele străine.

5.3. Politica bugetară

Politica bugetară utilizează veniturile şi cheltuielile publice macroeconomice. Orientarea sa face obiectul unor tradiţionale divergenţe, ale căror termeni s-au modificat odată cu criza finanţelor publice din ultimii ani.

5.3.1. Mecanismele politicii bugetare

Bugetul este un mijloc de impulsionare sau de frînare

Scanned with OKEN Scanner

deliberată a economiei şi, totodată, un factor de stabilizare a conjuncturii.

a) *Fundamentele acţiunii bugetare*

Impulsionarea bugetară. Multiplicarea bugetară se bazează pe interacţiunea cerere-producţie-venit, ca urmare a variaţiilor deliberate ale mărimilor bugetare în cadrul procesului bugetar.

Multiplicatorul cheltuielor publice este egal cu 1/1-c, unde c reprezintă înclinaţia marginală spre consum. Prin urmare, o cheltuială publică provoacă o creştere similară a producţiei şi a venitului, care este cheltuit în funcţie de înclinaţia marginală spre consum. Conform teoremei lui Haavelmo, "dacă funcţia consumului este liniară şi dacă investiţia globală este constantă, un impozit suplimentar, a cărui mărime este integral cheltuită, creşte venitul naţional şi lasă neschimbat venitul disponibil şi consumul, şi aceasta independent de valoarea înclinaţiei marginale spre consum".

Stabilizarea conjuncturii. Bugetul este sensibil la conjunctură, care afectează mai mult veniturile decît cheltuielile. Veniturile fiscale şi soldul bugetar sunt – spuneam - foarte sensibile la situaţia activităţii economice. Soldul se ameliorează în condiţii de expansiune economică şi se degradează în caz de recesiune. În concluzie, acţiunea bugetară limitează instabilitatea conjuncturală.

Stabilizarea conjuncturii este efectul exercitat asupra cererii finale prin reacţia spontană a bugetului la variaţiile conjuncturii. Amortizarea fluctuaţiilor ciclice se fondează pe superioritatea sensibilităţii veniturilor asupra celei a cheltuielilor. O recesiune face sa cadă veniturile fiscale în raport cu cheltuielile, ceea ce creează un deficit care stimulează activitatea. Expansiunea face să crească veniturile mai mult decît cheltuielile, ceea ce conduce la un excedent care frînează expansiunea. În ambele cazuri, stabilizarea se produce în mod spontan, fără măsuri deliberate. Amploarea, gradul stabilizării

depind de ponderea bugetului de Stat în P.I.B,. de progresivitatea impozitelor şi de sensibilitatea veniturilor fiscale la evoluţiile conjuncturii (ridicată, în cazul impozitelor pe producţie şi pe venit, slabă în cazul impozitelor pe patrimoniu).

b) *Obstacolele interne*

Incidenţa politicii bugetare asupra producţiei este limitată de fenomene de evicţie, de dezvoltări ale sectorului public în dauna celui privat, care generează blocaje financiare, creşteri de preţuri, anticipări contraproductive ale agenţilor ş.a.

Evicţia de natură financiară constă în aceea că finanţarea prin împrumut a cheltuielilor publice poate suscita o creştere a ratelor dobînzilor care să afecteze sectorul privat. Evicţia financiară este ansamblul efectelor negative abătute asupra cheltuielilor private, ca urmare a creşterii dobînzilor, generate de acumularea împrumuturilor publice.

O susţinere bugetară fără acompaniament monetar antrenează o creştere a ratei dobînzilor ce frînează creşterea veniturilor. Aşa s-a întîmplat, de pildă, în S.U.A., la începutul anilor '80, sau în Germania după reunificare, sau chiar în România deceniului zece. Dimpotrivă, evicţia financiară poate fi redusă printr-o susţinere monetară. Dacă oferta de monedă creşte, tensiunea asupra ratelor se diminuează, ceea ce conduce la o creştere a veniturilor.

Evicţia este cu atît mai puternică cu cît substituţia între titlurile de valoare şi monedă este mai slabă. În cazul unui grad mai ridicat de substituţie, o creştere a ratelor reduce cererea de monedă şi evicţia se reduce.

Alte dificultăţi interne. Efectele asupra avuţiei sunt nesigure. Incidenţa titlurilor publice asupra cererii de bunuri este ambivalentă. La rîndul lor, anticipările implică o dublă frînare. Pe de o parte, anticipările privind creşterea impozitelor în viitor pot incita agenţii la reducerea cheltuielilor. Pe de altă parte, anticipaţiile inflaţioniste pot avea două efecte negative: mai întîi, ele pot suscita reducerea cheltuielilor pentru menţinerea valorii

Scanned with OKEN Scanner

reale a încasărilor, apoi ele pot accelera creşterea salariilor şi a costurilor, ceea ce frînează relansarea.

**Teorema echivalenţei între impozit şi împrumut* (R. Barro). Această teoremă enunţă faptul că finanţarea cheltuielilor publice prin impozit sau prin împrumut are consecinţe reale şi monetare similare. David Ricardo emisese deja această idee în cazul finanţării cheltuielilor neproductive. În1974, în *Journal of Political Economy*, R. Barro redescoperă această idee plecînd de la un alt tip de analiză, centrată pe anticipaţiile consecutive unui împrumut public. El presupune că menajele au anticipaţii raţionale, prevăzînd creşteri ale impozitelor pentru rambursarea împrumutului public respectiv şi au un comportament mai curînd altruist privind generaţiile viitoare: în loc de a consuma, ele vor economisi mai mult pentru ca moştenitorii să poată face faţă unei creşteri a impozitelor în viitor. Astfel, nu se produc transferuri de sarcini între generaţii şi titlurile sau împrumuturile publice nu sporesc avuţia netă a naţiunii.

Această teză este diferită de cea privind evicţia financiară, deoarece deficitul se finanţează, în acest caz, printr-o creştere a economiilor. Ea conduce la o critică radicală a eficienţei politicii bugetare. Totuşi, analiza lui Barro se bazează pe ipoteze discutabile, mai ales cele privind calitatea anticipaţiilor menajelor şi impactul acestora asupra impozitelor viitoare, trecînd prin strategia lor privind descendenţii

**Efectul politicii bugetare asupra inflaţiei* este, de asemenea, unul ambivalent. O susţinere de natură bugetară a economiei poate, la început, suscita cereri excedentare, iar aceasta depinde de amploarea impactului bugetului asupra cererii şi de rigidităţile ofertei globale sau sectoriale. Mai mult, creşterea producţiei şi a ocupării provoacă creşteri de salarii şi, deci, de costuri. Pe de altă parte însă, aceasta reduce costurile fixe unitare, ceea ce poate antrena creşteri temporare de productivitate a muncii.

Pe total, amploarea derivei preţurilor depinde de

Scanned with OKEN Scanner

rapiditatea ajustărilor în materie de ocupare, de rigiditatea ofertei şi de sensibilitatea salariilor la şomaj, de cea a preţurilor la tensiunile asupra capacităţilor şi de insensibilitatea lor la cîştigurile de productivitate. Efectul global al politicii bugetare asupra preţurilor trebuie să fie slab pe termen scurt, şi mai marcant pe termen lung, odată cu creşterea tensiunilor.

Pentru monetarişti, impactul politicii bugetare asupra preţurilor depinde de finanţarea monetară a cheltuielilor publice, în timp ce keynesiştii consideră că efectul inflaţionist al unei susţineri bugetare a ocupării mîinii de lucru este, în general, redus.

c) ***Mecanismele externe***

Politica bugetară acţionează şi asupra echilibrelor externe antrenînd pe această cale perturbaţii şi în interior.

* ***Efectele externe***. O relansare bugetară tinde de obicei să degradeze balanţa comercială, prin acţiunea pe care o provoacă asupra cererii globale. Aceasta suscită o creştere a importurilor. Dacă această susţinere bugetară antrenează un derapaj al preţurilor, aceasta degradează competitivitatea, ceea ce face să crească importurile şi să scadă exporturile. Această influenţă a bugetului asupra soldului curent al balanţei comerciale a fost subliniată de autori prestigioşi ca Godley, Eltis, Cripps sau McKimnon.

Impactul bugetului asupra mişcărilor de capitaluri flotante este mai complex. O relansare bugetară fără acompaniament monetar produce două efecte de sens contrar. Pe de o parte, aceasta contribuie la o creştere a ratelor naţionale ale dobînzilor, ceea ce conduce - în mod normal - la o atragere de capitaluri în bănci. Pe de altă parte, aceasta riscă să suscite o neîncredere a mediilor financiare în monedă şi să declanşeze o plecare a capitalurilor din băncile naţionale. Incidenţa netă rămîne de determinat.

Efectul politicii bugetare asupra ratei de schimb este variabil. O susţinere bugetară suscită o depreciere a monedei

Scanned with OKEN Scanner

naționale dacă tendința de degradare comercială nu este compensată printr-un aflux de capitaluri, ceea ce se întîmplă dacă capitalurile sunt puțin sensibile la rata dobînzii. Dimpotrivă, susținerea bugetară favorizează aprecierea monedei naționale dacă tendința de degradare comercială este compensată de un flux de capitaluri, ceea ce se întîmplă dacă capitalurile sunt foarte sensibile la rata dobînzii.

* ***Incidența internă a politicii bugetare.*** Deschiderea comercială spre exterior reduce impactul politicii bugetare asupra producției interne. Efectul deschiderii comerciale și financiare asupra incidenței politicii bugetare depinde de sistemul de schimb și de mobilitatea capitalurilor. Dacă capitalurile sunt puțin sensibile la rata dobînzii, o susținere bugetară conduce la o depreciere a ratei dobînzii, de unde poate rezulta un spor de competitivitate, care crește incidența asupra producției. Dacă sensibilitatea capitalurilor față de rata dobînzii e mare, susținerea bugetară antrenează o apreciere a ratei de schimb, o pierdere de competitivitate care reduce eficacitatea politicii bugetare asupra producției.

Dar trebuie să ținem seama și de flexibilitatea prețurilor. Astfel, în cazul unei mobilități slabe a acestora, deprecierea cursului conduce la creșterea inflației, ceea ce reduce impactul politicii bugetare asupra activității economice. Dimpotrivă, dacă avem o mobilitate ridicată a prețurilor, aprecierea cursurilor apasă asupra prețurilor, ceea ce crește impactul politicii bugetare asupra activității.

În fine, anticipațiile pot perturba, de asemenea, rezultatele politicii bugetare. O criză gravă de încredere în monedă poate suscita o creștere puternică a ratelor dobînzii, reducînd pînă la dispariție impactul real al bugetului.

Scanned with OKEN Scanner

5.3.2. Tipurile politicii bugetare

a) Politici bugetare ortodoxe

* *Norma echilibrului bugetar.* Este preferată în principal de abordările liberale, pentru două motive. Mai întîi, pe plan macroeconomic, aceasta vizează neutralitatea bugetară, pentru a evita dezechilibrele: evicția sectorului privat, inflația și deficitul extern. Apoi, pe plan microeconomic, această abordare își propune să limiteze risipa. Potrivit lui Milton Friedman, deficitele sunt nefaste, pentru că ele încurajează iresponsabilitatea pe plan politic şi nu atît pentru faptul că antrenează creşterea dobînzilor.

Practica ortodoxiei bugetare, a bugetelor echilibrate, a dominat politicile economice pînă la criza din '29-'33. Pe parcursul anilor de după, mai cu seamă după al Doilea Război Mondial, ortodoxia a regresat. În Japonia, ea a fost respectată pînă în 1965, la fel în Elveția. În alte părți, însă, echilibrul bugetar nu a mai apărut decît cu caracter episodic (S.U.A.-1952-1959; Franța-1964). Au existat, totuşi, încercări de instituționalizare a echilibrului bugetar (Buchanan, Wagner-1977), sub forma unui amendament constituțional care să prevadă obligativitatea prezentării şi votării, în fiecare an, a unui buget echilibrat, ca şi reducerea imediată a cheltuielilor, în caz de previziuni inexacte, pentru restabilirea echilibrului, în maximum trei luni.

Dar avantajele macroeconomice ale normei echilibrului bugetar sunt discutabile, pentru că deficitul bugetar nu antrenează, în mod automat, nici inflația, nici evicția, nici deficitul extern, chiar dacă le favorizează. Pe de altă parte, simplul echilibru bugetar nu garantează nici stabilitatea prețurilor, nici a ratelor dobînzii, nici echilibrul exterior. Mai mult, un buget echilibrat nu este neutru, cîtă vreme volumele bugetare şi structura acestora variază. Alegerea veniturilor şi a cheltuielilor este la fel de importantă ca şi echilibrul global.

Scanned with OKEN Scanner

Neutralitatea este, deci, iluzorie.

Apoi, norma aceasta a echilibrului bugetar prezintă incovenientul că măreşte instabilitatea în economie. În caz de recesiune, soldul bugetar se degradează prin reducerea intrărilor fiscale. Menţinerea echilibrului, în acest caz. implică măsuri deliberate de austeritate (reducerea cheltuielilor, sau creşterea veniturilor), care agravează recesiunea.

Dimpotrivă, în caz de supraîncălzire a economiei, soldul bugetar se ameliorează prin creşterea intrărilor fiscale. În acest caz, menţinerea echilibrului bugetar implică masuri deliberate de susţinere (scăderea impozitelor, sau creşterea cheltuielilor) care accentuează supraîncălzirea.

În concluzie, teza echilibrului bugetar menţinut în toate circumstanţele nu este sustenabilă din punctul de vedere al stabilizării economice; este un contrasens consjunctural. Aceasta nu înseamnă că nu sunt utile anumite norme privind nivelul datoriei publice ca procent din P.I.B., sau al volumelor bugetare, respectiv plafoane de cheltuieli publice sau de prelevări obligatorii, prezentate de asemenea ca procente din P.I.B. Reieşite din abordarea de tip ortodox, aceste norme au un caracter mai curînd informal, tentativele de instituţionalizare fiind relativ puţine. În general, ele conduc la politici bugetare prociclice.

b) Politicile bugetare active

Eşecul politicilor ortodoxe în faţa Marii Depresiuni a favorizat recursul la politici bugetare active, începînd cu anii '30.

1) Politica bugetară ciclică a fost propusă de autorii suedezi (Myrdal, Ohlin), în anii '30, şi preconizează acceptarea deficitului bugetar în perioadele de expansiune şi constituirea de rezerve pentru finanţarea deficitelor în perioadele de recesiune. Politica propusă încearcă să profite de posibilitatea compensărilor generată de alternanţa fazelor de contracţie şi de expansiune ale ciclului economic, care ar sugera mecanisme de

Scanned with OKEN Scanner

stabilizare cvasiatomată. Astfel, efectele financiare favorabile ale unei supraîncălziri a economiei sunt utilizate pentru a compensa efectele financiare nefavorabile ale unei recesiuni. Noțiunea de echilibru bugetar nu este abandonată, dar ea este asociată fluctuațiilor economiei, iar echilibrul anual este înlocuit printr-unul pe termen mediu spre lung: 7-10 ani. Fără să prevadă o acțiune discreționară, această concepție rupe cu ortodoxia clasică și neoclasică.

Ca tehnici sunt utilizate: fondurile de rezervă, fondurile de egalizare sau de echilibrare bugetară, ajustarea prin amortisment alternativ, în care excedentele din fazele de expansiune sunt utilizate pentru rambursarea datoriilor efectuate în fazele de recesiune.

În Suedia, această politică a fost introdusă odată cu reforma bugetară din 1937, la sugestia lui Gunnard Myrdal. A mai fost aplicată în Republica Federală Germania, în cursul anilor '50, stimulînd reconstrucția posbelică. Totuși, această politică a avut, în general, o aplicabilitate restrînsă.

2) Politica bugetară discreționară. Potrivit abordării keynesiste, care oferă fundamentul teoretic al acestei politici, echilibrul bugetar are o importanță redusă în asigurarea echilibrului economic de ansamblu. Politica bugetară trebuie – potrivit acestei concepții - să vizeze resorbția dezechilibrelor globale. Astfel, în perioade de subocupare, ar trebui practicat un deficit bugetar deliberat; în perioade de inflație deschisă, cu ocupare deplină, s-ar impune – dimpotrivă - austeritatea bugetară. Prin urmare, nu se recomandă un deficit bugetar permanent, ci soldul bugetar este legat de evoluțiile conjuncturii.

Finanțarea de inspirație keynesiană este una funcțională, cuprinzînd un ansamblu de măsuri bugetare și financiare menite a compensa variațiile cererii globale, considerate responsabile de dezechilibrele economice și de șomaj. Un alt autor cu contribuții în domeniul finanțării funcționale, A. Lerner, a enunțat următoarele legi ale acesteia: 1) Guvernul trebuie să fixeze

Scanned with OKEN Scanner

soldul bugetar astfel încît echilibrul dintre cererea şi oferta globală să fie obţinut în condiţii de ocupare deplină. 2) Pentru a acoperi eventualul deficit, Trezoreria trebuie să aleagă tipul de finanţare care să permită obţinerea nivelului dorit al ratei dobînzii şi, deci, cel al investiţiilor private. 3) Crearea şi distrugerea de monedă prin intermediul Trezoreriei trebuie să permită satisfacerea principiilor enunţate la punctele 1) şi 2).

În practică, găsim destule exemple de aplicare a acestui tip de politică. În anii '30, New Deal-ul american a presupus cheltuieli importante, în special pentru finanţarea unor mari lucrări de infrastructură, rezultînd un nu mai puţin important deficit, ce a fost finanţat mai ales prin emisiune de titluri de stat achiziţionate de către bănci. Un exemplu similar regăsim în Suedia la începutul anilor '30, sau în Germania nazistă, cu menţiunea că aici deficitul a fost finanţat prin creaţie monetară (rate rescontate de către Banca centrală), iar cheltuielile au vizat masiv şi reînarmarea ţării.

În perioada de creştere economică de după al Doilea Război Mondial, politica bugetară a fost mai curînd un instrument conjunctural, iar exemplele de utilizare sunt numeroase, în majoritatea ţărilor dezvoltate. Reţinem doar celebra *Tax Cut* practicată de administraţiile Kennedy şi Johnson, inspirată de keynesieni, o politică ce cuprindea reduceri de taxe fiscale pentru investiţii, şi impozitare mai consistentă a veniturilor menajelor şi societăţilor, pînă în 1965, accentul deplasîndu-se apoi pe impozitele indirecte şi politica *stop and go* practicată de Marea Britanie, Franţa, Suedia şi alte ţări capitaliste europene în anii '50-'60.

c) Tehnici de politică bugetară activă. În anii '60-'70 era utilizată frecvent reglarea fiscală a investiţiilor sub forma relaxării fiscale sau a amortizării accelerate în favoarea întreprinderilor. O tehnică particulară este cea a fondurilor de rezervă pentru investiţii, practicată mai intens în Suedia, tehnică

Scanned with OKEN Scanner

prin care firmele îşi depun o parte a profiturilor ca rezervă la Banca centrală, iar reglementările privind ocuparea depind de evoluţia conjuncturii (de taxare în caz de recesiune, suprataxare în caz de supraîncălzire a economiei).

În anumite ţări, executivul dispune de o marjă mai largă de libertate faţă de legislativ în ce priveşte utilizarea bugetului ca instrument conjuctural. Astfel, Suedia practică un "buget de eventualitate", votat în avans de către Parlament şi executat prin hotărîri guvernamentale; în Germania, Guvernul poate utiliza o parte a veniturilor fiscale pentru un fond de ajustare conjuncturală a salariilor şi pensiilor: în Franţa, Guvernul utilizează Fondul de acţiune conjuncturală, cuprinzînd credite păstrate în rezervă şi deblocate în caz de necesitate, sau amînate, după caz.

Indicatori ai politicii bugetare

a) Soldul bugetar al ocupării depline. Este soldul bugetar virtual corespunzînd utilizării întregului potenţial, pentru o anumită structură fiscală şi un program determinat de cheltuieli. Este vorba de ecartul dintre venituri şi cheltuieli în condiţii de ocupare deplină.

Acest indicator indică sensul politicii economice cu un sold pozitiv reflectînd o politică restrictivă, iar unul negativ - una expansionistă. Indicatorul a fost elaborat în S.U.A. de către economiştii keynesieni, în anii '50 şi era menit să releve faptul că, în epocă, politica bugetară a S.U.A. era una restrictivă în condiţii de subocupare. Calculul său comportă, însă, o doză de arbitrariu, neexcluzînd automatismele. De exemplu, într-o economie în creştere, el creşte în mod spontan, supraestimînd caracterul restrictiv al politicii.

b) Soldurile bugetare corectate de OECD

Soldurile corectate de influenţa conjuncturală se obţin disociind componenta conjuncturală legată de ecartul producţiei în raport cu nivelul său tendenţial. Veniturile şi cheltuielile corectate se obţin plecînd de la cele curente, ponderate cu

Scanned with OKEN Scanner

elasticitatea lor în raport cu PIB-ul (ca volum) şi ecartul relativ al PIB în raport cu valoarea sa tendenţială. Soldurile bugetare corectate cu inflaţia relevă cîştigurile reale, activele financiare, veniturile şi datoriile financiare nete.

Mai sunt utilizaţi şi alţi indicatori, cum ar fi: soldul ciclic neutru, impulsul bugetar, soldul lichidităţilor.

Politicile bugetare in criză: între susţinere şi asanare

Politicile bugetare de susţinere deliberată cunosc un reflux temporar. Ele au fost practicate în anii '70, în faţa problemei şomajului, fără a se încerca o întoarcere la echilibrul clasic după primul şoc petrolier. Astfel, soldul corectat al conjucturii a rămas negativ pentru ansamblul ţărilor din G-7. Impulsul bugetar cel mai puternic s-a exercitat în 1975 şi în 1978.

În anii '80, aceste politici au fost puţin utilizate. Dominant a devenit *reaganomics*-ul, inspirat de economia ofertei bazată - în principal - pe reducerea ratei de impozitare şi influenţarea economiei prin mijloace monetare, mai ales. În această perioadă, politicile bugetare practicate sunt mai curînd politici de asanare progresivă. Statele au căutat astfel o reducere progresivă a deficitelor mai ales pe calea reducerii cheltuielilor bugetare. Astfel Japonia - de pildă -a trecut de la un deficit public de 5,5% din PIB în 1979, la excedent de 2,5% în 1989; Germania de la - 3,7% in 1981 la + 0,2% în 1989; Marea Britanie de la – 4,4% în 1978 la + 1,4% în 1989; Franţa de la - 3,1 % în 1983 la + 0,2% în 1989 etc.

Debutul anilor '90 a marcat întoarcerea la politica bugetară anticiclică. Mai multe ţări au practicat o susţinere bugetară deliberată: Germania după reunificare, Marea Britanie, Japonia demonstrînd că e destul de greu de renunţat la politicile bugetare active. Pe de altă parte, pe parcursul recesiunii din 1991-1993, majoritatea ţărilor au mizat pe stabilizarea automată a pieţei, cu succes, am spune.

Scanned with OKEN Scanner

5.3.3. *Eficacitatea politicii bugetare*

Politica bugetară influențează îndeobște, producția, dar de o manieră redusă și suscită tensiuni în ceea ce privește prețurile, ratele dobînzilor și fluxurile cu exteriorul. Cel puțin așa reiese din experiență și din studierea modelelor econometrice, cum este modelul Interlink al OECD.

a) Impactul bugetului asupra activității

Analiza modelelor econometrice indică faptul că multiplicatorii cheltuielilor publice sunt pozitivi în primii cinci ani. O inerție mai mare se observă în privința ocupării decît a producției. Pe termen lung, însă, multiplicatorii sunt mai slabi, după creșterea inițială a cererii, impactul asupra activității se reduce datorită tensiunilor exercitate asupra prețurilor și importurilor.

Acești multiplicatori depind și de politica monetară care o însoțește pe cea bugetară și, mai puțin, de sistemul ratelor de schimb cu exteriorul. Potrivit modelului INTERLINK, multiplicatorii sunt, în general, superiori lui 1 în cazul unor rate stabile ale dobînzii și inferiori lui 1 în cazul unei mase monetare neschimbate.

Incidența bugetara variază adesea și funcție de țară. Multiplicatorii sunt, pe termen scurt, cu atît mai ridicați cu cît deschiderea țărilor respective spre exterior este mai slabă. Pe termen lung, ei variază invers proporțional cu efectele inflaționiste legate de ajustarea ocupării și de sensibilitatea la tensiuni a salariilor și prețurilor

Multiplicatorii fiscali sunt, în general, inferiori multiplicatorilor cheltuielilor publice, consumul ajustîndu-se cu întîrziere la variațiile venitului disponibil.

Politica bugetară și-a dovedit de multe ori eficacitatea în cadrul unor economii mai puțin deschise. La începutul anilor '30,

Scanned with OKEN Scanner

de exemplu, politicile vechi, ortodoxe, practicate într-un context de şomaj keynesian, au agravat criza în S.U.A., sau în Germania. Politicile ulterioare, de susţinere bugetară, practicate în aceste ţări şi în altele, au ameliorat semnificativ nivelul activităţii. La fel, în anii '60 politica *Tax Cut* practicată în S.U.A. a favorizat creşterea şi ocuparea. După crizele petroliere din anii '70, bugetul şi politica bugetară au încă un impact important pe termen scurt, incidenţa pe termen lung părînd să regreseze. După recesiunea din 1975, susţinerea bugetară a contribuit la reluarea creşterii (4-5% la nivelul OECD), fără să conducă la o diminuare a şomajului. Efecte similare au putut fi observate în S.U.A., în perioada 1982-1986, susţinerea bugetară fiind aici combinată cu aşa-zisa "economie a ofertei", fără reducerea semnificativă a şomajului şi fără să se verifice "'ipoteza Laffer", privind compensarea reducerilor fiscale operate prin intrări suplimentare de venituri generate de mărirea bazei de impozitare ca urmare a stimulării activităţii. În Franţa, susţinerea bugetară practicată în 1981-1982 a permis o creştere pe termen scurt, limitată însă de fuga de capitaluri spre exterior. Efecte similare au fost obţinute prin această politică în Marea Britanie (1983-1984) şi Germania (1990-1991).

Austeritatea bugetară influenţează, de asemenea, activitatea. Spre exemplu, cea practicată în Marea Britanie în perioada 1980-1982 a contribuit la o cădere importantă a producţiei şi la creşterea şomajului. La fel în Franţa, în perioada 1984-1985. Dar rigoarea bugetară durabilă nu implică, în mod obligatoriu, o slăbire a creşterii, dacă celelalte componente ale cererii cresc. Este cazul Japoniei din 1979, unde rigoarea monetară nu a împiedicat o creştere puternică, favorizată de excedentele comerciale.

Aşa cum spuneam, incidenţa politicii bugetare este mai scăzută pe termen lung. Actualmente se pune cu acuitate problema armonizării politicilor bugetare în interiorul Uniunii Europene, ca şi al altor spaţii integrate, şi al înnoirii politicilor

Scanned with OKEN Scanner

fiscale în contextul *noii economii.*

Studiile econometrice demonstrează faptul că, în ce-l priveşte, consumul reacţionează mai mult la veniturile curente decît la cele viitoare. Un studiu efectuat pe 8 ţări ale OECD, în perioada 1961-1985 arată că anticipaţiile agenţilor privind politica bugetară influenţează consumul, acesta scăzînd mult mai mult în cazul unei creşteri a impozitelor decît a datoriei publice, aceasta din urmă putînd avea un efect expansionist pronunţat.

b) Impactul politicii bugetare asupra inflaţiei

Potrivit aceloraşi modele econometrice, efectul politicii bugetare asupra preţurilor este limitat pe termen scurt. Astfel, o cheltuială publică de 1% din PIB ar conduce la o creştere a preţurilor de 0,5% în primii doi ani. Cu timpul, însă, efectul inflaţionist creşte. Pe termen lung, creşterea preţurilor este, în general, mai puternică în cazul unei creşteri concomitente a ofertei de monedă. Dacă aceasta din urmă rămîne constantă, impactul bugetar este mai redus.

Modelele utilizate (INTERLINK, MIMOZA etc.) mai demonstrează faptul că efectul pe termen lung asupra preţurilor este cu atît mai puternic cu cît piaţa muncii este mai flexibilă, cu cît salariile reale sînt mai sensibile la şomaj, iar preţurile sunt mai puţin legate de sporurile de productivitate şi mai mult de presiunile asupra capacităţilor de producţie. Impactul variază de la ţară la ţară (mai puternic în S.U.A. şi Canada, mai slab în Europa şi Japonia).

Totuşi, soldul bugetar nu exercită un efect special asupra inflaţiei. În anii '80, de pildă, în S.U.A., o succesiune de mari deficite publice a fost însoţită de dezinflaţie, în timp ce în Marea Britanie care avea excedent bugetar, inflaţia a redemarat puternic, în aceeaşi perioadă. Cu siguranţă, în influenţarea inflaţiei, nu soldul bugetar este factorul decisiv.

c) Incidenţa politicii bugetare asupra ratelor dobînzii

Politica bugetară influenţează ratele dobînzilor de următoarea manieră: o creştere a cheltuielilor bugetare de 1%

Scanned with OKEN Scanner

din PIB, cu masă monetară constantă, face să crească ratele dobînzilor pe termen scurt cu 0,25 puncte în medie.

În unele țări, creşterea ratelor se produce rapid, în altele progresiv. Dar nu se poate stabili o relație statistică evidentă între deficitele publice şi ratele dobînzii, deoarece intervin multiple interferențe care privesc în principal rata națională a economisirii şi modalitățile de finanțare a deficitelor. Soldul bugetar este departe de a fi principalul determinant al ratelor dobînzii.

d) Incidența asupra plăților externe

Se apreciază că o creştere de 1% a cheltuielilor publice degradează balanța curentă cu 0,3-0,8%, timp de 2 ani. Impactul variază de la țară la țară, în funcție de gradul de deschidere exterioară şi de efectul inflaționist.

Dar, nici în acest caz nu există o legătură strînsă între soldul bugetar şi cel al balanței de plăți curente, echilibrul exterior depinzînd de situația economică de ansamblu şi nu strict de soldul bugetar.

e) Incidența asupra cursului de schimb

Efectele politicii bugetare asupra cursului de schimb sunt contradictorii, incidența netă variind în funcție de țară. În general, susținerea bugetară, în masă monetară constantă, tinde să conducă la aprecierea cursului de schimb, datorită efectului predominant al creşterii ratelor dobînzii. Dar nu există reguli fixe, experiența acreditînd situații contradictorii. Anticipațiile joacă în această privință un rol decisiv, putînd conduce la rezultate opuse celor previzionate.

5.3.4. Constrîngerile politicii bugetare

Politica bugetară suportă şi susține o constrîngere financiară specifică legată de îndatorare, adeseori mai importantă decît constrîngerea externă.

Scanned with OKEN Scanner

a) Deriva finanțelor publice

* ***Creşterea deficitelor publice.*** După 1974, finanțele publice din majoritatea țărilor dezvoltate şi nu numai sunt caracterizate de deficite permanente, oscilînd în jurul linei medii de 3% din PIB. Principala trăsătură este trecerea la un regim de creştere economică mai slabă, care a frînat intrările fiscale bazate pe activitate pentru anumite rate de impozitare date. Fluctuațiile conjuncturale ale creşterii sunt suficiente pentru a explica variațiile pe termen scurt ale soldurilor publice. Altă cauză constă în creşterea sarcinilor financiare. În anii '80, progresia cheltuielilor publice a rezultat în primul rînd din creşterea dobînzilor plătite, ponderea acestor sarcini legate de plata dobînzilor crescînd în timp. Creşterea sarcinilor fiscale rezultă, totodată, din succesiunea deficitelor, care a generat acumulări de împrumuturi, şi din creşterea ratelor reale ale dobînzilor. Finanțarea deficitelor a devenit tot mai costisitoare, crescînd finanțarea lor prin împrumut şi mai puțin prin finanțare monetară, ceea ce a condus la „banalizarea" statului ca împrumutat aflat în competiție cu ceilalți debitori pe piață.

* ***Creşterea datoriei publice***

Rata datoriei publice (volumul datoriei PIB) a crescut semnificativ în ultimul timp, dublîndu-se în ultimii 20 de ani chiar în țările cele mai dezvoltate. Pentru țările din G7, rata datoriei publice nete a crescut de la 17% în 1974 la 33,8 % în 1993. În România, se află încă la un nivel scăzut (aprox. 9%), dar asta, în principal, datorită veniturilor scăzute pe piața internă.

Evoluția ratei îndatorării depinde în esență de trei elemente: soldul bugetar primar, rata de creştere economică şi rata dobînzii. După anii '80, coexistența ratelor dobînzii ridicate şi a ratelor de creştere moderate a constituit un veritabil cocteil exploziv, generînd un efect tip "boule de neige".

Totuşi, situația variază de la țară la țară. Există un grup de țări cu datorii mari (Belgia, Italia, Grecia, pînă de curînd şi

Scanned with OKEN Scanner

Irlanda), un alt grup de țări mediu îndatorate (S.U.A., Marea Britanie, Canada, Spania, Olanda, Austria) și un al treilea grup, cu datorii puține (Germania, Franța, Japonia, Australia, țările scandinave ș.a).

b) Viabilitatea îndatorării publice

* ***Stabilizarea ratei datoriei publice.*** Aceasta devine un obiectiv al politicii bugetare din ce în ce mai răspîndit, odată cu creșterea ratelor și, deci, a sarcinilor de rambursare. Aceasta a făcut tot mai delicate încercările de creștere deliberată a deficitelor pentru a relansa activitatea economică. Soldul primar critic este cu atît mai ridicat cu cît rata dobînzii este mai mare decît rata de creștere economică și cu cît datoria inițială este mai puternică. Dacă rata dobînzii este superioară ratei de creștere, soldul primar critic este puternic excedentar.

Obiectivul de stabilizare a ratei dobînzii pe termen scurt este contestabil, pentru că implică o politică bugetară prociclică. În perioada de recesiune, căderea ratei de creștere sub rata reală a dobînzii face să crească soldul primar critic. Pentru stabilizarea situației sunt necesare măsuri restrictive care pot accentua recesiunea.

* ***Indicatorii viabilității.*** Indicatorul uzual este ecartul între soldul primar necesar pentru a stabiliza datoria și soldul primar al administrațiilor publice ($\Sigma = Sp' - Sp$). Dacă $\Sigma > 0$, politica bugetară nu este viabilă și trebuie înăsprită pentru a degaja un sold primar suficient pentru a stabiliza datoria. Dacă $\Sigma < 0$, politica bugetară este viabilă și poate fi continuată.

Acest indicator este, însă, cam miop. El nu ia în considerare cheltuielile și veniturile viitoare previzibile și nu indică în mod corect amploarea măsurilor de luat pentru a împiedica o creștere a ratei îndatorării pe termen lung.

Alți indicatori vizează deciziile bugetare pe termen mediu sau lung. Astfel, ecartul fiscal este diferența dintre rata de impozitare care să asigure stabilitatea ponderii datoriei în PIB și rata de impozitare observată ($\Sigma j = r'-r$). Dacă $\Sigma f > 0$, politica

Scanned with OKEN Scanner

bugetară nu este viabilă şi trebuie înăsprită. Dacă $\Sigma f < 0$, ea este corectă şi deci poate fi urmată în continuare.

Un alt indicator pe termen lung este fondat pe variaţia cheltuielilor şi impozitelor necesare pentru a obţine un nivel dat de îndatorare publică, pentru o perioadă de 40 ani.

* ***Estimări privind viabilitatea politicii bugetare.*** Majoritatea estimărilor efectuate în ultimii ani indică viabilitatea politicii bugetare în majoritatea ţărilor analizate. Ba chiar se apreciază că sustenabilitatea politicii bugetare s-a ameliorat, în ultimele două decenii veniturile efective s-au situat aproape de cele necesare, ceea ce a condus la reduceri importante ale datoriilor publice, în special în ţările care au trebuit să îndeplinească criteriile de performanţă (max. 60% din PIB) necesare integrării in zona *Euro*. Pe seama crizei pasagere din anii '90-'92, cheltuielile bugetare au fost reduse. În unele ţări, fiscalitatea a crescut uşor, în altele (Germania, Irlanda) ea s-a redus simţitor. Pentru ţările foarte îndatorate se recomandă o rată a îndatorării publice de maximum 50% din PIB.

c) Constrîngeri nonfinanciare ale politicii bugetare

* ***Constrîngerea externă*** este mai slabă în cazul politicii bugetare decît în cel al politicii monetare, pentru ambele marje de manevră fiind însă limitată de riscul degradării balanţei comerciale. Dar legăturile sunt indirecte şi nonexclusive, plăţile curente depind de mulţi alţi factori.

Diferenţa faţă de politica monetară vine din efectele financiare externe. Relansarea bugetară nu semnifică în mod obligatoriu o fugă de capitaluri, dacă ea favorizează o creştere a ratelor dobînzilor, cîtă vreme relansarea monetară încurajează o astfel de fugă a capitalurilor. Deci, în acest punct, marja de manevră a politicii bugetare este mai mare, la fel şi diversitatea acestora.

Amplasarea constrîngerii externe asupra bugetului variază în funcţie de ţară. Ea depinde de dificultăţile mai mari sau mai mici întîmpinate de fiecare Stat pentru a accede la

Scanned with OKEN Scanner

pieţele financiare. Constrîngerea este slabă pentru ţările industrializate, dar puternică pentru cele mai puţin dezvoltate. Ea depinde, de asemenea, de încrederea şi de anticipările agenţilor vizavi de politica macroeconomică.

* ***Constrîngerile interne***. Politica de susţinere bugetară poate fi jenată de fenomenul de evicţie financiară, în creştere în ultimul timp. Raportul între deficitul public şi economisirea privată a crescut ca urmare a creşterii împrumuturilor publice, deci a deficitelor.

Politicile de rigoare bugetară sunt limitate mai ales de constrîngeri de natură sociologică. Cererea de fonduri publice are tendinţa de a creşte mai mult decît activitatea economică (legea lui Wagner), la care se poate adăuga puternica inerţie a cheltuielilor de funcţionare a instituţiilor legate de finanţarea bugetară. Pe de altă parte, ostilitatea tradiţională a contribuabililor faţă de orice creştere a impozitelor, a prelevărilor obligatorii, accentuată în perioade de criză aduce o constrîngere suplimentară din interior asupra politicii bugetare.

d) Bugetul ca instrument de ocupare a mîinii de lucru

Politicile de introducere a unor norme bugetare rămîne în contrasens cu situaţia conjuncturii. Normele echilibrului bugetar şi stabilităţii ratelor datoriei publice implică politici prociclice. În caz de recesiune, ele accentuează scăderea activităţii. Un şoc exterior depresiv, cum ar fi scăderea investiţiilor, duce la scăderi ale PIB-ului naţional cu atît mai mari cu cît ţara considerată este mai dependentă de exterior. Aceasta poate duce la o creştere a impozitelor pentru menţinerea echilibrului bugetar care poate inhiba şi mai mult activitatea.

Politicile bugetare active au o anumită incidenţă asupra activităţii, rămînînd instrumentul cel mai puternic şi cel mai previzibil de care dispun guvernele pentru a influenţa cererea şi activitatea pe termen scurt şi mediu. Totuşi, ultimele evoluţii ale contextului internaţional în direcţia globalizării au redus acest impact. Incidenţa depinde de gradul de deschidere, de

Scanned with OKEN Scanner

elasticitatea ofertei, de anticipări şi de acompaniamentul monetar. Efectul pe termen lung asupra activităţii este mai slab decît cel pe termen scurt.

Importanţa susţinerii bugetare subzistă, dar se diminuează. Aceasta rezultă din creşterea datoriilor publice, din contextul economic (creştere slabă) şi din cel financiar (rate reale ale dobînzilor ridicate), din liberalizarea financiară şi din rigoarea monetară practicate, ca şi din dorinţa de a se evita efectele negative ale deficitului public asupra echilibrelor macroeconomice. Dar, cum am mai spus, politica bugetară depinde mai puţin de constrîngerea externă decît politica monetară.

Politicile de asanare bugetară relevă o optică, o viziune pe termen lung. Ele se impun în caz de îndatorare publică radicală şi sunt facilitate dacă sunt reunite două condiţii: o creştere economică ridicată, ceea ce presupune creşterea altor componente ale cererii şi rate ale dobînzilor destul de scăzute, pentru a evita efectul bulgărelui de zăpadă. Aceasta pune, cu acuitate, problema acompaniamentului monetar, bugetul avînd, mai curînd, un rol conjunctural.

5.4. Politica cursului de schimb

Introducere

Cursul la care unitatea monetară a unui stat se schimbă cu alte monede este o variabilă esenţială a unei economii. El este, într-adevăr, un etalon ce exprimă raporturile respectivei economii cu altele partenere. El influenţează preţul tranzacţiilor, reglează mutaţiile datoriilor şi creanţelor contractate pe plan internaţional de către o monedă sau alta.

Nu este locul aici de a prezenta teorii sau doctrine ale

Scanned with OKEN Scanner

determinării ratei de schimb, cum e – de exemplu – teoria parității puterilor de cumpărare, potrivit căreia, în mod normal, cursul de echilibru între monedele a două țări este proporțional cu raportul prețurilor lor relative. Vom aborda aici rata de schimb din perspectiva politicii economice, adică dintr-un punct de vedere instrumental.

Rata de schimb nu este deloc o variabilă superficială sau convențională. Ea reflectă realități profunde şi scapă în bună măsură voinței sau ingerinței politicului. Ea trebuie să exprime o relație global echilibrată între două sau mai multe economii pe termen mediu şi lung (termenul scurt admițînd oscilații sau dezechilibre), ca urmare a evoluției principalelor date caracteristice ale economiilor respective. Acest echilibru nu poate fi decît global, respectînd fiecărui sector, produs sau serviciu gradul său de competitivitate.

5.4.1. Diferitele regimuri de schimb

Un regim de schimb este un ansamblu de mecanisme şi reguli ce asigură relațiile dintre monedele țărilor membre ale respectivului regim. Aceste reguli pot decurge din acorduri internaționale (cum a fost cel de la Bretton Woods ce a funcționat între 1945 şi 1971, sau Sistemul Monetar European instaurat în 1979), sau rezulta dintr-o simplă stare de fapt şi din raporturile de forță dintre diferitele state, piețe sau teritorii economice.

Există o paletă destul de largă de regimuri de schimb diferite, dar care pot fi regrupate în jurul a două regimuri cu caracteristici diametral opuse: regimul ratelor de schimb fixe şi regimul ratelor de schimb flotante.

Scanned with OKEN Scanner

0729389401
0765430185

5.4.1.1. Regimul ratelor de schimb fixe

a) Regimul de schimburi fixe rigide

Într-un regim de schimburi fixe pure, țările membre își stabilesc valoarea monedei în raport cu un etalon (metal prețios, deviză forte sau coș de devize). Deci fiecare monedă va avea în acest caz o rată oficială de schimb definită în raport cu acest etalon.

În versiunea sa pură, un regim de schimburi fixe interzice tuturor țărilor membre să modifice rata oficială de schimb, iar această interdicție este irevocabilă. Acest regim a dominat în vremea etalonului-aur din anii 1870 pînă la primul război mondial. El se bazează pe trei reguli principale:

- fiecare monedă este definită printr-o greutate fixă în aur;
- fiecare monedă este convertibilă în aur;
- aurul poate să circule în mod liber.

Un alt exemplu este proiectul Uniunii Monetare Europene așa cum a fost el descris în tratatul de la Maastricht și aplicat începînd cu 1 ianuarie 1999, cînd cele 11 țări din zona Euro au fixat de o manieră irevocabilă și definitivă rata lor de schimb.

b) Regimul de schimburi fixe hibride

Pot fi remarcate trei astfel de regimuri:

Sistemul de schimburi fixe dar ajustabile

Într-un astfel de sistem, țările membre decid să limiteze fluctuațiile ratei de schimb în interiorul unei anumite marje de fluctuație. Plecînd de la această definiție, două cazuri sunt de avut în vedere:

- fie rata de schimb poate varia în mod liber în interiorul marjei, autoritățile monetare neintervenind pentru a aduce rata de schimb în interiorul marjei decît dacă limita inferioară sau cea superioară este atinsă;
- autoritățile nu așteaptă ca una din limite să fie atinsă

Scanned with OKEN Scanner

pentru a interveni, ci efectuează intervenţii intra-marginale cu scopul de a păstra rata de schimb în interiorul bandei de fluctuaţie, de îndată ce ea se îndepărtează de rata de referinţă. Ca exemple, putem reţine cazul Sistemului Monetar European, sau al sistemului de la Bretton Woods.

Consiliul monetar

Acest regim a fost inaugurat de către Argentina în 1991. El constă în determinarea unei parităţi fixe între o monedă naţională şi o altă monedă naţională (dolarul în cazul Argentinei; marca germană în cazul Bulgariei –1996) şi a dicta o regulă de monedă de "mare putere" în cadrul căreia noi emisiuni de bază monetară nu pot avea loc decît în schimbul rezervelor în devize. În mod concret, aceasta semnifică faptul că emisiunea de monedă centrală nu poate proveni din operaţiuni de credit ale Băncii centrale a statului respectiv, sau chiar ale băncilor comerciale.

c) Parităţile glisante

În acest regim, autorităţile declară nu doar un anumit nivel al parităţii, ci un coridor al ratei de schimb. De-a lungul acestui coridor, rata de schimb se depreciază cu un anumit procent lunar faţă de o monedă sau un coş de monede.

5.4.1.2. Regimul ratelor de schimb flexibile

a) Schimburile flexibile pure

Într-un regim de schimburi flexibile pure, autorităţile monetare nu au subscris la nici un acord de schimb, deci nu au de intervenit *a priori* pentru apărarea unei parităţi valutare. Rata de schimb este determinată de legea cererii şi ofertei pe piaţa schimburilor. Ea poate să se aprecieze sau să se deprecieze. În general, ea se va deprecia atunci cînd fundamentele economiei pe care o reprezintă evoluează negativ. Problema e care sunt

Scanned with OKEN Scanner

pentru a interveni, ci efectuează intervenţii intra-marginale cu scopul de a păstra rata de schimb în interiorul bandei de fluctuaţie, de îndată ce ea se îndepărtează de rata de referinţă. Ca exemple, putem reţine cazul Sistemului Monetar European, sau al sistemului de la Bretton Woods.

Consiliul monetar

Acest regim a fost inaugurat de către Argentina în 1991. El constă în determinarea unei paritaţi fixe între o monedă naţională şi o altă monedă naţională (dolarul în cazul Argentinei; marca germană în cazul Bulgariei –1996) şi a dicta o regulă de monedă de "mare putere" în cadrul căreia noi emisiuni de bază monetară nu pot avea loc decît în schimbul rezervelor în devize. În mod concret, aceasta semnifică faptul că emisiunea de monedă centrală nu poate proveni din operaţiuni de credit ale Băncii centrale a statului respectiv, sau chiar ale băncilor comerciale.

c) Paritătile glisante

În acest regim, autorităţile declară nu doar un anumit nivel al paritătii, ci un coridor al ratei de schimb. De-a lungul acestui coridor, rata de schimb se depreciază cu un anumit procent lunar faţă de o monedă sau un coş de monede.

5.4.1.2. Regimul ratelor de schimb flexibile

a) Schimburile flexibile pure

Într-un regim de schimburi flexibile pure, autorităţile monetare nu au subscris la nici un acord de schimb, deci nu au de intervenit *a priori* pentru apărarea unei paritaţi valutare. Rata de schimb este determinată de legea cererii şi ofertei pe piaţa schimburilor. Ea poate să se aprecieze sau să se deprecieze. În general, ea se va deprecia atunci cînd fundamentele economiei pe care o reprezintă evoluează negativ. Problema e care sunt

Scanned with OKEN Scanner

elementele constitutive ale fundamentelor determinante. Cele mai importante sunt:

- o inflație prea mare în raport cu cea a partenerilor comerciali, care poate provoca o depreciere monetară *à la longue*, conform teoriei parităților relative ale puterilor de cumpărare;
- un comerț exterior exterior deficitar, cu efecte depreciative de asemenea pe termen lung, conform teoriei keynesiene a ratei de schimb;
- îndoielile privind calitatea și viabilitatea politicii economice a unei țări, datorită anticipărilor depreciative pe care le provoacă.

b) Schimburile flexibile girate

În realitate, majoritatea țărilor își supraveghează ratele de schimb, nedorind să-și vadă moneda apreciindu-se sau depreciindu-se dincolo de un anumit nivel. Iată rațiunea pentru care ele girează, într-un mod sau altul, rata de schimb și aceasta acționînd, în general, împotriva curentului, în fața unei tendințe de apreciere prea puternică intervenind pentru a influența cursul *à la baisse* și invers.

Într-un astfel de regim de schimb, aspectul cel mai important este faptul că actorii principali sunt piețele financiare. Ele nu cunosc, de obicei, nici momentul nici amploarea unor eventuale intervenții ale băncilor centrale împotriva speculațiilor de pe piețe.

5.4.2. Politica ratei de schimb în regimul actual

Ne aflăm într-un context de libertate totală a piețelor de capitaluri. Mișcările acestora sunt libere, piața schimburilor este liberă și ratele de schimb sunt flexibile. În acest cadru, anumiți factori determină evoluția ratelor de schimb. Să vedem care sunt

Scanned with OKEN Scanner

aceşti factori şi cum pot autorităţile publice, cele monetare în particular, să influenţeze, cu intenţia de a corecta, aceste evoluţii spontane.

5.4.2.1. Factorii determinanţi ai ratei de schimb

Toţi factorii care antrenează un excedent al balanţei de plăţi se traduc printr-o cerere puternică pentru moneda naţională pe pieţele de schimb, deci ei tind să aprecieze rata de schimb. Invers, toţi factorii ce provoacă un deficit al balanţei de plăţi implică o ofertă puternică de monedă naţională şi o cerere la fel de puternică de devize străine, ceea ce tinde să deprecieze rata de schimb. Există deci factori obiectivi ce pot antrena o apreciere sau o depreciere a monedei naţionale, cum ar fi: competitivitatea şi schimburile internaţionale, rata dobînzii sau rata inflaţiei. Acestor factori *fundamentali* li se adaugă efectele speculaţiilor, care reflectă aprecierile şi anticipările speculatorilor asupra probabilei evoluţii a pieţei.

a) *Competitivitatea şi schimburile externe.*

Componentă esenţială a balanţei de plăţi, balanţa tranzacţiilor curente este determinată într-o măsură decisivă, pe termen scurt, de schimburile de bunuri şi servicii. O puternică competitivitate internaţională tinde să amelioreze soldul acestora şi deci să aprecieze moneda naţională pe piaţa schimburilor. Dimpotrivă, un recul al competitivităţii produselor naţionale tinde să deterioreze soldul schimburilor şi deci să deprecieze rata de schimb.

Să reţinem şi faptul că o astfel de degradare a soldului balanţei tranzacţiilor curente cu străinătatea poate fi influenţat şi de existenţa unui diferenţial marcant de creştere între ţara considerată şi partenerii săi comerciali. O ţară care înregistrează în mod sistematic o creştere mai puternică şi deci o cerere

Scanned with OKEN Scanner

internă ce progresează mereu mai repede decît cererea de pe alte piețe poate evolua spre un deficit al schimburilor externe, deci spre o depreciere monetară. Invers, o țară cu o creștere în mod constant mai slabă decît cea a partenerilor săi poate evolua spre un excedent al schimburilor externe și deci o apreciere monetară.

b) Ratele dobînzilor

Dacă o țară oferă o rată a dobînzii mai remuneratoare decît cele oferite pe alte piețe financiare, ea atrage capitaluri străine. Aceste intrări contribuie la crearea unui excedent al balanței capitalurilor şi se traduc printr-o puternică cerere internațională pentru moneda țării respective și deci printr-o apreciere a ratei de schimb a acesteia. Invers, practicarea de rate ale dobînzii mai puțin ridicate decît în străinătate încurajează ieșirile de capitaluri, un deficit al balanței acestora și o depreciere a monedei naționale. Deci diferențialul ratelor dobînzii este determinant în astfel de evoluții. Cu cît mobilitatea internațională a capitalurilor este mai puternică, cu atît acțiunea ecarturilor ratei dobînzii asupra ratelor de schimb este mai puternică.

În mod normal, dacă piețele de capitaluri sunt perfect libere şi concurențiale, vom constata o tendință de egalizare a ratelor dobînzilor pentru plasamente de aceeaşi natură şi de aceeaşi mărime. Într-adevăr, afluxul de capitaluri străine spre țările cu rate ridicate, umflînd oferta de fonduri, contribuie la scăderea ratelor de echilibru; după cum reducerea ofertei de fonduri în țările cu rate slabe tinde să facă să crească ratele dobînzii.

Totuşi, ecarturile ratelor pot subzista fără a declanşa mişcări masive de capitaluri, deoarece există costuri de tranzacționare asociate mişcărilor de capitaluri, diferențe internaționale în materie de fiscalitate asupra randamentelor plasamentelor financiare, riscuri politice legate de plasamentele în străinătate, precum şi diferențe de reglementare legate de posibilitatea repatrierii profiturilor, sau chiar a capitalurilor. O

Scanned with OKEN Scanner

altă sursă a ecarturilor vine dinspre anticipările investitorilor şi speculatorilor, care nu au neapărat aceeaşi încredere în stabilitatea diferitelor monede.

c) *Ratele inflaţiei*

Atunci cînd o ţară are o rată a inflaţiei mai slabă decît partenerii săi comerciali, puterea relativă de cumpărare a monedei sale se ameliorează. Astfel, străinii pot avea interesul să-şi convertească capitalurile în această monedă pentru a-şi face cumpărăturile în ţara cu inflaţie mică. În consecinţă, preţurile produselor străine devin din ce în ce mai puţin competitive în raport cu produsele ţării avantajate de inflaţie. Aceasta îşi va vedea importurile frînate, iar exporturile stimulate, balanţa sa de plăţi devenind excedentară.

Pe piaţa schimburilor se vă producé o cerere puternică pentru moneda cu inflaţie slabă, care va tinde să se aprecieze, în timp ce monedele cu inflaţie puternică tind să se deprecieze. Pe măsură ce rata de schimb se apreciază, costul mai ridicat al monedei respective va compensa treptat rata sa de inflaţie mai slabă. Această mişcare se va produce pînă la restabilirea paritătii puterilor de cumpărare ale deferitelor monede.

E constatat empiric faptul că, cel mai adesea, ratele inflaţiei determină ratele de schimb numai pe termen scurt. Dar cea mai mare influenţă pe termen scurt o au evoluţiile ratelor dobînzilor, în timp ce soldul schimburilor comerciale este cel care contribuie decisiv la evoluţia ratei de schimb pe termen mediu. Totul ţine şi de amploarea mişcărilor de capitaluri aflate în căutarea unor plasamente mai bune şi de rapiditatea cu care ele se deplasează, uşurinţa lor de deplasare fiind mult superioară fluxurilor de bunuri şi servicii.

d) *Speculaţia*

A specula înseamnă a face previziuni asupra evoluţiei viitoare a pieţelor şi a lua decizii privind acele plasamente care

Scanned with OKEN Scanner

maximizează profiturile, în cazul în care previziunile sunt corecte. Spre exemplu, agenţii care se aşteaptă la o depreciere a lui euro în raport cu dolarul vor vinde euro şi vor cumpăra dolari uşori pentru a-i revinde cînd se vor întări şi a cîştiga astfel un profit. Ei vor proceda pe dos în cazul anticipării unei aprecieri a monedei europene.

În consecinţă, speculaţia constituie unul din factorii determinanţi ai mişcărilor de capitaluri pe termen scurt, capitaluri aflate într-o permanentă căutare a celor mai rentabile plasamente. Acţionînd asupra mişcărilor de capitaluri, speculaţia determină deci, în parte, echilibrul balanţei de plăţi şi nivelul ratei de schimb.

Înainte de orice, speculaţia se bazează pe maniera în care agenţii anticipează evoluţia ratelor de schimb. Este suficient ca agenţii să se aştepte la o depreciere a unei monede, pentru ca vînzările lor masive din această monedă să provoace deprecierea. Aceste fenomene de anticipări autorealizatoare se văd amplificate prin comportamentele mimetice ce caracterizează o piaţă, unde fiecare intervenient ştie, în fiecare moment, consultînd ecranele, în ce direcţie îşi orientează ceilalţi agenţi operaţiunile.

Deci ratele de schimb pot varia diferit şi mult mai puternic decît ar fi justificat de evoluţia factorilor fundamentali (creştere, inflaţie, rata dobînzii), datorită acestor "bule speculative", determinînd echilibrul plăţilor externe. Este suficientă, spre exemplu, anunţarea unei politici care va creşte inflaţia şi importurile, pentru ca agenţii să anticipeze o viitoare depreciere a monedei, să o vîndă masiv şi astfel să determine o depreciere efectivă, cu mult înainte ca rata inflaţiei sau importurile să se schimbe şi chiar înainte ca noua politică să fie pusă în operă. În rest, liberul joc al cererii şi ofertei poate conduce la fluctuaţii constante şi ample ale ratei de schimb, mai ales dacă Banca centrală nu intervine pentru a stabiliza piaţa.

Scanned with OKEN Scanner

5.4.2.2. Intervenţiile statului pentru controlul ratei de schimb

În esenţă, autorităţile publice dispun de trei tipuri de instrumente pentru a stăpîni evoluţia ratelor de schimb: intervenţiile Băncii centrale pe piaţa schimburilor, ratele dobînzilor şi controlul schimburilor. Dacă cele trei instrumente se dovedesc neputincioase, cel mai adesea, trebuie modificată paritatea oficială a monedei, prin devaluare sau reevaluare, sau lăsată rata de schimb să fluctueze liber.

a) *Intervenţiile pe piaţa schimburilor*

Banca centrală poate stabiliza cursul internaţional al monedei sale vînzînd-o sau cumpărînd-o pe/de pe piaţa schimburilor. Dacă moneda naţională tinde să se depreciere în raport cu devizele străine, aceasta indică un recul al cererii pentru moneda respectivă şi o creştere a cererii de devize străine. Ei bine, pentru a susţine cursul monedei sale, Banca centrală trebuie să inverseze tendinţele de pe piaţa schimburilor: ea va susţine cererea propriei monede cumpărînd-o în schimbul devizelor străine. Invers, dacă moneda naţională este puternic cerută şi tinde să se aprecieze, banca va vinde propria monedă, cumpărînd devize străine.

Nu se poate asigura o fixitate absolută a ratei de schimb. Dacă se prezervă libertatea de mişcare a capitalurilor şi dacă vrem să ştim încotro merge piaţa, e bine să o lăsăm un timp să funcţioneze liber. Iar pentru ca intervenţiile Băncii centrale să nu se producă în ultimul moment, e bine să fie fixată o limită de fluctuaţie, dincolo de care băncile să poată interveni.

Este mai dificil de susţinut un curs decît de intervenit punctual pentru a evita o supraapreciere. Într-adevăr, pentru a susţine cursul, banca trebuie să dispună de rezerve de schimb, care se pot epuiza pe măsură ce ea cedează devizele forte pentru

Scanned with OKEN Scanner

a achiziționa monedă națională. În revanșă, pentru a evita – de exemplu – o hiperapreciere, este suficient să lansezi monedă națională contra devize, acumulînd astfel rezerve de schimb. Dar, în acest caz, inconvenientul vine din faptul că se pune în circulație o masă monetară mai importantă, ceea ce riscă să alimenteze inflația. Însă, Banca centrală poate steriliza în parte acest aflux de monedă prin măsuri compensatorii de politică monetară internă: rezerve obligatorii mai ridicate sau suplimentare asupra noilor depozite în monedă națională, restricții de credit ș.a.

b) *Politica ratelor dobînzii*

Constrîngerea rezervelor de schimb ce apasă asupra monedelor slabe determină băncile centrale să-și completeze intervențiile pe piața schimburilor prin manipularea ratelor dobînzilor, cunoscută fiind influența acestora pe termen scurt. O bancă centrală poate deci lupta împotriva unei deprecieri prea puternice a monedei sale ridicînd ratele dobînzilor la intern. Creșterea acestora în raport cu ratele străine atrage capitaluri din afară, ceea ce stimulează cererea pentru moneda națională. Aceasta permite stabilizarea ratei de schimb cu economisirea rezervelor.

Același rezultat poate fi obținut prin măsuri fiscale mai avantajoase pentru capitalurile străine. Dar aceste măsuri destinate să atragă capitaluri nu au efect decît dacă bancile centrale străine nu ridică și ele propriile rate ale dobînzii pentru a atrage capitalurile în țările lor. Prin urmare, o astfel de strategie nu este sustenabilă decît în cazul unei cooperări între băncile centrale.

c) *Controlul schimburilor*

Dacă intervențiile pe piața liberă și manevrarea ratelor dobînzii nu sunt suficiente pentru a stăpîni variațiile ratei de schimb, mai cu seamă în confruntarea cu mișcări speculative

Scanned with OKEN Scanner

pentru sau contra unei monede, autoritățile pot recurge la controlul schimburilor, reglementînd mișcările de capitaluri cu străinătatea. Dacă avem de-a face cu speculații contra monedei naționale, se reglementează ieșirile de capitaluri prin: limitarea cuantumului de devize cu care alogenii pot ieși din țară, limitarea posibilităților de investiții sau plasamente financiare în străinătate etc.

În revanșă, dacă se dorește a se evita o prea puternică apreciere a monedei naționale, pot fi controlate intrările de capitaluri străine, limitînd accesul nonrezidenților pe piața financiară internă, limitînd investițiile societăților străine, plasamentele operatorilor străini etc.

d) *Instaurarea unei piețe duble*

Principiul unei piețe duble constă în a împărți operațiunile de schimb în două categorii, rezervînd piața oficială cumpărării devizelor necesare reglării importurilor și necedînd acestei piețe decît veniturile provenite din exporturi. Operațiunile pur financiare sau speculative vor fi, în principiu, canalizate spre piața liberă. Autoritățile monetare vor interveni deci doar pe pița oficială, pentru a apăra cursul monedei proprii, abținîndu-se să intervină însă pe piața liberă.

Instaurarea unei piețe duble poate fi considerată ca un substitut al controlului schimburilor. Astfel, limitarea exporturilor de capitaluri, de pildă, nu se mai operează prin reglementări privind transferul fondurilor, ci prin jocul cursului monedei naționale aplicabil operațiunilor cu caracter speculativ. Acest sistem permite, de asemenea, limitarea punctiilor asupra rezervelor de schimb ale Băncii centrale.

Reușita metodei presupune o bună etanșeitate între cele două piețe, operatorii neputînd trece cu ușurință, legal sau fraudulos, de la o piață la alta. Intenția este de a se evita transferarea pe piața oficială a dezechilibrelor și variațiilor de pe piața liberă. E, totuși, de remarcat faptul că, cu cît diferențele

Scanned with OKEN Scanner

dintre cursurile practicate pe cele două piețe vor fi mai mari, cu atît înclinația spre fraudă va creşte.

Un bun exemplu de dublă piață a schimburilor este Belgia, care a adoptat şi practicat mult timp acest sistem datorită taliei mici a pieței proprii, porozității frontierelor sale şi a unei puternice implicări în schimburile internaționale, ceea ce ar fi făcut controlul efectiv al schimburilor foarte costisitor. Dezavantajele însă pot proveni din faptul că etanşeitatea nu poate fi niciodată perfectă, iar speculația nu e neapărat frînată prin existența a două cursuri de schimb, ci uneori chiar încurajată, operatorii interpretînd evoluțiile de pe piața liberă ca repere pentru viitoarele evoluții ale parității oficiale, producîndu-şi anticipările în acest sens.

5.4.3. Devaluarea şi aprecierea valutară (politica banilor ieftini şi politica banilor scumpi)

Prin politica cursului de schimb puterile publice utilizează rata de schimb (prețul la care o monedă se schimbă contra alteia) pentru a acționa asupra echilibrelor interne şi externe. Ea devine o politică activă în două cazuri: în regim de schimburi fixe dar ajustabile, cînd intervine pentru a modifica paritatea sau pentru a o menține şi în regim de schimburi flotante, cînd ea influențează rata de schimb prin acțiuni directe şi indirecte. Într-un regim de schimburi flotante pure, politica este pasivă, lăsînd cursul (ratele) să fluctueze după cererea şi oferta de monedă. Cînd politica este activă, se distinge între devaluarea şi susținerea monedei.

Devaluarea

Autoritățile pot decide să scadă valoarea externă a monedei, fie sub forma devaluării parității oficiale în sistemul de schimburi fixe, fie sub forma unei deprecieri voite a ratei de

Scanned with OKEN Scanner

schimb pe piața în sistemul de schimburi flotante. Deşi sunt două modalități diferite, repercursiunile lor economice sunt destul de apropiate şi se traduc prin:

Efecte directe asupra comerțului exterior

Balanța comercială înregistrează două efecte de sens opus:

- mai întîi, devaluarea implică un efect-preț negativ, de valorizare. Prețurile importurilor cresc, în timp ce prețurile exporturilor sunt stabile. Aceasta semnifică o degradare în termeni de schimb, a raportului între prețurile de export şi cele de import, generînd o scurgere de substanță economică națională spre exterior;

- de asemenea, devaluarea produce un efect-cantitate pozitiv (efect de substituție): plusul de competivitate-preț provoacă o substituire a produselor străine cu produse naționale. Aceasta implică creşterea exporturilor şi scăderea importurilor, ca volum, adică o ameliorare a soldurilor cantitative ale balanței comerciale.

Devalorizarea ameliorează balanța comercială dacă efectul de substituție prevalează asupra celui de valorizare.

Devaluarea este cu atît mai eficace cu cît elasticitatea-preț a volumelor importurilor şi exporturilor este mai ridicată. Pentru bunurile manufacturate, elasticitățile-preț ale volumelor schimbate sunt puternice. Elasticitatea-preț față de rata de schimb este mai slabă în cazul exporturilor decît al importurilor.

După devaluare, balanța comercială trece mai întîi printr-o fază de deteriorare, succedată de o redresare. Incidența macroeconomică depinde mai ales de elasticitatea ofertei şi de gradul de indexare a salariilor şi prețurilor.

Devaluarea favorizează creşterea prin efectul de competitivitate-preț care reorientează cererea către producția națională (creşterea exporturilor şi scăderea importurilor, ca volum). Ameliorarea în termeni cantitativi a balanței favorizează

Scanned with OKEN Scanner

creşterea industrială, care stimulează cererea globală şi ansamblul economiei. Efectul asupra creşterii depinde de elasticitatea ofertei. Pe termen scurt, impactul este legat de capacităţile disponibile, fiind mai important în situaţii de subocupare. Pe termen lung, acesta depinde de sensibilitatea investiţiilor faţă de variaţiile producţiei.

Devaluarea contribuie la creşterea inflaţiei în două moduri. Pe de o parte, aceasta antrenează direct creşterea mecanică a preţurilor de import şi în general a preţurilor bunurilor sectorului deschis, din cauza scăderii presiunii concurenţei. Pe de altă parte, devaluarea are efecte indirecte: creşterea indusă a preţurilor suscită creşteri ale salariilor care se repercurtează asupra preţurilor producţiei. Dar amploarea acestui efect inflaţionist depinde de gradul de indexare a salariilor şi preţurilor.

Devaluarea afectează, de asemenea, cererea internă, în sensuri opuse. Cererea este cu atît mai redusă cu cît creşterea preţurilor interne este mai puternică, dar ea este cu atît mai ridicată cu cît indexarea salariilor este mai puternică.

Efectul asupra balanţei comerciale este mult mai puţin favorabil pe termen lung decît pe termen mediu, deoarece accelerarea creşterii suscită un nou puseu al importurilor, apoi creşterea inflaţiei reduce avantajul competitivităţii prin preţ.

Succesul unei devaluări depinde de capacitatea de răspuns a ofertei şi de stăpînirea inflaţiei printr-o politică de acompaniament limitînd cererea şi gradul de indexare a preţurilor şi salariilor. Potrivit unui studiu publicat în "Journal of Political Economy", realizat în 14 ţări, devaluările au antrenat o ameliorare temporară netă pentru mişcările de capitaluri şi, într-o anumită măsură, pentru balanţa comercială. Dar nu se constată un progres durabil pentru soldul comercial şi pentru balanţa de plăţi. Se dovedeşte astfel că o ţară poate utiliza devaluarea pentru a ieşi dintr-o situaţie de criză, dar ea nu poate asigura o ameliorare durabilă.

Scanned with OKEN Scanner

Devaluarea destinde numai constrîngerea monetară pe termen scurt şi constrîngerea comercială pe termen mediu. Ea permite reducerea ratelor dobînzilor pe termen scurt dar, dincolo de aceasta, constrîngerea poate reapare ca urmare a evoluției anticipărilor. Pe termen scurt, devaluarea suscită adesea o revenire a capitalurilor flotante în căutarea "primei de devaluare", chiar dacă reuşita comercială nu este asigurată. Această acalmie pe frontul schimburilor permite o destindere a politicii monetare, pentru că nu mai e necesară menținerea ratelor ridicate ale dobînzilor pentru reținerea capitalurilor.

Totuşi, pe termen mediu, devaluarea poate accentua neîncrederea operatorilor datorită progresiei induse de către inflație şi pierderii credibilității puterilor publice.

În privința efectelor devaluării asupra constrîngerii comerciale, aprecierile sunt divergente. Potrivit tezei optimiste, devaluarea este un substitut al autorității. Un deficit extern poate fi eliminat fie prin devaluare, fie prin deflație; deprecierea permite evitarea rigorii monetare. Potrivit tezei pesimiste, austeritatea este complementul devaluării, deoarece ea condiționează eficacitatea comercială şi stabilitatea prețurilor.

Potrivit modelelor econometrice, devaluarea implică mai multă austeritate pe termen scurt şi mai multă creştere pe termen lung. Stabilitatea soldului comercial implică la început o politică de rigoare pentru a evita degradarea, dar permite în continuare o creştere mai puternică a veniturilor şi a producției.

Deprecierea ratelor de schimb semnifică o pierdere de avuție, legată de deprecierea termenilor de schimb, o "fugă" a acestora spre exterior. O țară care obține o creştere economică lăsînd să se deprecieze în mod durabil moneda sa face ca de o parte din eforturile sale să profite alte țări. În termeni de bilanț, devaluarea nu schimbă îndatorarea brută în devize, dar creşte îndatorarea netă.

Devaluarea influențează structurile productive pe termen lung. Pe de o parte, aceasta creşte prețurile relative şi deci

Scanned with OKEN Scanner

rentabilitatea relativă a bunurilor sectorului concurențial în raport cu cele ale sectorului protejat. Aceasta poate antrena o realocare a factorilor de producție din sectorul domestic spre sectorul deschis, ceea ce favorizează ameliorarea ulterioară a competitivității pe termen lung.

Pe de altă parte, deprecierea acordă o protecție monetară ce poate întreține ineficiența structurilor productive. Dacă profiturile sunt sporite în mod artificial, investițiile pot conduce la risipă. Privilegierea unei competitivități axate pe elementul preț poate întîrzia orientarea spre o specializare bazată pe calitate sau pe noutatea produselor şi tehnologiilor.

Politica monedei "puternice" (a "banilor scumpi")

Această politică refuză deprecierea ca mijloc de asigurare a echilibrului extern şi utilizează rata de schimb pentru combaterea inflației interne. Atît timp cît există un surplus de inflație față de exterior, aceasta implică aprecierea ratei reale a schimburilor (produsul dintre rata nominală a schimburilor şi indicele prețurilor) şi, eventual, o supraevaluare monetară. Atîta timp cît subzistă neîncrederea în privința monedei naționale, aceasta implică rate ale dobînzilor naționale mai ridicate decît în străinătate. Dar moneda nu devine cu adevărat importantă decît atunci cînd aceste două aspecte dispar. Expresia "monedă puternică" este ambiguă, căci ea desemnează adesea o politică de susținere a monedei, dar cînd această politică reuşeşte, moneda devine într-adevăr puternică.

Pe piață, rata de schimb este determinată de numeroşi factori: competitivitatea industrială, diferențialele inflației, conjunctura, rata dobînzii şi anticipațiile. Determinantele fundamentale nu sunt necesar dominante, căci operațiunile de schimb sunt tot mai mult legate de motivații financiare. În particular, teza parității puterilor de cumpărare (egalitate între rata de schimb şi raportul puterilor interne de cumpărare ale monedelor) este rareori verificată, mai cu seamă pe termen scurt.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru susținerea monedei pot fi utilizate mai multe mijloace:

- Banca centrală poate interveni pe piața schimburilor. Dacă moneda națională este slăbită, Banca vinde devize pentru a o susține. Această măsură nu poate face față decît unor dificultăți temporare, pentru că rezervele de schimb nu sunt nelimitate. Mai mult, această politică se repecurtează asupra masei monetare, în afara cazului unei politici monetare compensatorii;

- un alt mijloc este îndatorarea externă pentru prezervarea rezervelor. Împrumuturile facilitează apărarea monedei, ele sunt utile în caz de criză speculativă, dar insuficiente în fața unei crize majore şi chiar nefaste dacă ajustările necesare sunt întîrziate;

- în fine, politica ratelor dobînzilor este un mijloc indirect de acțiune prin intermediul fluxurilor financiare. O ridicare a ratelor servește atragerii de capitaluri pentru a susține moneda. Creşterea trebuie să fie cu atît mai puternică cu cît anticipările privind scăderea ratelor de schimb sunt mai importante. Acesta este principalul mijloc al unei politici a "banilor scumpi".

Politica de apreciere monetară poate avea trei finalități: dezinflația, restructurarea şi prelevarea asupra exteriorului.

Această politică exercită un efect antiinflaționist incontestabil. Nu numai că prețurile de import diminuează, dar accentuarea presiunii concurenței externe obligă firmele la o mai mare disciplină a salariilor şi prețurilor. Supraevaluarea ține actorii economici sub o presiune puternică.

Această politică exercită, de asemenea, un efect important în direcția restructurării. Presiunea crescută a concurenței externe constrînge industria, economia în general, să-şi accelereze adaptarea. Normele de eficiență sunt ridicate, ceea ce implică obținerea de sporuri de productivitate prin introducerea noilor tehnologii menite să modifice condițiile de producție şi/sau prin închiderea unităților mai puțin eficiente.

Scanned with OKEN Scanner

Producătorii sunt, de asemenea, incitați la o reorientare spre produse noi sau specifice, care scapă concurenței prin prețuri.

În fine, aprecierea monetară ameliorează termenii de schimb ceea ce conduce la o prelevare asupra exteriorului. Dacă creşterea nu este frînată, aceasta poate destinde condițiile de repartizare a veniturilor.

În măsura în care această politică semnifică o creştere a ratelor reale de schimb, aceasta antrenează trei dezavantaje majore:

- pierderea de competitivitate-preț frînează exporturile şi cresc importurile, ceea ce degradează balanța comercială în termeni cantitativi. Numai dezinflația ulterioară poate contracara acest proces;
- accentuarea constrîngerii comerciale limitează creşterea industriei, a sectorului concurențial şi a economisirii, cu toate incovenientele care rezultă pentru ocupare şi şomaj;
- în fine, supraevaluarea cursului de schimb este un factor de dezindustrializare. Scăderea prețurilor relative şi a randamentelor relative ale produselor sectorului deschis în raport cu sectorul domestic. Factorii de producție sunt incitați să se orienteze spre sectorul protejat al economiei, în detrimentul sectorului deschis. Printr-o monedă puternic supraevaluată, industriile sunt ruinate.

În atingerea obiectivelor propuse prin practicarea acestei politici a "banilor scumpi" trei elemente joacă un rol mai important:

1) Calitatea inserției internaționale a țării respective. Această politică este nefastă pentru o țară ce exportă bunuri simple, cu o mare elasticitate-preț a cererii şi suportă constrîngerea prețurilor de export (*price taker*) care îl poate face să piardă părți de piața. Din contra, ea nu afectează țările exportatoare de bunuri specifice, cu o cerere inelastică şi care pot astfel să impună prețurile de export (*price maker*).

2) Gradul de stăpînire a prețurilor. Această politică este

Scanned with OKEN Scanner

cu atît mai slabă cu cît inflaţia este mai redusă în raport cu străinătatea.

3) Efectele asupra ratelor dobînzii depind de imaginea monedei: cu cît încrederea în monedă este mai mare, cu atît creşterea ratelor dobînzii este mai mică.

Supraevaluarea monedei în raport cu nivelul său normal tinde să mineze creşterea în ţara respectivă, în timp ce subevaluarea tinde să o accelereze. Studiile comparative efectuate asupra raporturilor dintre rata de schimb şi cea de creştere arată această legătură pentru majoritatea ţărilor considerate: ţările care şi-au apărat cu orice preţ moneda şi-au frînat activitatea.

Politica de ajustre a ratei de schimb este utilă în caz de conflict între obiectivele interne şi cele externe ale politicii economice: depreciere în faţa deficitului extern, cu stagnare economică şi subocupare; apreciere faţă cu un deficit exterior cu supraîncălzire internă.

În Europa, posibilitatea utilizării acestui instrument a regresat, după introducerea Sistemului Monetar European şi mai apoi a Uniunii Monetare, mergînd pînă la suprimarea sa pentru statele membre. Desigur, ea rămîne la dispoziţia Băncii Centrale Europene de la Frankfurt.

Totuşi, politicile de subevaluare sau de supraevaluare sunt de evitat. Politica de depreciere competitivă poate fi eficace, dar acesta e un protecţionism monetar care riscă să suscite un război comercial şi nu se justifică decît pentru ţările puţin dezvoltate. Politica de supraevaluare este periculoasă; aprecierea nu este generalizabilă, deoarece ea implică politici de austeritate care se neutralizează în privinţa plăţilor exterioare, impactul său depresiv fiind cumulativ.

Politicile de schimb nu pot rezolva problemele structurale. Pentru a ameliora competitivitatea, o veritabilă politică industrială valorează mult mai mult decît subevaluarea. Pentru a lupta contra inflaţiei, o politică internă vigilentă

Scanned with OKEN Scanner

(monetară, bugetară) valorează mai mult decît supraevaluarea.

Ratele de schimb trebuie să reflecte condițiile fundamentale ale economiei. Pentru a evita perturbațiile, se poate căuta un curs de schimb de referință, cum ar fi rata de echilibru real capabilă de a menține, pe termen mediu, un nivel ridicat al activității. De asemenea, se poate introduce un aşa-zis "coridor" al cursului de schimb, o bandă de fluctuație cu limite maxime şi minime, care poate oferi o mai mare predicitivitate a evoluțiilor ratelor de schimb, deci o mai mare stabilitate, plecînd chiar de la anticipările agenților, şi evita astfel oscilațiile de mare amploare, cu efecte destabilizante. Totuşi, şi aceasta rămîne doar o soluție tranzitorie, conjuncturală.

5.4.4. Dificultatea optimizării cursului de schimb

În esență, există două moduri de a concepe politica cursului de schimb: devaluarea, sau deprecierea deliberată pentru ameliorarea competitivității internaționale a produselor proprii şi intervențiile pe piața schimburilor pentru a limita fluctuațiile ratei de schimb. Primul se loveşte de constrîngerea politică internațională; al doilea nu poate să se opună în mod durabil celorlalți factori determinanți ai ratei de schimb.

a) Constrîngerea politicii internaționale

Înainte de al Doilea Război Mondial, practica devaluărilor competitive era relativ frecventă. Dar, atunci cînd o țară încearcă să-şi limiteze importurile şi să-şi stimuleze exporturile prin acest mijloc, ea îşi incită partenerii comerciali să procedeze la fel, iar dacă toate monedele sunt devaluate, finalmente toate ajung la raporturile inițiale. Deci devaluarea este insuficientă pentru insuficientă pentru a obține un avantaj competitiv durabil şi țările care acționează după această logică de război comercial au recurs la protecționism, crescînd tarifele

Scanned with OKEN Scanner

vamale, cotele sau interdicțiile de import etc. Iar cînd toată lumea încearcă în acelaşi timp să cumpere mai puțin din străinătate, se produce un recul al cererii globale, ale cărei efecte pot fi dramatice în planul producției şi ocupării în toate țările. Marea depresiune din anii 1930, ce a fost însoțită de astfel de devaluări competitive, este un foarte bun exemplu ce ilustrează astfel de efecte perverse. La fel, sistemul monetar internațional de după al Doilea Război Mondial, pînă în 1973, sistemul monetar european de după 1973, sau cel de după 1979.

De altfel, într-un regim de schimburi fixe, teoria nu recomandă devaluarea decît pentru a corecta un deficit structural al balanței de plăți şi cînd devine evident faptul că Banca centrală nu mai este în măsură să apere valoarea monedei sale pe piața schimburilor. În ce le priveşte, țările care lasă să fluctueze liber ratele lor de schimb pierd prin definiție controlul acestui instrument, ce fluctuează liber pe piață. Desigur, o țară poate lăsa inflația să se accelereze şi soldul balanței de plăți să se degradeze continuu iar, din timp în timp, cînd dezechilibrul este prea important, să-şi devalueze moneda, argumentînd prin amploarea şi durabilitatea deficitului înregistrat. Dar partenerii săi comerciali nu vor accepta mult timp o asemenea atitudine, pe care o vor considera drept agresiune comercială, dacă țara care devaluează nu adoptă concomitent măsuri de reducere a cererii sale interioare şi a inflației sale, adică o politică de rigoare eficace menită să corecteze dezechilibrul structural în care se găsesc.

Pe termen lung, două țări ce au acelaşi ritm de creştere, aceleaşi rate ale dobînzilor, aceleaşi rate ale inflației şi schimburi comerciale echilibrate, ele vor avea o rată de schimb spontan stabilă, fără nici o intervenție a Băncii centrale, producînd o puternică convergență a politicilor economice ale celor două țări. Dimpotrivă, dacă două țări practică în mod durabil politici diferite, rata lor de schimb bilateral va avea sistematic tendința de a evolua astfel pe piața schimburilor: moneda țării deficitare

Scanned with OKEN Scanner

se va deprecia, în timp ce a țării excedentare se apreciază în permanență.

Pe termen scurt, băncile centrale pot împiedica mișcările ratei de schimb, dar nu în permanență. Atît timp cît factorii fundamentali și politicile economice nu sunt modificate, dezechilibrul balanței de plăți între două țări persistă: moneda țării deficitare este tot mai puțin cerută, în timp ce a țării escedentare e tot mai solicitată pe piața schimburilor. La un moment dat, țara deficitară nu va mai putea susține cursul și moneda sa se va deprecia. Deci factorii fundamentali sunt cei care determină cursul în mod durabil. Apoi, într-o lume în care mobilitatea capitalurilor este puternică, speculația face marja de manevră încă și mai restrînsă, mai ales pe termen scurt și asta independent de evoluția factorilor fundamentali, antrenînd modificări importante ale ratei de schimb. Deci, cu cît mai mare e mobilitatea capitalurilor, cu atît mai redusă e posibilitatea de a susține o rată de schimb diferită de cea de echilibru determinată de evoluția factorilor fundamentali pe piață, mai cu seamă pe termen scurt.

b) Constrîngerea credibilității

Marea mobilitate internațională a capitalurilor și transparența internațională a politicilor economice supun puterile publice unei constrîngeri privind credibilitatea lor în fața investitorilor și speculatorilor de pe piață. Pentru ca o anumită politică să fie eficace, nu e suficent ca ea să fie inteligentă și bine construită, ci trebuie să fie și credibilă, deci operatorii de pe piață să aibă încredere în ea și în reușita ei. O țară care are un trecut marcat de laxism monetar și inflație puternică, va fi greu să convingă piața că și-a schimbat politica într-una de rigoare, mai ales cînd șomajul începe să crească și cererea să scadă. Pentru a evita speculația și a convinge piețele financiare asupra determinării sale, guvernul va trebui să ducă o politică mult mai restrictivă decît ar fi în mod obiectiv necesară pentru atingerea

Scanned with OKEN Scanner

obiectivelor fixate, iar această constrîngere privind credibilitatea acționează și după atingerea obiectivelor și ... costă. În schimb, odată cucerit, capitalul de credibilitate acționează pe termen lung, oferindu-ți treptat o marjă de manevră tot mai consistentă.

5.4.5. Patternuri fluctuante ale finanțelor globale

Sistemul monetar internațional, așa cum s-a configurat el în ultimii 35 de ani se destramă "pe la cusături" și se vorbește deja despre noi ideologii financiare, date fiind noile realități economice, politice, militare, tehnologice etc. Se pare că extinderea "în virtual" a sistemului economic a însemnat, în bună măsură, speculație, fraudă, nereguli financiar-contabile, iar acum are loc o revenire la realitate, o realitate destul de dureroasă, pentru mulți aceasta însemnînd faliment, căderi bursiere, pierderi masive ș.a.

Evoluțiile sunt greu de anticipat în continuare, iar discreția este maximă, discreție ce a însoțit – de altfel – din toate timpurile fenomenul monetar. Ca un exemplu, Alan Greenspan, fostul președinte al Sistemului Federal de Rezerve american, spunea la finalul unei conferințe de presă: "Dacă ați înțeles, înseamnă că nu m-am exprimat corect". Și tot el avertiza recent că "situația geopolitică internațională e acum principalul obstacol în calea creșterii". Datorită ei și datorită deficitelor americane, în cea mai mare măsură, hegemonia dolarului s-a încheiat, la aceasta mai contribuind desigur și scandalurile din sistemul corporatist american și "factorul Bush în economie" (G. Soros), ca și relativa epuizare a resurselor noii economii IT and C, care dopase vreme de peste 15 ani creșterea americană și nu numai. În pofida datelor structurale favorabile economiei americane (creștere, ocupare, inflație, inovare), multe capitaluri părăsesc dolarul, astfel că nici un oficial american nu-și mai poate permite să șarjeze ca pe timpuri cu formula: "Dolarul este

Scanned with OKEN Scanner

moneda noastră şi problema voastră".

Această devoluţie de putere a dolarului este doar parţial recuperată de către euro ("moneda noastră şi problema noastră", cum ar spune europenii), parţial de către yen şi yuan, restul mergînd spre monede-refugiu (lira sterlină, francul elveţian) şi mai ales spre aur, preţul acestuia atingînd valori record pentru ultimii 30 de ani, ceea ce reprezintă un semn al crizei. O altă oglindă în care se vede criza este preţul petrolului, care atinge de asemenea valori record. Bursele lumii freamătă, cuprinse de pesimism. Ne aşteaptă vremuri grele...

În ce ne priveşte, cursul leului reflectă foarte bine evoluţia raportului dintre cele două principale valute pe plan internaţional, ceea ce e un semn că piaţa financiară internă s-a stabilizat, în mod relativ desigur. Prin menţinerea în ultimii ani a cursului într-o bandă îngustă de fluctuaţie, se poate spune că avem acum o monedă mai bună decît economia noastră reală, macrostabilizarea monetară oferind un cadru propice şi o atractivitate interesantă (vezi cazul obligaţiunilor austriece lansate recent în lei româneşti).

În condiţiile modificării mecanismelor inflaţiei, ale înăspririi concurenţei la nivel global, ale infuziei noilor tehnologii, se poate spune că ortodoxia monetară e depăşită, ea devenind chiar sursă de contraproductivitate. Anarhia monetară internaţională face ca economiile mici să-şi lege moneda de cea a partenerilor comerciali cei mai importanţi (UE în cazul nostru), rezultînd crearea de blocuri valutare, ceea ce schimbă în mod esenţial managementul economiei globale.

Dintre toate componentele economiei, cel mai mult s-a internaţionalizat sistemul financiar-monetar. De la unul guvernat (G-SMI), specific perioadei Bretton-Woods, la un non sistem dirijat de piaţă (P-SMI), caracterizat prin:

- internaţionalizarea portofoliilor financiare; - reducerea importanţei băncilor faţă de pieţe, în ce priveşte rolul de intermediar financiar;

Scanned with OKEN Scanner

- creşterea rolului pieţei în stabilirea cursurilor de schimb, ca urmare a creşterii mult superioare a tranzacţiilor financiare faţă de cele comerciale;

- o mare instabilitate şi volatilitate a pieţelor, o velocitate fără precedent a capitalurilor, foarte multă speculaţie ("o euforie iraţională", cum o numea Greenspan);

- concentrarea pieţelor, cu importante efecte de contaminare;

- o mai mare presiune asupra statelor în privinţa cursurilor de schimb, creşterea constrîngerii externe, în general şi disciplinarea statelor de către pieţe;

- lipsa instituţiilor internaţionale capabile să gestioneze noile evoluţii şi eşuarea în coordonarea multilaterală a lichidităţii internaţionale;

- probleme grave privind reglementarea şi gestionarea împrumuturilor internaţionale ş.a.

După prăbuşirea sistemului cursurilor fixe s-a instalat un "non-sistem" al cursurilor flexibile (R. Gilpin), iar acum şi acesta se cere reformat. Problemele monetare internaţionale nu mai sunt guvernate de reguli sau înţelegeri, cel puţin nu în mod oficial. Ceea ce funcţionează practic este un sistem al marjei de referinţă, "tridentul monetar" dolar-euro-yen făcînd eforturi mari de cooperare, de căutare a unui nou compromis. Asistăm, în acelaşi timp, la un triumf al băncilor centrale asupra guvernelor, o veritabilă "economie de cazino" bazată pe speculaţii, valori virtuale ce creează o buclă monetar-financiară tot mai detaşată de economia reală, efecte de turmă, manii, panici şi prăbuşiri financiare.

Se impune reformarea şi conducerea sistemului, dar nu prea are cine le realiza. Unii propun întoarcerea la etalonul-aur, alţii – dimpotrivă – libertatea totală a pieţelor (M Friedman). Se mai cere reformarea Fondului Monetar Internaţional, a Băncii Mondiale, crearea unei bănci centrale internaţionale, a unei instituţii de garantare a creditelor, a unei monede unice (G.

Scanned with OKEN Scanner

Soros, J. Williamson) etc. Aceasta ar însemna, practic, instaurarea unui capitalism global, sau, poate, a unui alt sistem economic şi social. Cum va arăta el, e greu de spus.

Concluzii

Dacă ţările vor să-şi menţină ratele de schimb relativ stabile, ele sunt condamnate să ducă politici economice convergente, apropriate şi un comerţ exterior echilibrat. Această constrîngere privind convergenţa se exercită chiar pe termen scurt, deîndată ce apar capitaluri speculative importante ale căror mişcări, prin anticipări, produc efecte asupra variaţiilor viitoare ale ratelor de schimb. Stabilitatea ratei de schimb reduce autonomia reală a politicii monetare naţionale, deoarece orice ecart faţă de variabilele politicii monetare conduse de celelalte ţări antrenează mişcări de capitaluri ce tind să anuleze efectele iniţiale ale politicii naţionale. Numai un control foarte strîns al mişcărilor de capitaluri sau abandonarea ratelor de schimb fixe pentru unele flotante ar putea conferi o anumită autonomie politicii monetare proprii.

Arbitrajul politic e, deci, foarte clar: nu se poate, în acelaşi timp, conserva o piaţă liberă a capitalurilor, stăpîni rata de schimb şi controla ratele dobînzilor. Este aşa-numita trilemă a politicii monetare. Interzicerea liberei mişcări a capitalurilor este imposibilă pentru o ţară deschisă spre exterior, care găzduieşte investiţii străine şi realizează investiţii în străinătate. În absenţa unui control strîns al schimburilor, greu de realizat, rămîne următoarea alternativă: ori un sistem de schimb bazat pe parităţi fixe, în care nu-ţi poţi alege ratele dobînzii şi practica o politică monetară autonomă, ori un sistem de schimb cu rate flexibile, care oferă o anumită autonomie politicii monetare. Alegerea depinde în mare măsură de efectele aşteptate de la o politică monetară independentă şi de amploarea variaţiilor ratei de

Scanned with OKEN Scanner

schimb, de fapt conjunctura de ansamblu dintr-un moment sau altul, tendințe și priorități.

5.5. Politici de control

Politicile de control pot fi utilizate pentru a completa sau înlocui politicile sau instrumentele tradiționale. Contestate de liberali, din cauza distorsiunilor induse în economie, aceste politici au pierdut mult din importanță în ultimii 20 de ani. În cadrul lor, se disting politicile de control ale prețurilor și veniturilor și cele de control al piețelor.

5.5.1. Politici de control al veniturilor și prețurilor

Aceste politici sunt utilizate atunci cînd mijloacele tradiționale antiinflaționiste sunt insuficiente sau prea periculoase pentru asigurarea creșterii și ocupării. Politicile de control al veniturilor privesc mai ales controlul salariilor, în timp ce controlul prețurilor privește mai ales întreprinderile și costurile acestora.

5.5.1.1. Politica de control al veniturilor

Aceasta este o acțiune conștientă asupra procesului sau modalităților de formare a veniturilor, opunîndu-se reglării spontane prin intermediul pieței.

Motivații: Această politică poate servi la frînarea inflației sau la susținerea ofertei.

Obiectivul stabilității prețurilor relevă două aspecte. Pe de o parte, poate fi vorba despre reducerea inflației prin costuri (în cazul căreia politicile de descurajare a cererii sunt

Scanned with OKEN Scanner

inadecvate), printr-o acțiune directă asupra veniturilor factorilor, în principal asupra salariilor, pentru a domoli cererile și tendințele de creștere a acestora. Aceasta poate justifica o politică durabilă de intervenție și de coordonare a deciziilor privind veniturile, pentru descurajarea tendințelor de creștere a inflației prin costuri, în special prin salarii. Pe de altă parte, poate fi vorba de a descuraja anticipările inflaționiste, ceea ce poate justifica o politică temporară de control al veniturilor, ca un complement al moderării cererii, pentru obținerea unui efect dezinflaționist. Keynesienii preconizează o astfel de politică, în perioade de subocupare, pentru a combate inflația.

Rigoarea salarială poate contribui la creșterea rentabilității firmelor, mărind partea de profit din valoarea adăugată. Aceasta contribuie la reducerea șomajului de tip clasic și, într-o economie deschisă, este un mijloc de creștere a competitivității-preț, de ameliorare a balanței comerciale și de susținere a creșterii. Această politică are multiple justificări într-o economie concurențială.

Modalități: Cîmpul de aplicare al politicii de control al veniturilor poate varia. Aceasta privește cel puțin politica salariilor în sectorul public sau, mai mult, poate prevedea fixarea unui salariu minim pe economie, poate să se extindă la controlul tuturor salariilor și, rareori, al tuturor veniturilor.

După gradul de coerciție, se disting politici fondate pe norme imperative de blocaj sau de încadrare a salariilor (ex.: Administrația Nixon în perioada 1971-1972) și politici indicative, bazate pe cîteva linii directoare privind evoluția salariilor (ex.: Administrațiile Johnson între 1964-1966 și Carter 1978-1979).

Printre mijloacele disponibile, statul poate recurge la dispoziții administrative de blocaj sau de plafonare a creșterii salariilor, sau poate exercita presiuni asupra firmelor prin utilizarea de comenzi publice (Franța - 1978, S.U.A. – 1978-

Scanned with OKEN Scanner

1979), de ajutoare de stat sau prin recuperarea prelevărilor obligatorii. De asemenea, statul poate apela la mijloace indirecte: controlul preţurilor poate incita austeritatea salarială, ca şi relaxarea fiscală de altminteri.

Din punct de vedere temporal, distingem politici temporare şi politici permanente. Recursul la politicile temporare este legat, mai curînd, de puseele conjucturale ale inflaţiei, în vreme ce politicile permanente sunt relativ rare. Exemplul Olandei, între 1945-1964 este celebru pentru acestea din urmă, ca şi cel al Austriei, unde controlul veniturilor are un caracter cvasipermanent după al Doilea Război Mondial.

Impactul politicilor de control temporar al veniturilor

Conform studiilor econometrice efectuate în mod repetat de către OECD, măsurile de control, de blocare a veniturilor au un efect rapid şi vizibil, dar urmate de un ricoşeu la fel de evident. Inflaţia efectivă este inferioară celei simulate pe perioada controlului, dar devine superioară după ridicarea acestuia. Fenomenul a fost vizibil în Marea Britanie între 1966-1967 şi 1972-1973, ca şi în S.U.A. între 1971-1972.

Normele politicii salariale în perioada de creştere

Remunerarea factorilor de producţie poate fi fixată în funcţie de sporurile de productivitate. În Franţa, de pildă, problematica partajării surplusului generat de creşterea economică, de productivitatea globală, aşa numitele "dividente ale progresului" (P. Masse) a condus la o înţelegere ("Pactul creşterii" propus de M. Rocard în 1989-1990), prevăzînd împărţirea acestor cîştiguri în trei părţi egale: una pentru crearea de locuri de muncă, una pentru creşterea puterii de cumpărare a salariilor şi o a treia pentru creşterea cheltuielilor de investiţii - cercetare - formare.

Scanned with OKEN Scanner

Alinierea evoluțiilor salariale la cele ale productivității muncii permite stabilitatea prețurilor și o repartiție echilibrată între salarii și profituri. Dar, într-o economie deschisă, această regulă nu este suficientă, o deteriorare a termenilor de schimb cu exteriorul putînd implica o creștere a salariior inferioară sporurilor de productivitate dobîndite.

Salariile pot fi legate de productivitatea de ansamblu a economiei, ceea ce asigură stabilitatea salariilor relative, dar modifică prețurile relative ale bunurilor. De asemenea, ele pot fi legate de productivitatea fiecărei ramuri, ceea ce permite stabilirea prețurilor relative, dar modifică salariile relative în favoarea ramurilor mai dinamice, cu riscuri de revendicări sporite. Pe de altă parte, indexarea salariilor în funcție de evoluția prețurilor asigură stabilitatea puterii de cumpărare, menținerea cererii interne și permite degajarea unui surplus pentru întreprinderi în perioade de creștere. Totuși, în caz de creștere a prețurilor, aceasta alimentează renumita spirală salarii-prețuri, ceea ce duce la accelerarea inflației.

5.5.1.2. *Politica de rigoare salarială în fața crizei*

Politica de dezindexare a salariilor. Dezindexarea, care implică o nivelare a puterii de cumpărare a salariilor, s-a răspîndit începînd cu sfîrșitul anilor '70, cu un dublu scop: dezinflația și reducerea părții destinate salariilor din valoarea adăugată, pentru a depăși criza profiturilor. Astfel, indexarea a fost fie suprimată, fie redusă prin alinierea la un indice al prețurilor revizuit *à la baisse*. Începînd cu anii '80, în numeroase țări au fost adoptate măsuri vizînd dezindexarea salariilor, mai cu seamă în S.U.A., Marea Britanie, Italia, Belgia, Grecia, Danemarca, Suedia sau Finlanda. Măsurile de dezindexare adoptate au facilitat dezinflația, întrerupînd evoluția spiralei salarii-prețuri, ceea ce a redus inflația prin costuri. Pe de altă

Scanned with OKEN Scanner

parte, aceasta a condus la o deplasare de valoare adăugată dinspre salarii către profituri, reabilitîndu-le pe acestea. În sfîrşit, comprimarea puterii de cumpărare a salariilor a fost un factor important de frînare a cererii.

Două ţinte: salariile sectorului public şi salariul minim pe economie. Are loc o dezindexare ce duce la dezinflaţie, dar antrenează, de asemenea, scăderea ponderii salariilor administraţiilor publice în P.I.B., ca şi creşterea ecartului între salariile din sectorul public şi cel privat.

Politica salariului minim pe economie priveşte repartiţia, dar se integrează, de asemenea, printre instrumentele de reglare macroeconomică. După anii '80 ai secolului trecut, în practică, importanţa acestui instrument s-a redus, prin reducerea cîmpului de aplicare şi limitarea creşterilor. În S.U.A., de exemplu, după 1982, salariul minim a scăzut puternic în termeni reali, măsura restrictivă vizînd scăderea şomajului clasic sau a inflaţiei.

5.5.1.3. Controlul preţurilor

Conţinut: Controlul preţurilor poate avea două justificări. În primul rînd, el serveşte la limitarea inflaţiei în cazul unei concurenţe insuficiente, în al doilea rînd, el însoţeşte frînarea cererii, grevînd asupra anticipaţiilor inflaţioniste.

Modalităţile de control al preţurilor sunt variate. Poate fi vorba despre o blocare a preţurilor la un anumit nivel atins, pentru o anumită perioadă de timp, în funcţie de informaţiile asupra costurilor. Preţurile-cadru fixate stabilesc regulile de calcul al preţurilor de către firme, cu un control *a posteriori* pe linie administrativă, în special asupra marjelor comerciale. Firmele pot dispune, astfel, de o libertate controlată sau de una supravegheată, în al doilea caz statul neopunîndu-se efectiv.

Impactul controlului preţurilor. Controlul preţurilor, de obicei, începe bine dar sfîrşeşte rău, ieşirile din această politică

Scanned with OKEN Scanner

fiind problematice. Pe termen scurt eficacitatea se poate constata frecvent, şi pot fi date numeroase exemple în acest sens. Dar la ridicarea blocajului, creşterea preţurilor se accelerează, parcă dorind să recupereze terenul pierdut. Astfel, în ţările care utilizează acest tip de politici, pe termen lung, ratele inflaţiei nu sunt mai reduse decît în alte părţi, ceea ce sugerează ineficacitatea acestora.

Politica de control al preţurilor şi cea de control al veniturilor complementare. Un control al preţurilor favorizează rigoarea salarială, pe care salariaţii o acceptă mai bine în acest caz, iar firmele sunt incitate s-o aplice. Un control al salariilor limitează costurile de producţie şi favorizează reuşita unui control al preţurilor. Blocajul concomitent al salariilor şi preţurilor este mai eficient. În cele mai multe cazuri, "îmblînzirea" inflaţiei a fost imediată, iar reluarea creşterii preţurilor a fost nulă pentru produsele alimentare, moderată pentru produsele industriale şi sensibilă pentru servicii. Controlul preţurilor este larg contestat, din cauza distorsiunilor pe care le antrenează în materie de preţuri relative.

Alte proiecte de stabilizare a preţurilor şi veniturilor

Faţă de limitele politicilor antiinflaţioniste, pot fi avute în vedere asemenea politici de control al veniturilor şi preţurilor, permiţînd ajustarea preţurilor relative. Este un soi de "intervenţionism liberal" asupra preţurilor şi veniturilor. În S.U.A., anumiţi economişti de inspiraţie keynesistă (Wallich, Weintraub, Okun, Perry) au propus o politică a veniturilor fondată pe fiscalitate, aşa numita *Taxed-based Income Policy* (T.I.P.). Aceasta se bazează pe o suprataxare în cazul unor creşteri salariale superioare normelor şi pe o relaxare fiscală în cazul unor creşteri inferioare normelor.

Alţi autori (Lemer, Colander) au propus un plan de luptă contra inflaţiei prin intermediul pieţei: *The Market Anti-Inflation*

Scanned with OKEN Scanner

Plan (M.A.P.). Mai curînd decît de a utiliza fiscalitatea împotriva creşterilor de salarii şi de preţuri, M.A.P. creează un sistem de permise negociabile. O întreprindere nu-şi poate ridica preţurile decît dacă îşi cumpără un permis de la o altă întreprindere care scade preţurile, astfel încît nivelul general al preţurilor să rămînă stabil, prin compensarea creşterilor de preţuri cu scăderi corespunzătoare ale acestora. M.A.P. descurajează firmele să-şi crească preţurile, sistemul justificîndu-se teoretic şi prin externalităţile macroeconomice antrenante.

Aceste politici propuse implică anumite costuri de gestiune, dar ele au avantajul de a căuta să concilieze ocuparea şi stabilitatea preţurilor, evitînd reglementările de natură administrativă. Absenţa unor experienţe concrete concludente de aplicare a lor nu permite, totuşi, distingerea clară a efectelor lor reale.

5.5.2. Politica de control al pieţelor

Anumite intervenţii de ordin financiar şi comercial vizează slăbirea costrîngerilor externe. Utilizate în ţările cu tradiţie dirijistă, ele şi-au pierdut mult din importanţă în cursul ultimelor două decenii.

5.5.2.1. "Compartimentări" financiare

Aceste măsuri segmentează circuitele financiare cu scopul de a reduce constrîngerea monetară externă şi efectele sale asupra activităţii interne.

Recursul la controlul schimburilor. E un ansamblu de măsuri reglementînd plăţile între rezidenţi şi nerezidenţi şi controlînd poziţia băncilor în relaţiile cu străinătatea. Dacă

Scanned with OKEN Scanner

anumite țări sunt în mod tradițional ostile acestui tip de dispoziții (S.U.A., Germania), altele au recurs la ele în cazuri de criză monetară (Marea Britanie), sau de o manieră durabilă (Japonia, sau chiar Franța).

Controlul schimburilor poate include trei categorii de măsuri: în primul rînd, controlul tranzacțiilor curente vizează limitarea duratei creditelor acordate de către exportatorii externi și limitarea decalajelor între termenele de plată, care pot accentua presiunea în direcția scăderii puterii monedei naționale. Domicilierea operațiunilor într-o bancă agreată permite controlul regularității operațiunilor în devize. De asemenea, pot fi impuse limitări cheltuielilor turiștilor în străinătate.

În continuare, controlul mișcărilor de capitaluri poate privi investițiile în străinătate, controlul poziției monetare externe a băncilor (operațiunilor monetare realizate cu non-rezidenții).

Implicațiile controlului schimburilor. Controlul schimburilor este, într-o anumită măsură, un factor de autonomie monetară. Reglementarea financiară externă suscită deconectarea ratelor naționale ale dobînzilor de cele din străinătate.

Controlul schimburilor poate fi util pentru apărarea unei monede pe termen scurt, pentru a cîștiga timp în caz de criză speculativă. Dar el nu poate face față unor probleme fundamentale de competitivitate și echilibru extern, fiind necesare ajustări în materie de schimb, rată a dobînzii etc. În fine, controlul schimburilor constituie, evident, o jenă pentru gestiunea băncilor și a întreprinderilor, ca și o sursă de distorsiuni în afectarea resurselor.

Dispariția controalelor financiare externe. Tendința de dispariție a reglementărilor schimburilor s-a accentuat începînd cu anii '80, în cadrul general al liberalizării financiare produse, reflectînd competiția dintre state pentru a atrage capitalurile și activitățile financiare pe teritoriul lor. Din punct de vedere

Scanned with OKEN Scanner

financiar, controlul schimburilor este un factor de repulsie; dacă o țară se singularizează prin asemenea restricții, capitalurile vor fi descurajate și nu atrase în țara respectivă. Această evoluție corespunde emergenței liberalismului, ostil oricăror obstacole în calea mobilității capitalurilor, ceea ce a făcut ca și proiectele mai puțin dirijiste, precum taxarea operațiunilor de schimb (așa numita taxă Tobin) să nu fie reținute.

Compartimentările financiare interne. Aceste compartimentări vizează, în general, limitarea efectelor constrîngerilor monetare externe asupra creșterii interne. Banca centrală poate acționa asupra ierarhiei ratelor dobînzii, intervenind asupra titlurilor pe termen lung (Keynes), într-un sens diferit de acțiunea asupra titlurilor pe termen scurt. Cum echilibrul extern depinde mai ales de ratele pe termen scurt, iar echilibrul intern mai ales de ratele pe termen lung, inversarea ratelor permite urmărirea simultană ă ambelor obiective. De exemplu, împotriva stagnării și a dificultăților externe pot fi reduse ratele pe termen lung și ridicate ratele pe termen scurt. Această metodă a fost utilizată în S.U.A., la începutul anilor '60.

Banca centrală poate încerca să disocieze evoluțiile ratelor monetare de cele bancare. Aceasta poate trece printr-o acțiune directă asupra fixării ratelor creditelor bancare (presiuni asupra băncilor, măsuri administrative), sau se poate baza pe modularea costului anumitor resurse bancare: reglementarea ratelor depozitelor bancare la vedere sau la termen și modificarea coeficientului rezervelor obligatorii. În caz de stagnare și deficit exterior, aceste măsuri permit susținerea monedei prin rate ridicate pe piața monetară, limitînd creșterea ratelor bancare.

Selectivitatea creditului consistă în menținerea anumitor credite de finanțare în condiții privilegiate: fixarea ratelor dobînzilor la un nivel inferior ratelor pieței, refinanțarea în condiții avantajoase, bonificații ale ratelor dobînzii etc. Aceste avantaje sunt rezervate operațiunilor considerate prioritare, cum

Scanned with OKEN Scanner

sunt cele legate de energie, locuințe, exporturi sau echipamente colective. Aceasta relevă o politică structurală ce influențează alocarea resurselor, dar care poate servi - de asemenea - la a face față dificultăților macroeconomice. Pentru a rezolva contradicția dintre creşterea internă şi constrîngerea monetară externă, se pot sustrage anumite activități de sub carapacea austerității, mai ales cele care pot permite ameliorarea ulterioară a balanței de plăți. Reducerile fiscale specifice au aceeaşi funcție ca şi selectivitatea creditului, pentru a prezerva anumite domenii în fața rigorii impuse de constrîngerea externă. Reducerile fiscale asupra dobînzilor reduc dobînda efectivă în raport cu cea nominală plătită de către împrumutători. Acest ajutor acordat debitorilor poate fi general sau selectiv în favoarea anumitor categorii de cheltuieli, cum ar fi cele pentru locuințe. Aceasta evită anumite recăderi depresive în aplicarea unei politici a banilor scumpi destinată apărării ratei de schimb.

Tendințele ultimilor ani marchează un reflux al acestor metode de "compartimentare" financiară internă, în cadrul dereglementării financiare crescînde şi al progreselor neutralității fiscale, prin urmare un recul al selectivității ca mijloc de rezolvare a tensiunilor dintre constrîngerea externă şi creşterea economică internă.

5.5.2.2. *Protecția comercială*

Protecția comercială rezultă din politica structurală, dar poate fi şi un mijloc complementar de reglare macroeconomică. Utilizarea sa a fost preconizată de către anumiți economişti intervenționişti (Cripps, Godley, Lipietz, Mazier) ca mijloc de a relaxa constrîngerea externă şi, deci, ca alternativă la politica de rigoare.

Recursul limitat de protecție. Protecția poate îmbrăca diferite forme; tarife vamale, restricții cantitative şi alte

Scanned with OKEN Scanner

obstacole nontarifare. În condițiile actuale, dispozițiile UE și ale O.M.C. nu autorizează decît o protecție limitată.

Efectele macroeconomice ale protecției. Efectele sunt diferite, în funcție de orizontul considerat. Pe termen scurt, protecția reduce importurile și ameliorează soldul comercial. Aceasta favorizează creșterea producției sectorului concurențial, mai ales în industrie, ceea ce se repercutează favorabil asupra creșterii P.I.B. Astfel, se poate concilia susținerea activității și echilibrul extern. Pe termen mediu, protecția antrenează, totuși, efecte mai nefaste. Creșterea prețurilor se accelerează prin diminuarea concurenței, iar balanța curentă se deteriorează prin măsuri de retorsiune ale străinătății și prin creșterea prețurilor ce degradează competitivitatea, ceea ce contribuie la încetinirea productivității.

Incidența protecției depinde și de regimul de schimb. Într-un regim de schimburi fixe, protecția stimulează activitatea, deplasînd cererea către producătorii naționali. Într-un regim de schimburi flotante, impactul este mai puțin net: protecția poate frîna activitatea din cauza creșterii ratei de schimb (Mundell, Krugman) sau stimula activitatea pe termen scurt și a o frîna pe termen lung (Eichengreen). Pe de altă parte, impactul protecției asupra activității depinde, de asemenea, de gradul de indexare a salariilor (J.P.Sardin).

Estimările economice sunt diverse. Conform modelului METRIC, protecția vamală ameliorează soldul comercial și relevă raportul dintre variațiile soldului comercial și cele ale cererii interne. Dar efectul în direcția relansării este limitat: protecția nu este o soluție la creșterea problemei puse de constrîngerea comercială. După modelul DEFI, plafonarea importurilor favorizează ocuparea și echilibrul exterior, chiar în caz de retorsiune. Dispozitivul trebuie să fie amplu, durabil, constrîngător și selectiv.

Protecționismul este, în mod cert, avantajos pe termen scurt, pe plan macroeconomic, dar antrenează două

Scanned with OKEN Scanner

inconveniente importante pe termen mediu. Mai întîi, măsurile de retorsiune din partea țărilor concurente, ineluctabile în caz de protecționism prelungit. Aceasta implică o degradare ulterioară a soldului balanței de plăți curente şi deci o înăsprire a constrîngerii comerciale. În continuare, protecționismul creează efecte structurale negative legate de aşa-numitele "rente de situație". Relaxarea presiunii concurenței poate antrena o eficiență mai slabă a producției şi, deci, o pierdere de competitivitate şi autoriza o mai mare toleranță a inflației.

Depozitul prealabil pentru import. Aceasta este o formă suplă de protecție. Importatoriitrebuie să constituie un depozit la Banca centrală, un depozit nonremunerat, reprezentînd o fracțiune din valoarea importurilor, pentru un anumit timp. Această măsură a fost utilizată în mai multe rînduri de către Italia şi, mai puțin, de către Marea Britanie, Spania ş.a. Utilizarea temporară a depozitului poate fi tolerată de către parteneri. Efectele sale variază după modul de finanțare. În caz de finanțare prin credit, importurile nu sunt diminuate, în caz de finanțare prin importatori, aceasta antrenează o scădere a importurilor şi un efect deflaționist.

Acest dispozitiv nu poate frîna importurile, decît dacă este însoțit de o politică monetară strictă şi dacă masa şi afectarea resurselor sunt bine controlate. Această măsură ameliorează soldul extern într-un context macroeconomic favorabil.

Pe total, protecția comercială la nivelul unei singure țări nu este susceptibilă de a domoli în mod durabil constrîngerea externă, indiferent care ar fi forma utilizată. Chestiunea protecției ar putea, totuşi, să se pună în termeni diferiți la nivel european, unde inconvenientele ar fi mai reduse datorită taliei pieței.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 6
POLITICILE NAȚIONALE: DIFICULTĂȚI ȘI LIMITE

6.1. Politici de relansare

Necesitatea susținerii activității economice prin stimularea cererii economice nu a dispărut cu totul, dar s-a atenuat semnificativ. Constrîngerea debușeelor persistă, în pofida deschiderii internaționale tot mai intensive și a accesului la piețe tot mai largi. Pentru a relansa activitatea nu mai este deloc suficient să te limitezi la cadrul național. Politicile naționale pierd din eficacitate și chiar pot agrava dezechilibrele. În locul acțiunilor unilaterale se impun acțiuni concentrate, politici complexe care să facă față noilor realități.

6.1.1. Politici de susținere unilaterale

Stimularea activității economice prin susținerea cererii interioare se realizează încă prin susținere bugetară (cheltuieli publice sau scăderea impozitelor) și monetară (reducerea ratelor dobînzilor). Dar anticipările agenților, evicția financiară sau inelasticitatea cheltuielilor pot ocoli sau devia aceste politici spre efecte nedorite.

Creșterea cererii interioare se adresează tot mai mult produselor din import, dacă oferta indigenă e mai puțin competitivă, ceea ce nu rezolvă nicicum problema șomajului. Dacă oferta este competitivă, debușeele crescute stimulează producția, dar ea trebuie să fie suficient de elastică, productivitatea și randamentele să fie mereu crescătoare. Astfel, dacă creșterea continuă, aceasta stimulează investițiile, cu

Scanned with OKEN Scanner

efectele lor pozitive în planul creşterii (acceleratorul).

Dar creşterea cererii poate alimenta inflaţia şi crea tensiuni sectoriale asupra capacităţilor de producţie. Dacă şomajul scade, veniturile cresc odată cu costurile, iar rata de schimb se poate deprecia. Incidenţa netă asupra principalelor variabile macroeconomice e greu de determinat *a priori*, mai cu seamă pe termen mediu şi lung.

De obicei, relansarea cererii interne degradează balanţa curentă, crescînd importurile de bunuri de consum sau de echipamente şi descurajînd exporturile. O eventuală creştere a inflaţiei degradează competitivitatea-preţ. Incidenţa asupra mişcărilor de capitaluri este, de asemenea, greu de prevăzut: o relansare monetară poate mai curînd alunga capitalurile, în timp ce o relansare bugetară are efecte ambigue, creşterea ratelor putînd compensa anticipările. Determinantele principale ale incidenţei relansării asupra cererii sunt: inserţia în economia mondială, condiţiile economice interne, în special elasticitatea ofertei şi evaluarea corectă a cauzelor subocupării.

În privinţa mijloacelor interne de relansare, eficacitatea relativă a susţinerii bugetare, ca şi a celei monetare, depind de elasticitatea funcţiilor cererii de monedă şi a investiţiilor. Politica bugetară pare mai eficientă potrivit modelelor econometrice, mai puţin cele monetariste, iar liberalizarea financiară şi schimburile flotante accentuează impactul relativ al politicii monetare, dar aceasta e mult mai constrîngătoare. O combinaţie între cele două instrumente pare soluţia ideală.

În ce priveşte mijloacele externe, deprecierea ratei de schimb poate furniza un suport pentru susţinerea activităţii. Această politică de curs poate fi combinată cu o politică monetară de scădere a ratelor dobînzilor sau cu una de relansare mai vastă care să includă, spre pildă, reducerea impozitelor sau creşterea cheltuielilor bugetare. Astfel de mixturi sunt recomandate pentru ieşirea dintr-o criză sau pentru evitarea intrării într-o criză.

Scanned with OKEN Scanner

Natura efectelor relansării interne nu s-a schimbat, dar amploarea lor s-a redus semnificativ, în sensul că reacția producției și a ocupării s-a diminuat, iar efectele negative asupra echilibrelor interne și externe au crescut. Deschiderea crescîndă a economiilor a sporit riscurile și a redus șansele reușitei politicii de relansare pentru majoritatea țărilor. Excepția notabilă rămîn S.U.A., care își pot susține cererea internă pe termen lung practicînd deficite externe importante, grație statutului excepțional al dolarului în sistemul monetar internațional. Este și cazul Japoniei, care-și permite o datorie publică foarte mare pentru a relansa cererea internă, grație excedentului durabil al balanței sale comerciale, susținută de competitivitatea ridicată a economiei și de subevaluarea yenului. Țările mai mici, cu o suprafață economică și financiară mai redusă, nu pot practica cu succes o politică autarhică de relansare, decît, poate, practicînd devalorizări competitive, cu efecte doar pe termen scurt. Succesul lor depinde de creșterea competitivității, de creșterea eficacității lor comerciale și de anticipări favorabile ale investitorilor. Dar fără acțiuni concertate cu alte țări, eventual mai puternice, cîștigurile în termeni de creștere nu pot fi decît izolate și trecătoare.

6.1.2. Politici de relansare mixte

Politicile de relansare pot viza mai multe scopuri, potrivit principiului lui Robert Mundell de adecvare a instrumentelor la obiective.

a) Politici de relansare cu rigoare monetară

În fața constrîngerii exterioare crescînde se pot utiliza două instrumente: politica bugetară (manevrarea soldului bugetar) și politica monetară (manevrarea ratei dobînzii) pentru atingerea a două obiective: creșterea și echilibrul balanței de

Scanned with OKEN Scanner

plăți. Politica bugetară trebuie să vizeze echilibrul interior, iar politica monetară trebuie să vizeze echilibrul exterior. În caz de subocupare cu deficit exterior, se impune o politică bugetară de relansare şi o politică monetară restrictivă.

În confruntarea cu stagflația, se pot utiliza, de asemenea două instrumente, deficitul bugetar şi masa monetară, pentru atingerea a două obiective interne: rata şomajului şi cea a inflației. Şomajul este o funcție descrescătoare a creşterii monetare şi deficitului public, în timp ce inflația este o funcție crescătoare a acestor variabile. Inflația e mai sensibilă la monedă, şomajul la buget. Această abordare e keynesistă în termeni reali şi monetaristă în termeni monetari, ea explică şomajul prin Keynes şi inflația prin Friedman, considerînd că Keynes explică mai bine şomajul, iar Friedman explică mai bine inflația. Pentru combaterea stagflației se recomandă deci o relansare bugetară şi austeritate monetară (*Reaganomics)*.

Coexistența susținerii bugetare cu austeritate monetară implică cu necesitate o creştere a ratei dobînzii pentru frînarea ofertei de monedă şi a deficitului bugetar. Astfel, creşterea este mai puțin stimulată decît în cazul unei simple relansări bugetare, dar creşterea ratelor poate atrage capitaluri din exterior, cu efecte asupra soldului comercial. Incidența acestei mixturi depinde de dozajul instrumentelor şi de reacția mişcărilor de capitaluri. Dacă austeritatea monetară e severă iar susținerea bugetară moderată, inflația şi creşterea sunt frînate, iar soldul exterior se ameliorează. În caz de austeritate mai slabă şi susținere mai puternică, cererea crescută incită producția şi degradează soldul extern. Intrările de capitaluri limitează creşterea dobînzilor şi evicția financiară, ceea ce susține activitatea, putînd produce un cerc virtuos temporar.

Această politică poate însă implica un handicap de competitivitate pe termen lung. Persistența deficitelor bugetare ridicate şi a rigorii monetare afectează structura cererii finale şi a producției. Dobînzile ridicate frînează investiția privată în raport

Scanned with OKEN Scanner

cu consumul. Pe de altă parte, dacă această mixtură antrenează o creştere durabilă a cursului de schimb, aceasta poate afecta situaţia sectorului concurenţial.

Cele mai cunoscute exemple de astfel de politică de relansare cu rigoare monetară sunt cea a S.U.A., în perioada 1980-1986, şi a Germaniei, între 1990-1991.

b) Politici de relansare cu control

Relansarea poate fi practicată concomitent cu protecţia comercială, cu scopul de a concilia ocuparea cu echilibrul exterior, reducînd înclinaţia spre importuri. Această politică favorizează expansiunea, dar şi inflaţia. Efectul asupra soldului curent este incert pe termen scurt, putînd limita deficitul comercial şi negativ pe termen lung, datorită măsurilor de retorsiune ale partenerilor comerciali, un protecţionism global avînd efecte structurale periculoase. O astfel de politică nu este sustenabilă decît la nivelul unui bloc continental sau al unei ţări foarte mari.

De asemenea, relansarea mai poate fi însoţită de măsuri de control al preţurilor şi veniturilor pentru stăpînirea inflaţiei. Astfel se pot concilia creşterea şi stabilitatea preţurilor. În acest caz se recomandă politici financiare de susţinere a cererii efective şi a produsului real, precum şi un control al salariilor nominale pentru a evita deriva preţurilor. Activitatea poate fi într-adevăr stimulată, dacă stoparea creşterii veniturilor nu împiedică o creştere a cererii globale. Inflaţia e stăpînită pe perioada controlului, dar ea poate reactiva după renunţarea la acesta, datorită creşterii cererii.

Această politică are avantajul de a susţine mai mult activitatea decît austeritatea şi de a stăpîni mai bine inflaţia decît în cazul relansării simple. Dar ea poate întîlni dificultăţi serioase în practică. Susţinerea cererii dăunează eficacităţii controlului preţurilor şi veniturilor, deoarece ea poate crea tensiuni inflaţioniste sectoriale sau globale. De asemenea, practica

Scanned with OKEN Scanner

deficitelor publice poate dăuna credibilității luptei împotriva inflației. Cel mai cunoscut exemplu: politica S.U.A. din perioada R. Nixon (1971-1972).

c) Politici de relansare selective

Criteriile de selectivitate depind de obiectivele prioritare. Dezechilibrul exterior, spre pildă, indus de relansare, poate fi atenuat selectînd conținutul importurilor. Sau, dacă se încearcă limitarea tensiunilor inflaționiste, relansarea cererii poate fi concentrată asupra ramurilor cu capacitate de producție excedentară, iar dacă se dorește cu prioritate reducerea șomajului, se poate orienta relansarea spre activități sau ramuri intens consumatoare de mînă de lucru.

Apoi, în interiorul cererii globale, se poate privilegia consumul sau investițiile, iar alegerea în acest sens depinde în primul rînd de orizontul considerat. Pe termen scurt, relansarea mai avantajoasă e cea prin intermediul consumului, dar pe termen lung vehicolele mai sănătoase sunt investițiile, datorită extinderii capacităților de producție și sporurilor de productivitate legate de modernizarea acestora.

De asemenea, selectivitatea poate privi finanțarea prin credit sau prin buget. Selectivitatea ratei dobînzii și a condițiilor de credit poate favoriza anumite domenii considerate strategice (energia, locuințele etc.), iar selectivitatea bugetară poate privi la fel de bine impozitarea privilegiată sau cheltuielile bugetare.

Selectivitatea nu este, desigur, suficientă pentru a evita conflictele majore de obiective. Totuși, ea poate fi utilă pentru limitarea deficitului extern și a tensiunilor interne, cu condiția să fie bine țintită. Ea a fost tot mai puțin utilizată în ultimii ani, deoarece dereglementarea financiară a condus la marginalizarea totală a cîmpului de selectivitate a creditului, iar reformele fiscale au vizat tot mai mult neutralitatea impozitului. Rămîne posibilitatea selectivității cheltuielilor publice (infrastructură, cercetare-dezvoltare, educație etc.), dar și aceasta a înregistrat un

Scanned with OKEN Scanner

recul. Sunt propuneri (M. Aglietta) de restructurare a bugetelor publice în favoarea cheltuielilor de capital, de a face din națiune un investitor pe termen lung, trecînd printr-un program multianual care să susțină și sectorul privat și să redreseze perspectivele de profit.

6.1.3. Politici de relansare simultană a ofertei și cererii

În acest caz, șansele de reușită sunt crescute, pe lîngă stimularea cererii, acționîndu-se în paralel pentru creșterea cantităților oferite și evitarea creșterii costurilor. Pot fi, deci, concepute politici globale care să acționeze concomitent asupra costurilor și asupra veniturilor. Se poate combina, spre pildă, rigoarea salarială pentru combaterea șomajului clasic, cu susținerea bugetară sau monetară pentru a compensa efectul restrictiv asupra cererii. Deși coerentă din punct de vedere teoretic, această politică e greu de aplicat în practică.

O altă combinație posibilă presupune o reducere a impozitelor pentru a frîna costurile și a crește cererea și ocuparea, finanțarea deficitului public prin susținere monetară, o politică a veniturilor care să frîneze prețurile și o politică de flexibilitate pe piața muncii.

Aceste combinații nu pot fi testate decît aplicîndu-le. Ele au meritul de a încerca să concilieze obiective care îndeobște au un caracter conflictual, blocînd ajustările necesare. O dificultate majoră în reușita lor ține de factorul timp, în sensul că impactul măsurilor de relansare este mai durabil în ce privește oferta decît în ce privește cererea. Prin urmare, e necesară o eșalonare corectă a măsurilor, începînd cu cele de relansare a ofertei, apoi continuînd cu cererea. De asemenea, pentru a spori șansele de reușită, măsurile privind cererea și oferta pot fi combinate cu selectarea adecvată a ramurilor, așa cum am arătat mai sus, mai

Scanned with OKEN Scanner

ales cînd şomajul keynesian se combină cu cel clasic.

6.2. Politici de rigoare

Politicile axate pe stabilitatea preţurilor au devenit dominante în ultimele decenii, justificate de unele evoluţii, dar antrenînd şi riscuri de încetinire a activităţii, sau chiar de blocaj atunci cînd mai multe politici restrictive îşi cumulează efectele recesioniste.

6.2.1. Politici de stabilizare

Procesul de contractare sau de frînare a cererii globale se realizează prin reducerea cheltuielilor publice, creşterea impozitelor, deci reducerea veniturilor disponibile, ca şi prin restricţii monetare ce limitează creditul. Coprimarea cererii implică scăderea producţiei, care antrenează o reducere a investiţiilor prin mecanismul acceleratorului şi o diminuare a ocupării după un interval de timp, cu tot arsenalul de riscuri ale unui proces depresiv.

Austeritatea produce efecte antiinflaţioniste certe, reducînd inflaţia prin cerere şi, indirect, inflaţia prin costuri, odată cu scăderea ratei de utilizare a capacităţilor de producţie şi cu creşterea şomajului ce frînează veniturile. În plus, o eventuală apreciere a ratei de schimb poate accentua procesul deflaţionist. Reducerea cererii poate însemna inclusiv reducerea importurilor, deci ameliorarea soldului comercial. Incidenţa asupra fluxurilor de capitaluri este mai curînd favorabilă, ele fiind atrase, austeritatea ameliorînd încrederea mediilor financiare în moneda respectivă, care se întăreşte. Efectele sunt mai slabe pe termen scurt şi mai puternice pe termen lung.

Dar pot exista şi efecte perverse legate de această

Scanned with OKEN Scanner

politică, legate de creşterea costurilor fixe unitare şi a costurilor financiare, dacă rata dobînzii creşte. De asemenea, exportatorii pot avea probleme suplimentare.

Incidenţa netă asupra preţurilor şi asupra activităţii depinde de amploarea şi de durata austerităţii, de flexibilitatea salariilor reale, de gradul de indexarea preţurilor la salarii, de anticipările agenţilor, de structura pieţelor, de gadul de consens social şi de conjunctură, de cea internaţională în primul rînd. Cu cît tendinţa este mai bună, mai expansionistă la nivel mondial, cu atît mai mult o politică internă de austeritate va ameliora soldul exterior şi va limita efectele recesioniste.

Gradul de deschidere spre exterior al economiei joacă de asemenea un rol important, suscitînd o deconectare între cererea internă şi cererea de produse naţionale. Ameliorînd soldul comercial, politica de austeritate implică o reducere a producţiei mai mică decît cea a cererii. Prin urmare, cu cît deschiderea este mai mare, cu atît austeritatea este mai limitată, datorită efectului de amortizare al comerţului exterior. Reacţia ratei de schimb, legată de anticipări şi de credibilitatea politicii poate avea şi ea un rol considerabil. Dacă moneda se apreciază, inflaţia se reduce prin diminuarea preţurilor pentru importuri.

În genere, politicile de austeritate implică o încetinire a producţiei, o degradare limitată a ocupării, o încetinire mai mult sau mai puţin pronunţată a inflaţiei şi o ameliorare a balanţei comerciale.

6.2.2. Tratamentul de şoc monetarist

Acesta vizează combaterea inflaţiei printr-o austeritate prelungită, preţul de plătit fiind, cel mai adesea, o cădere a activităţii. Rigoarea poate fi exclusiv monetară, sau o combinaţie cu rigoare bugetară. Recurgerea doar la rigoarea monetară prezintă unele inconveniente. Ea loveşte firmele, inclusiv cele

Scanned with OKEN Scanner

rentabile, captive între problemele de finanțare, scăderea cererii interioare şi o eventuală apreciere a cursului de schimb şi loveşte şi o parte a salariaților, care se văd în şomaj sau cu veniturile amputate. Pe de altă parte, conjugarea rigorii monetare cu cea bugetară amplifică efectele recesioniste şi riscă să declanşeze o dinamică depresivă.

Oricum, logica austerității monetariste este dezinflația prin recesiune. Efectele negative asupra activității survin în special ca urmare a creşterii şi a menținerii durabile a ratei dobînzii la nivele ridicate, ceea cea antrenează dificultăți de finanțare pentru firme şi o reducere a cererii de investiții şi a cererii de bunuri de consum durabile. Pe plan extern, creşterea ratelor atrage capitaluri, ceea ce favorizează aprecierea monetară, mărind concurența străină.

Dar această politică este extrem de eficace împotriva inflației. Reducerea cererii obligă firmele să scadă prețurile, dar şi ocuparea, ceea ce scade costurile cu mîna de lucru. Apoi, aprecierea monetară accentuează şi ea dezinflația. De asemenea, creşte credibilitatea, ceea ce stabilizează anticipările inflaționiste.

6.2.3. Politici de stabilitate pe termen mediu

Acestea au la bază un anumit consens asupra principiilor gestiunii macroeconomice, ce spune că: arbitrajul între şomaj şi inflație nu există decît pe termen scurt, producția şi ocuparea sunt determinate de factorii ofertei, politica bugetară influențează mai ales structura producției, în vreme ce politica monetară nu afectează decît prețurile şi valorile nominale ale principalelor variabile.

Se susține că trebuie avute în vedere efectele pe termen mediu ale politicii macroeconomice, chiar dacă aceasta implică sacrificii pe termen scurt în termeni de ocupare, renunțarea la

Scanned with OKEN Scanner

pilotajul la vedere al economiei (politicile tip *stop and go*) şi în general la politicile conjuncturale. Pentru a crea condiţiile unei creşteri sănătoase, trebuie angajată lupta pe termen mediu contra inflaţiei şi dezechilibrelor financiare, prin aplicarea concomitentă a măsurilor de austeritate monetară şi asanare bugetară.

La nivelul OCDE, strategia pe termen mediu a întîlnit dificultăţi de aplicare. Politica monetară a fost destul de conformă priorităţii antiinflaţioniste, datorită integrării financiare internaţionale, dar asanarea bugetară nu a fost urmată de fiecare ţară cu aceeaşi rigoare. A lipsit, în plus, şi continuitatea necesară. Marea reuşită a fost reducerea inflaţiei, dar creşterea a fost neregulată, şomajul a crescut şi constituie sfidarea majoră a acestui tip de politici.

În faţa acestor nereuşite, s-a invocat insuficienţa reformelor structurale, lipsa de flexibilitate a pieţei muncii, absenţa de coordonare între politici etc. Putem vedea aici o slăbiciune sau o insuficienţă a abordării macroeconomice liberale, datorită persistenţei instabilităţii conjuncturale, accentuată de liberalizarea structurilor economice, în primul rînd a celor financiare.

Această strategie poate furniza un avantaj competitiv faţă de străinătate. Dar ea poate suscita dificultăţi pe plan internaţional, pentru că ţările partenere sunt incitate să reacţioneze, recurgînd fie la depreciere monetară fie la dezinflaţie competitivă, în timp ce efectele comerciale riscă să se anuleze, iar efectele depresive tind să se cumuleze datorită simultaneităţii politicilor de rigoare.

În concluzie, politicile de rigoare se impun în anumite circumstanţe, cum ar fi lupta împotriva inflaţiei prin cerere sau resorbţia unui deficit extern durabil, mai cu seamă atunci cînd celelalte politici sunt ineficace sau inutilizabile. Dar ele prezintă riscuri de ireversibilitate, putînd afecta pînă la faliment aparatul productiv, sau incomoda reluarea ciclică a creşterii. Un alt risc

Scanned with OKEN Scanner

important priveşte şomajul, a cărui durată tinde să crească, cu toate dificultăţile de reinserţie profesională care rezultă de aici.

Reducerea cererii este o cale costisitoare în termeni de creştere, mai cu seamă în caz de rigiditate a preţurilor şi salariilor. E preferabil să cauţi modalităţi de a combina bugetul, moneda şi politica veniturilor, decît să acorzi întreaga încredere ajustărilor succesive produse de creşterea ratei dobînzii. Apoi, această politică trebuie însoţită de măsuri structurale împotriva inflaţiei şi de sporire a competitivităţii. Nu în ultimul rînd, e bine de evitat, pe cît posibil, simultaneitatea măsurilor de austeritate practicate în mai multe ţări, pentru a se evita cumularea efectelor depresive.

6.3. Imperativul coordonării internaţionale a politicilor economice

Coordonarea internaţională înseamnă o armonizare a politicilor naţionale şi nu neapărat convergenţa acestora. Convergenţa se impune doar atunci cînd şocurile la care sunt supuse diferitele economii sunt identice, iar obiectivele acestora sunt asemănătoare. Dar lumea e plină de asimetrii şi atunci, posibilă şi - se subînţelege - necesară într-o economie deschisă devine doar coordonarea. Dar în practică şi aceasta implică destule greutăţi.

Tendinţa tare a globalizării face ca politica fiecărei ţări să producă efecte asupra celorlalte, în primul rînd a celor vecine, ceea ce implică, aproape de fiecare dată, măsuri de retorsiune. Este, deci, necesar ca fiecare ţară, cînd ia o decizie, să ţină seama de aceste legături şi interdependenţe.

Acest imperativ nu este, se înţelege, însuşit de toată lumea. Liberalii consideră că, dacă fiecare ţară ar duce o politică bună şi ar respecta automatismele internaţionale, coordonarea nu ar mai fi necesară, ci chiar periculoasă. Pentru Martin Felstein,

Scanned with OKEN Scanner

spre pildă, încercările de coordonare a politicilor de curs de schimb nu fac decît să împiedice modificarea uneori necesară a parităților, permițînd guvernelor implicate să arunce fiecare vina pe celălalt. Alții (Vaubel, Rogoff) consideră coordonarea în mod fundamental nefastă, pentru că nu ar duce decît la o coliziune între decidenți publici, fiecare dorind să-şi maximizeze puterea şi asta în detrimentul agenților privați şi a bunăstării sociale, respectînd ideea neoclasică după care optimul agenților privați diferă de optimul social. Deci, conflictul public-privat face coordonarea ineficace.

Coordonarea este o prescripție keynesiană, dirijistă, opusă *laissez-faire*-ului. Keynes preconiza o coordonare între băncile centrale şi între guverne pentru a stimula creşterea şi a reechilibra soldurile de plăți curente, pentru a se evita constrîngerea externă. De asemenea, autorii de sensibilitate keynesiană explică de multe ori crizele prin comportamentul noncooperativ al guvernelor, agenților economici şi grupurilor sociale.

Impactul politicii economice a unei țări față de o alta trece prin plățile curente, fluxurile financiare şi rata de schimb. Raporturile comerciale sunt guvernate de situația exporturi-importuri în condițiile modificării cererilor interne din diferitele țări. Pe plan financiar, interdependența trece prin rata dobînzii, iar pe plan monetar modificările se produc la nivelul ratei de schimb. În esență, interdependența politicilor economice internaționale depinde de trei elemente: sensibilitatea mişcărilor internaționale de capitaluri la rata dobînzii, regimul ratei de schimb şi gradul de indexare a salariilor la prețuri. Modelele econometrice internaționale furnizează estimări cuantificate ale acestor incidențe.

Potrivit teoriei jocurilor, o strategie cooperativă este cel puțin la fel de eficace ca o strategie noncooperativă. Diverse modele şi studii econometrice demonstrează că necoordonarea prezintă pericol deflaționist şi evidențiază avantajele cooperării,

Scanned with OKEN Scanner

chiar dacă acestea sunt limitate, depinzînd de ponderarea obiectivelor de politică economică ale diferitelor țări. Avantajele cresc pe măsură ce creşte intensitatea legăturilor internaționale. În Uniunea Europeană, de exemplu, avantajele cooperării sunt maximizate de intensitatea cooperărilor intraeuropene şi de relativ slaba dependență externă. În schimb o cooperare între Europa, S.U.A. şi Japonia este mai puțin promițătoare datorită intereselor de multe ori divergente.

Globalizarea, în primul rînd cea financiară, creşte însă nevoia de coordonare a politicilor. Creşte instabilitatea şi incertitudinea pe piețele de schimb, acestea răsfrîngîndu-se asupra – practic – tuturor economiilor naționale. Explozia tranzacțiilor financiare face mai necesară ca oricînd concertarea între băncile centrale. Aceasta poate oferi mai multă încredere piețelor, iar anticipările se pot fundamenta mai corect astfel.

În cazul unui şoc intern, cum ar fi o creştere a salariilor cu risc inflaționist, fiecare va dori să-şi aprecieze moneda pentru a evita inflația, iar competiția ratelor dobînzii poate produce un exces de austeritate monetară Apoi, în cazul unui şoc extern, cum ar fi creşterea prețurilor la petrol, coordonarea este iarăşi mai avantajoasă, lipsa acesteia implicînd prea multă rigoare monetară şi bugetară.

O relansare bugetară coordonată este mult mai eficace decît una izolată. În cazul unei creşteri a cheltuielilor publice, cu fixitatea ratelor dobînzilor şi a cursului de schimb, multiplicatorul acestora este în medie de 3 în trei ani şi mai ridicat pentru țările mici. De asemenea, în cazul unei acțiuni concertate, efectele negative ale unei relansări bugetare asupra balanței curente, tind să se reducă pînă la dispariție, ca şi cele asupra deficitului bugetar. În cazul relansărilor izolate, multiplicatorii sunt slabi, datorită faptului că intrările fiscale nu compensează creşterea cheltuielilor publice.

Evoluția economiei mondiale depinde de raporturile dintre cei trei poli principali: S.U.A., Japonia şi UE. O cooperare

Scanned with OKEN Scanner

minimală între aceştia ar permite o creştere susţinută la nivel mondial şi o inflaţie redusă şi controlabilă. Dimpotrivă, noncooperarea ar implica mai multă incertitudine şi instabilitate, o creştere mai slabă şi o inflaţie mai ridicată. Mai multe, tensiunile sau conflictele dintre cei trei poli ar agrava dezechilibrele cu efecte perturbatoare, critice, iarăşi la scară globală.

Ţările dezvoltate îşi concertează politicile, începînd cu deceniul 1960-'70, în cadrul Organizaţiei pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică, cu sediul la Paris, reunind 24 de state, România avînd statut de observator, organizaţie care realizează studii şi recomandări de politică economică, care nu devin însă neapărat operaţionale şi fără să fie vorba decît despre încercări de coordonare veritabilă. Din 1990, în cadrul OCDE, funcţionează şi un Centru pentru Cooperare cu Economiile Europene în Tranziţie, destinat să ofere recomandări şi orientări ţărilor postcomuniste.

Un alt organism al celor bogaţi, care se pronunţă în chestiuni de coordonare a politicilor economice este Grupul celor 7 plus 1. Începînd din 1985, ţările membre îşi stabilesc periodic principalele obiective comune şi încearcă să se pună de acord asupra instrumentelor de politică economică de utilizat. Dar, în practică, coordonarea a rămas parţială, concentrîndu-se mai ales asupra ratei de schimb, ratelor dobînzilor şi mai rar asupra bugetelor. Discordanţele şi neînţelegerile au fost desigur sancţionate de piaţă.

O primă dificultate în calea armonizării politicilor economice o constituie lacunele de informare şi cunoaştere, mai ales în ce priveşte legăturile dintre economii, iar incertitudinile se referă nu atît la natura mecanismelor cît la amploarea colaborării şi la termene. Un alt obstacol major îl constituie divergenţele de interese. Ele se referă în special la repartizarea măsurilor de ajustare. Astfel, cooperarea a rămas instabilă şi plină de riscuri, fiecare fiind tentat la un moment dat să trişeze.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi, se poartă încă discuții asupra tipului de coordonare dezirabil: una care să se limiteze la stabilirea de reguli ale jocului în care să se încadreze deciziile naționale sau una discreționară, care să impună anumite politici macroeconomice. Prima e, desigur, mai lesnicioasă, dar a doua e mai eficientă, dacă se ține seama de evoluția în creștere a interdependențelor.

Dar decisivă este natura instrumentelor utilizate. O coordonare limitată la intervenții pe piața schimburilor pentru a stabiliza ratele poate fi nefastă. Spre pildă, după acordul de la Luvru din 1978, susținerea dolarului într-un context marcat de dezechilibre a provocat derapaje monetare importante. În schimb, o coordonare lărgită a politicilor ratelor dobînzii este mai coerentă, dar predispune la conflicte potențiale, mai ales dacă dezechilibrele internaționale sunt importante. O cooperare care să includă şi politica bugetară e şi mai eficace, deoarece disparitățile internaționale sunt legate în mod special de această politică şi nu doar de cea monetară, internă sau externă, mai intens discutată între parteneri.

6.3.1. Modelul european

Un bun exemplu de armonizare a politicilor macroeconomice este Europa monetară. Sistemul Monetar European şi adoptarea monedei unice au implicat convergența lor în combaterea inflației, urmînd în bună măsură rigoarea teutonică germană. S-a creat astfel o supranaționalitate monetară, concepută mai curînd într-o manieră ortodoxă decît keynesiană. Dacă S.M.E. a presupus mai curînd o aliniere a politicilor, moneda unică a adus coordonarea efectivă a acestora şi renunțarea la suveranitatea monetară. Aceasta a favorizat o stabilizare a schimburilor, evitînd conflictele privind ratele de schimb şi lăsînd totodată o anumită marjă de manevră politicilor bugetare. Potrivit lui Mundell şi Dornbush este imposibil de

Scanned with OKEN Scanner

obținut concomitent şi o stabilitate a ratelor de schimb şi o mişcare liberă a capitalurilor şi o autonomie a politicilor monetare naționale. Ori, iată cum, renunțînd la aceasta din urmă, Uniunea Europeană (şi nu doar țările din zona Euro) a atins primele două deziderate.

Aşa cum spuneam, politicile bugetare rămîn relativ autonome, chiar dacă există şi aici încercări de coordonare. Deficitele şi datoriile publice diferă mult de la o țară la alta, ca şi povara fiscală şi nivelul cheltuielilor publice în P.I.B. Aceasta face să se poată vorbi şi despre lipsă de corelare a politicii monetare cu cele bugetare, ceea ce a dus la o monedă forte, dar la finanțe publice labile. De asemenea, viabilitatea sistemului este pusă în cauză de tot mai libera circulație a capitalurilor şi de provocările integrării financiare într-un cadru al pluralității monedelor, de unde tot mai multă instabilitate şi tensiuni pe piețele de schimb.

Moneda unică a presupus unificarea piețelor financiare europene, mai multă prudență monetară, dar şi bugetară, interdicția de finanțare monetară a deficitelor publice şi eliminarea accesului privilegiat al statelor pe piețele de capitaluri, creşterea independenței politicii monetare şi alte măsuri de sporire a încrederii mediilor financiare. Criteriile de convergență la zona Euro, consacrate prin Tratatul de la Maastricht sunt cunoscute şi nu vom insista aici asupra lor. Vom spune doar că ele au avut menirea de a evita practicile laxiste ale anumitor țări, ce puteau deveni prejudiciabile tuturor şi mai ales sănătății monedei unice. Ele au vizat mai mult stabilitatea şi credibilitatea mediilor financiare decît creşterea şi ocuparea. S-a manifestat o mai mare preferință pentru norme stabile, decît pentru politici macroeconomice active. În fața perturbărilor şi chiar şocurilor asimetrice de pe piețe, politicile bugetare active nu vor înceta însă să fie necesare.

Moneda unică a însemnat sfîrşitul politicilor de schimb şi al politicilor monetare naționale pentru țările implicate. Acestea

Scanned with OKEN Scanner

au renunțat la o suveranitate monetară națională devenită formală în favoarea unei parcele de suveranitate monetară europeană reală. Principalul obiectiv al noii Bănci Centrale Europene a devenit desigur, după modelul Bundesbank, stabilitatea prețurilor. Aceasta înseamnă renunțarea a priori la o politică monetară activă, ceea ce poate fi o problemă în cazul apariției unei recesiuni grave în Europa. Dar, probabil că lucrurile se pot schimba funcție de necesități.

Datorită bugetului comunitar redus, politicile bugetare vor continua să emane de la nivel național, permițîndu-se chiar o lărgire a marjei de manevră bugetare, pentru a ușura presiunea balanței curente. Astfel, se poate spune că uniunea monetară transformă, într-o anumită măsură, constrîngerile monetare într-o autonomie crescută a politicilor bugetare. Mai mult, fiecare politică bugetară națională trebuie să-şi sporească eficacitatea, în măsura în care impactul său asupra ratelor dobînzilor se vede sensibil diminuat în condițiile în care acestea sunt stabilite la nivel european.

În actualul cadru, tentativele de coordonare europeană în privința combaterii inflației au fost sublime, în timp ce cele privind susținerea creşterii au lipsit cu desăvîrşire. S-a obținut o Europă cu mai multe viteze, în funcție de situația finanțelor publice şi de cea a balanțelor curente ale diferitelor țări. Diferențe şi divergențe subzistă şi în ceea ce priveşte investițiile comunitare.

Potrivit multor autori, Europa ar fi un "spațiu keynesian", adică un spațiu unde politicile economice active sunt prețuite şi aplicate. Pentru a fi competitiv, un astfel de spațiu trebuie să dețină o politică activă, să depindă foarte puțin de exterior, adică să dețină o poziție comercială şi financiară centrală, să dețină rezerve importante şi cooperarea agenților economici importanți. Se poate observa că Europa îndeplineşte doar în parte aceste condiții, marele handicap fiind absența unei puteri politice centrale respectate şi investite cu prerogative şi resurse

Scanned with OKEN Scanner

suficiente. Construcția unui astfel de spațiu - ambiționează unii - poate fi însă un cadru pertinent, o replică dată sfidărilor globalizării de tip american. Uniunea Europeană dispune de o autonomie comercială net superioară celei a oricărui stat membru, ceea ce permite unei politici macroeconomice integrate să stăpînească mult mai bine evoluția situației economice. Dar aceasta presupune depășirea actualei viziuni restrictive asupra politicii economice, care a stat la baza proiectului Uniunii Economice şi Monetare. Singura posibilitate de realizare a unui "spațiu keynesian" durabil în Europa trece prin reuşita unificării monetare, a eliminării blocajelor induse de comportamentele concurențiale ale statelor membre în raporturile lor reciproce, dar - paradoxal - această unificare, mai ales în actualele condiții ale globalizării financiare, este de inspirație liberală.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL 7
VIITORUL POLITICILOR ECONOMICE ÎN ERA GLOBALIZĂRII

Contextul în care se aplică politica economică a cunoscut în ultimii ani două mutații majore: internaționalizarea crescîndă a economiilor, cu tendințe de globalizare şi schimbările tehnologice de anvergură produse la nivelul aparatului productiv.

Pe de o parte, schimburile comerciale au sporit mult mai repede decît producția mondială. Investițiile directe în străinătate au luat un avînt deosebit, iar globalizarea financiară a generat tranzacții financiare, preponderent speculative, de o amploare fără precedent. Aceste evoluții au mărit constrîngerea externă, accentuată de criza petrolieră şi de noile configurări geopolitice şi au crescut rolul organismelor internaționale. Totodată, diviziunea internațională a muncii s-a schimbat semnificativ, noi țări accedînd la un nivel de dezvoltare superior şi chiar la statutul de noi puteri mondiale (China, India, Brazilia).

Mondializarea are trei consecințe principale:

1) în primul rînd, chiar dacă mecanismele keynesiene subzistă, utilizarea lor este mult redusă la cadrul național. Autoritățile pierd controlul nu al cererii interne, ci al cererii produselor naționale pe alte piețe. În aceste condiții politica macroecomică îşi păstrează eficacitatea, dar nu în maniera în care şi-ar dori-o autoritățile naționale. Ea nu mai permite reglarea cererii pentru produsele naționale, ci a cererii naționale pentru produsele oferite pe piață, indiferent care ar fi originea lor.

2) În al doilea rînd, deschiderea economiilor modifică avantajele relative la relansare şi la austeritate în cadrul național. Aceasta reduce efectul politicilor de relansare asupra producției

Scanned with OKEN Scanner

şi creşte costul acestora în termenii datoriei interne şi externe. Invers, aceasta reduce efectele negative ale politicilor de austeritate asupra activităţii.

Asimetria crescândă a costurilor celor două politici ar putea explica înclinaţia guvernelor în favoarea politicilor de rigoare, cu atât mai mult cu cît dereglementarea financiară a crescut rolul anticipaţiilor.

3) În fine, mondializarea pune problema coordonării politicilor naţionale, a delocalizării politicilor macroeconomice de la Statul-naţiune către o instanţă supranaţională.

Pe de altă parte, progresele înregistrate în domeniul eficacităţii aparatului productiv clasic s-au încetinit. Creşterea productivităţii totale a factorilor (ecartul dintre creşterea producţiei şi media ponderată a creşterilor factorilor de producţie) s-a diminuat cu aproape două puncte procentuale în raport cu anii '60, în majoritatea ţărilor OECD. Această tendinţă reflectă mai puţin o ipotetică epuizare a progresului tehnic, cât carenţe ale reglării economice. În privinţa cauzelor, părerile sunt împărţite. Se poate invoca lipsa de flexibilitate a structurilor economice, excesul de obstacole în calea logicii pieţei ş.a. Prin urmare s-a vădit ca necesară o ajustare structurală prin creşterea flexibilităţii într-un cadru macroeconomic riguros, strategie adoptată de OECD. Apoi, se poate constata creşterea incertitudinilor în faţa mutaţiilor tehnologice din ultimele decenii, a noii revoluţii tehnologice, ca şi accentuarea diviziunii internaţionale a muncii într-un context de rivalităţi crescute. De asemenea, se impun ca necesare o cooperare crescută între state şi între grupuri sociale, ca şi politici macroeconomice şi structurale active.

În cursul timpului, s-au succedat mai multe feluri de politici macroeconomice. În cursul anilor '70, guvernele erau încă marcate de keynesismul tradiţional. Ele au încercat să vizeze, în politica lor, mai multe obiective, având însă mereu grijă să evite un şomaj masiv şi durabil. Politicile de tipul *stop*

Scanned with OKEN Scanner

and go au început să suscite tot mai multe critici, iar în cursul anilor '80, toate referințele keynesiene aproape au dispărut. Ocuparea a început să fie doar un obiectiv al politicii macroeconomice, prioritate zero devenind stabilitatea prețurilor, mai ales în Europa şi S.U.A..

În ultimii ani am asistat la o reducere a numărului de instrumente ale politicii macroeconomice, cu o recentrare pe politica monetară şi chiar de reglare prin intermediul ratei dobînzii. La începutul anilor '90, vechile certitudini s-au clătinat serios. În fața amenințării recesiunii, fiecare a acceptat o creştere a deficitelor publice, unii mergând chiar pînă la o susținere monetară a acestora, alții continuând să privilegieze stabilitatea monetară.

În ultimii 10 ani, însă, economia mondială a intrat într-o fază cu totul nouă, atipică. Fenomenul de globalizare, liberalizarea mişcărilor de informații, persoane, capitaluri, impactul deosebit al noilor tehnologii, dereglementarea şi creşterea forțelor pieței fac caduce vechile rețete de politică economică. Contrazicerea vechilor cicluri economice, concentrările masive de capitaluri, redefinirea conceptului de suveranitate națională cresc tot mai mult rolul şi importanța organismelor monetar financiare şi politice internaționale, solicitând noi instituții de coordonare şi reglementare la nivelul global şi reducînd independența politicilor şi instituțiilor naționale. Un alt fenomen major este integrarea în mari blocuri continentale, care, încet-încet, preiau prerogativele politicilor economice, în mod tradițional, naționale. Statul-națiune are şi va avea încă un rol de jucat, inclusiv în desfăşurarea unor politici economice specifice (cineva a făcut chiar afirmația că secolul XXI va fi protecționist sau nu va fi deloc), dar tendința este către liberalizare, către globalizare, către standardizare -uniformizare, cu avantajele şi dezavantajele pe care nu ne propunem să le dezvoltăm aici, dar care rescriu şi vor modifica radical în următorii ani arsenalul clasic al politicilor economice.

Scanned with OKEN Scanner

Aparenta neputință a politicilor de relansare a favorizat dezvoltarea strategiilor de dezinflație. Totuși, lupta împotriva recesiunii și a șomajului conjunctural rămîne posibilă cu condiția de a surmonta dilemele globalizării printr-o reală coordonare internațională. Dar rezultatele sunt minore în condițiile în care încetinirea creșterii și șomajul au devenit fenomene structurale, independente de nivelul cererii globale. De aici, un anumit scepticism privind viitorul politicilor conjuncturale, iar reflecția teoretică și politică caută mai mult căi de acțiune structurală asupra economiilor, capabile să declanșeze noi mecanisme de creștere și ocupare.

7.1. Noi strategii conjuncturale

În fața problemelor de creștere și ocupare ale lumii contemporane, se disting două strategii conjuncturale principale:

7.1.1. Dezinflația competitivă

Politica de dezinflație competitivă este moștenitoarea teoriilor clasice și monetariste. Ea se bazează pe virtuțile rigorii monetare, ale unei inflații joase și ale unei rate de schimb apreciate pentru atingerea obiectivelor de creștere, ocupare și echilibru extern.

Potrivit acestei abordări, politica de rigoare monetară și de constrîngeri bugetare tari antrenează o scădere a cererii interioare, o încetinire puternică a inflației, dar și o creștere puternică a șomajului. Apoi, frînarea cererii limitează importurile, fenomen accentuat și de dezinflația care ameliorează competitivitatea produselor naționale, cîștigul de competitivitate contribuind la resorbția deficitului extern. Aceasta din urmă, împreună cu recului inflației în raport cu cea a

Scanned with OKEN Scanner

partenerilor comerciali, contribuie la stabilizarea sau chiar aprecierea ratei de schimb, ceea ce susține în continuare dezinflația, stabilizînd sau chiar reducînd prețurile de import.

Pe de altă parte, creşterea şomajului antrenează o scădere a salariilor reale, deci a puterii de cumpărare, datorită concurenței tot mai acerbe de pe piața muncii. Acest fenomen are două consecințe principale: mai întîi, putem vorbi despre un *efect de profitabilitate*, în sensul că se ameliorează profitabilitatea întreprinderilor, dacă prețurile lor de vînzare rămîn neschimbate. Dar ele pot profita de scăderea costurilor salariale pentru a reduce prețurile produselor, ameliorîndu-şi astfel competitivitatea şi mărindu-şi profitul prin creşterea cantităților vîndute. Vorbim, deci, şi despre un *efect de competitivitate*. Partajul între cele două efecte depinde de nivelul concurenței, de rata dobînzii şi de cea a şomajului.Cu cît un sector e mai expus concurenței internaționale, cu atît agenții producători sunt incitați să-şi sporească competitivitatea-preț. Dar o rată de schimb apreciată, care limitează respectiva competitivitate-preț, îi va constrînge să-şi reducă marjele de profit şi să privilegieze efectul de competitivitate, acesta fiind favorizat şi de scăderea ratelor dobînzii.

Cele două efecte descrise au consecințe favorabile în planul creşterii şi al ocupării. O ameliorare a competitivității implică creşterea exporturilor, deci mai multă producție internă şi mai multe locuri de muncă. Creşterea profiturilor favorizează investițiile, ceea ce sporeşte şi modernizează capitalul, ceea ce ameliorează în continuare competitivitatea şi creează de asemenea locuri de muncă. Efectul de competitivitate, stimulînd cererea străină, are efecte mai rapide decît efectul de profitabilitate.

Politica de dezinflație competitivă poate avea şi un *efect de credibilitate* în ochii întreprinderilor şi ai salariaților. Dacă producătorii sunt convinşi de ataşamentul guvernului față de inflația joasă şi ratele de schimb înalte, ei adoptă comportamente

Scanned with OKEN Scanner

şi produc anticipări mai puţin inflaţioniste, rezistînd presiunilor salariale, contribuind, o dată în plus, la ameliorarea competitivităţii. Neputînd conta pe reducerea cursului, întreprinderile se vor strădui să-şi amelioreze competitivitatea-preţ, pe baza unor structuri productive bazate pe calitate, originalitate şi fiabilitate şi a unor specializări (nişe de piaţă) unde cererea e ridicată şi puţin sensibilă la preţ.

Nu în ultimul rînd, această strategie poate exercita un efect de credibilitate pe pieţele financiare. Odată convinşi operatorii de ataşamentul guvernului faţă de stabilitatea monetară, ei nu vor mai purta frica unei viitoare devaluări. Încrederea dobîndită în valoarea monedei îi va conduce să accepte rate ale dobînzii mai uşoare decît cele ale monedelor ce prezintă riscul de devaluare.

Bazîndu-se şi pe o scădere a salariilor, această strategie contribuie la garantarea unei mai mari flexibilităţi *à la baisse* a salariilor pe piaţa muncii, la dezindexarea acestora în raport cu preţurile şi, în general, la dereglementări salariale şi la eliminarea tuturor îngrădirilor ce împiedică o funcţionare concurenţială a pieţei muncii (forţa sindicatelor, reglementări privind licenţierile, durata muncii, salariul minim etc.).

În concluzie, acceptînd pe termen scurt un nivel ridicat al şomajului, se poate provoca o scădere a salariilor care ameliorează competitivitatea şi profitabilitatea întreprinderilor. Aceasta contribuie la relansarea producţiei şi a ocupării şi aceasta cu cît efectul de competitivitate e mai ridicat. Ameliorarea competitivităţii contribuie mai departe la restabilirea echilibrului extern şi la uşurarea constrîngerii externe. Strategia de dezinflaţie competitivă are, deci, reale virtuţi teoretice şi practice, în măsura în care promite şi reuşeşte atingerea concomitentă a mai tuturor obiectivelor de politică economică: creştere, ocupare, inflaţie joasă şi echilibru extern. Din păcate, de cele mai multe ori, o parte a acestor virtuţi rămîn pur teoretice, datorită lentorii mecanismelor de ajustare sau

Scanned with OKEN Scanner

apariției unor cauze perturbatoare neprevăzute. Dar această strategie a fost intens utilizată în ultimii ani, în special în țările anglo-saxone, cu rezultate remarcabile.

Principalii factori care pot întîrzia sau bloca aplicarea acestei strategii sunt: 1) Șomajul, care nu face să scadă salariile destul de rapid, deci salariile nu se ajustează automat *à la baisse*, sunt destul de rigide; 2) Chiar atunci cînd se produce, scăderea salariilor nu conduce la reducerea grabnică a șomajului, de cele mai multe ori fiind necesari ani buni pentru aceasta; 3) Efectul de profitabilitate poate să prevaleze asupra celui de competitivitate. Cînd salariile scad, întreprinderile pot urmări cu prioritate să-şi amelioreze profitul şi să nu-şi reducă prețurile. Astfel, efectul de competitivitate, care are cele mai serioase şi directe efecte asupra producției şi ocupării este limitat în favoarea efectului de profitabilitate, ale cărui beneficii nu apar decît pe termen lung. Acest fenomen va fi cu atît mai puternic în perioadele cu dobînzi ridicate; 4) Efectul de competitivitate nu combate decît şomajul conjunctural, cauzat de o insuficiență a cererii, fără să afecteze semnificativ şomajul structural de pe piață; 5) Efectul de competitivitate este limitat cînd mai multe țări partenere comercial adoptă aceeaşi strategie. Reducîndu-şi simultan costurile salariale şi prețurile, nimeni nu-şi poate ameliora competitivitatea pe seama celuilalt, iar marasmul economic va persista.

Chiar în prezența unor astfel de factori de întîrziere, efectele benefice ale acestei strategii asupra activității şi ocupării nu dispar cu totul, dar amploarea lor e limitată şi întîrzierile sunt mari. Uneori, sunt de suportat perioade lungi de agravare a şomajului pînă la apariția primelor rezultate. Costul economic şi cel politic al unei astfel de strategii par uneori mai mari decît avantajele în materie de ocuparte.

Marea şi incontestabila virtute a dezinflației competitive rămîne faptul că ea permite regăsirea stabilității monetare şi a echilibrului extern, după o perioadă de laxism monetar, inflație

Scanned with OKEN Scanner

şi deficite externe. Chiar dacă preţul de plătit este, cum am arătat şomajul, o astfel de cură de austeritate se dovedeşte de cele mai multe ori necesară pentru a elimina comportamentele inflaţioniste ale căror efecte perverse pot fi ruinătoare pentru o economie. Odată obţinută victoria asupra inflaţiei şi a deficitului exterior, riscurile de explozie a şomajului şi de tulburări sociale şi politice însoţitoare sunt umbrite de succesele obţinute în planul creşterii şi stabilităţii, urmate ulterior de o resorbţie a şomajului.

În final, să mai spunem că, într-o economie mondializată, o astfel de strategie nu are nici un sens în absenţa unei coordonări internaţionale a politicilor economice.

7.2.2. Relansarea internaţională

A devenit evident faptul că politicile naţionale izolate sunt extrem de limitate de amploarea constrîngerii externe în economia globalizată de astăzi. Aceasta nu atît datorită ineficacităţii intrinseci a mecanismelor keynesiene, cît datorită utilizării lor inadecvate. Nu poţi, spre pildă, utiliza instrumentele politicii conjuncturale pentru a combate şomajul structural ce nu depinde de nivelul activităţii. Apoi, degeaba acţionezi asupra cererii cînd ai de-a face cu şocuri ce afectează oferta, cum sunt cele petroliere bunăoară. Şi, nu în ultimul rînd, nu poţi practica cu succes politici izolate şi opuse celor ale partenerilor comerciali.

Deci politica keynesiană are nevoie de un cadru anume pentru a fi aplicată cu succes, cînd există capacităţi de producţie neutilizate, întreprinderile sunt dotate cu echipamente competitive, deci ocuparea este rentabilă, mai ales dacă există şomeri cu o calificare adecvată, iar constrîngerea externă este slabă. Într-un astfel de cadru, o relansare a cererii interne contribuie rapid la stimularea activităţii şi reducerea şomajului,

Scanned with OKEN Scanner

fără a scăpa de sub control inflația.

Pentru țările cu o deschidere internațională mare și care nu dispun de o monedă forte, constrîngerea externă este inconturnabilă și le poate împiedica să conducă o politică de relansare. Acest adevăr le obligă la fundamentarea unei strategii de relansare coordonată la nivel internațional.

Dacă principalele țări industrializate își relansează cererea interioară în același timp și cu o intensitate comparabilă, ele vor provoca o puternică creștere a importurilor, căreia trebuie să i se opună o creștere similară a exporturilor, aceste țări fiind parteneri comerciali, iar relansarea exporturilor duce la relansarea producției și la creșterea ocupării.

O relansare internațională poate acționa printr-o dezvoltare coordonată a cheltuielilor publice, sau printr-o reducere coordonată a ratelor dobînzilor. Nici o țară nu poate proceda singură la o reducere a dobînzilor fără a se expune la o fugă masivă a capitalurilor și la o rapidă depreciere a monedei sale pe piețele de schimb. Constrîngerea externă blochează politica monetară. De aceea, numai o cooperare între diferitele bănci centrale poate antrena o scădere a dobînzilor fără a modifica diferențialul de dobîndă dintre țări și, deci, fără a declanșa mișcări speculative nedorite. Deci o politică de relansare internațională poate fi eficace pentru combaterea șomajului conjunctural, chiar dacă succesul este doar parțial.

Principalul obstacol în calea unei astfel de strategii constă în slaba capacitate a țărilor industrializate de a-și coordona politicile. Exemplele de coordonare cu adevărat eficace privesc mai ales evoluția ratelor de schimb. În schimb, coordonarea politicilor bugetare e mult mai delicată. Fiecare guvern evoluează în primul rînd pe piața politică internă, iar chestiuni cum sunt cheltuielile publice, prestațiile sociale sau nivelul impozitelor sunt foarte sensibile pentru populație și pentru agenți.

Dacă țările ar avea aceleași probleme și aceleași interese,

Scanned with OKEN Scanner

coordonarea ar fi mult mai simplă. Dar lucrurile nu stau deloc aşa. În plus, într-o economie deschisă, mobilitatea capitalurilor contestă autonomia reală a politicii monetare, iar cea bugetară rămîne singurul instrument prin care guvernele îşi pot satisface electorii. Experienţa demonstrează faptul că dificultăţile economice, departe de a stimula un sentiment de solidaritate între naţiuni, tind mai curînd să exacerbeze reacţiile naţionaliste şi protecţioniste. Deci fezabilitatea unei politici bugetare concertate pare extrem de limitată şi în viitor. Drumul de la integrarea sau coordonarea monetară la cooperarea bugetară e lung, costisitor şi plin de dificultăţi.

Scanned with OKEN Scanner

CONCLUZII

Experiența ultimelor decenii demonstrează faptul că nici abordarea ortodoxă, nici cea keynesiană nu răspund deplin așteptărilor, dar că utilizarea activă a politicilor macroeconomice pentru a influența nivelul activității rămîne la ordinea zilei. Această constatare conduce la concluzia că ele trebuie mai bine adaptate pentru a-și crește eficiența.

Reînnoirea abordării liberale are multe aspecte pozitive. Insistența economiștilor neoclasici asupra rolului anticipărilor a condus la depășirea unei viziuni mecaniciste asupra politicilor economice. La rîndul lor, monetariștii au subliniat importanța stabilității și a politicii monetare. Economiștii ofertei au pus accentul pe capacitățile acesteia, asupra importanței profitului pentru producție și investiții și cu toții s-au pus de acord asupra necesității de a lua în considerare termenul mediu în analiza și formalizarea deciziilor.

Totuși, experiența a demonstrat și riscurilor prescripțiilor liberale. Cel mai adesea, prioritatea aproape exclusivă asupra stabilității prețurilor a condus la un impas pe termen scurt tradus printr-o creștere puternică a șomajului. Ceea ce a readus în atenție politicile de tip *stop and go*. Pe de altă parte, reducerea numărului de instrumente ale politicii economice s-a dovedit nefastă. Concentrarea aproape exclusivă asupra politicii ratelor dobînzii a antrenat efecte negative pentru numeroase țări. Ostilitatea față de politica veniturilor a condus la întărirea austerității pentru reducerea inflației. În fine, politica liberală s-a dovedit foarte individualistă, ceea ce nu a permis o coordonare suficientă reclamată de proba faptelor.

Teza ultraliberalilor privind ineficiența și deci inutilitatea politicilor economice nu s-a dovedit foarte realistă, în afara faptului că agenții economici au fost într-adevăr mereu surprinși

Scanned with OKEN Scanner

de deciziile puterilor publice. Astfel, analiza clasică şi neoclasică a fost în bună măsură contrazisă de fapte. Şomajul nu a fost doar rezultatul unui exces al salariilor, iar rigoarea introdusă, monetarp în primul rînd, nu acondus în mod spontan la o reambalare a creşterii. De asemenea, creşterea profiturilor nu a antrenat întotdeauna o creştere similară a investiţiilor, iar stabilizarea preţurilor prinrigoare monetară a condus de multe ori la recesiuni costisitoare, unele generînd ireversibilităţi şi perturbări majore, mai cu seamă pe piaţa muncii. Oricum, dezinflaţia reuşită nu a însemnat şi o reluare a creşterii economice, mai ales acolo unde ratele dobînzilor au rămas ridicate.

Pe de altă parte, prescripţiile keynesiene tradiţionale au devenit inadecvate. Eficacitatea politicilor naţionale de relansare scade semnificativ datorită deschiderii internaţionale şi constrîngerii externe pe care aceasta o aduce cu sine, anticipărilor speculative ce vin clar în contradicţie cu politicile publice, blocării ofertei în cazul unei crize structurale. Totuşi, politicile keynesiene rămîn esenţiale, mai ales la nivel naţional. Regulile empirice care fondează politicile de inspiraţie keynesiană nu au fost dezminţite de experienţele recente, ba chiar dimpotrivă. Ele rămîn valabile mai cu seamă pe termen scurt, pe cînd limitele keynesianismului devin vizibile pe termen mediu.

Toate acestea sugerează necesitatea mixturilor de politică economică, inteligent construite şi bine adaptate fiecărei situaţii specifice. Dacă putem vorbi despre o regulă de actualitate în cîmpul de aplicare a politicilor economice, aceasta este. În modelele cu structură keynesiană pot fi inserate determinante ale ofertei, mai ales cele care afectează rentabilitatea şi poate fi luat mai bine în considerare rolul factorilor financiari şi patrimoniali. O mai bună eficacitate a acestor mixturi implică, cum spuneam, o adaptare a conţinutului la cadrul lor spaţial.

Evoluţiile actuale sunt extrem de imprevizibile şi aceasta

Scanned with OKEN Scanner

în principal datorită anticipărilor agenților și deschiderii crescînde a economiilor, în absența unor instituții și politici regulatoare la nivel internațional. Prin urmare, cadrul politicii economice trebuie ajustat pentru a-i reda eficacitatea. Există două căi pentru aceasta: coordonarea și supranaționalitatea.

Coordonarea internațională este un imperativ dacă se dorește a se evita pierderea oricărui control asupra evoluțiilor economice. La nivel mondial dificultățile sunt mari, conflictele de interese acute și cîștigurile limitate. La nivel european, avantajele sunt, cum am arătat, superioare, datorită intensității relațiilor interne.

Trecerea la o politică economică supranațională, este actualmente greu de prevăzut, dar aceasta reprezintă o perspectivă pe care nu o putem ignora, tot mai credibilă, mai puțin la nivel global, dar mai mult la nivel continental. Pentru țările europene, cadrul european devine mai pertinent decît cel național pentru aplicarea unei politici economice eficiente. Redobîndirea controlului asupra economiei și creșterea autonomiei politicii macroeconomice trece prin recursul la dispozitive de control regional al fluxurilor reale și monetare internaționale, cum ar fi taxarea operațiunilor de schimb, destinată să "arunce puțin nisip pe aleile speculației financiare", cum recomanda Keynes.

Adaptarea conținutului politicilor macroeconomice este un alt imperativ important. La nivelul obiectivelor, ocuparea nu poate fi sacrificată și trebuie să revină printre priorități. De altfel, acest lucru se poate constata în ultimii ani, mai ales după criza din 2001. Dar artizanii politicilor economice trebuie să aibă în vedere întreaga panoplie de obiective și mijloace disponibile. Vorbim de aceea despre un pluralism al obiectivelor și despre mixturi tot mai rafinate ale instrumentelor. Concentrarea aproape exclusivă pe manevrarea ratei dobînzii nu este suficientă. Politica cererii trebuie completată cu o politică a ofertei, pentru menținerea sau creșterea corespunzătoare a activității. Dar

Scanned with OKEN Scanner

pentru aceasta, mai sunt necesare debuşee şi costuri moderate (investiţii în modernizare), care să permită profituri suficiente.

Politica macroeconomică activă rămîne, deci, de actualitate, politicile conjuncturale rămîn o necesitate, dar ele trebuie completate cu politici structurale, ceea ce nu ne-am propus aici. Ambiţiile politicii economice nu trebuie reduse dacă se doreşte obţinerea avantajelor oferite de economia de piaţă, fără a se renunţa la stăpînirea revărsărilor sale destructive.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- **Aglietta** Maurice, *Macro-économie internationale*, Montchrestien, Paris, 1997.
- **Allais** Maurice, *La Crise mondiale d'aujourd'hui*, Paris, Juglar, 1999.
- **Allégret Jean-Paul**, *Economie monétaire internationale*, Paris, Hachette Supérieur, 1997.
- **Andersen** Casta Esping, *Le lien social*, Paris, PUF, 1990.
- **Beltone** Alain (coord.), *Economie*, Sirey, Paris, 2005.
- **Bassino** Jean Pascal, **Leroux** Jean-Yves, **Machelena** Pascal, *Les politiques économiques*, Foucher, Paris, 2005.
- **Benassy-Quere** A. (coord.), *Politique économique*, De Boeck Université, 2004.
- **Brăilean** Tiberiu, *Economie generală*, Iaşi, Institutul European, 2004.
- **Brăilean** Tiberiu, *Monetarismul în teoria şi politica economică*, Iaşi, Institutul European, 1998.
- **Brăilean** Tiberiu, *O istorie a doctrinelor economice*, Iaşi, Institutul European, 2000.
- **Brăilean** Tiberiu, *Noua economie. Sfîrşitul certitudinilor*, Iaşi, Institutul European, 2001.
- **Brăilean** Tiberiu, *Globalizarea. Nenumele nimicului*, Iaşi, Institutul European, 2004.
- **Buchanan** James, *The Calculus of Consent*, University of Michigan Press, 1962.
- **Buchanan** James, **Tullock** Gordon, *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*, The University of Michigan Press, 1962.

Scanned with OKEN Scanner

„Salut apariția lucrării colegului Tiberiu Brăilean, care îmbogățește producția națională de carte economică la timp și într-un mod meritoriu. (...)
L-am cunoscut pe Tiberiu Brăilean cu ocazia unei conferințe organizate de Universitatea din Iași. Atunci, ca și parcurgînd lucrarea de față, mi-am revalidat încrederea în puterea ideilor, care leagă oameni aflați, de cele mai multe ori, la mari distanțe. Numai în acești ani din urmă, noi am repornit la constituirea unei veritabile comunități științifice a economiștilor, care înseamnă confruntare de idei, publicații serioase, încoronarea de reguli și proceduri ale dialogului științific etc. Prin prezența sa publicistică, confirmată și prin această lucrare, ca și prin activitatea sa academică de ansamblu, Tiberiu Brăilean face cinste comunității economiștilor din România."

DANIEL DĂIANU

Scanned with OKEN Scanner